

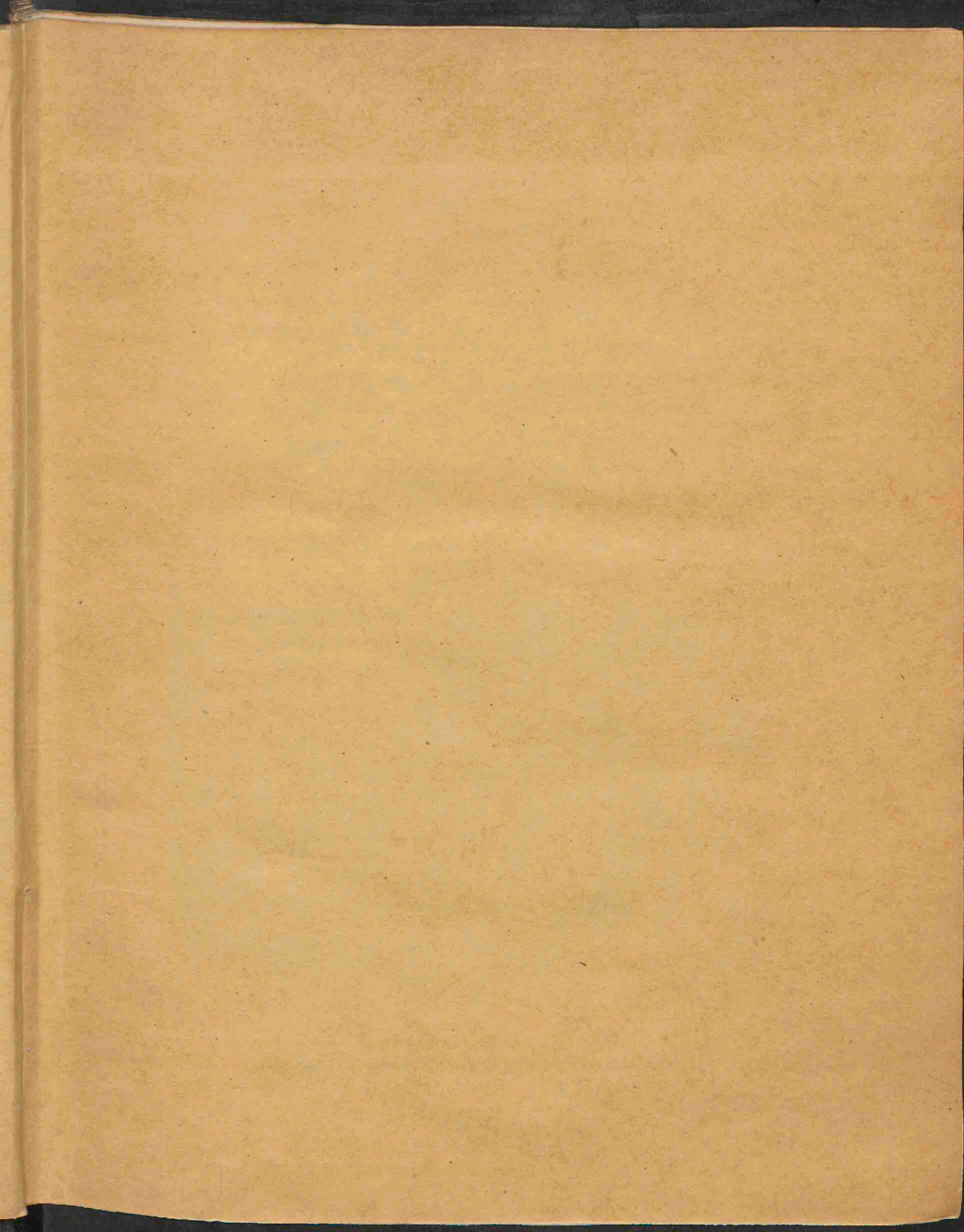
Disputatio philologico-juridica de utilitate et auctoritate poeseos et poetarum in jurisprudentia, nec non de utilitate jurisprudentiae in legendis et explicandis poetis

<https://hdl.handle.net/1874/295345>

A. qu. 192, ~~1779~~ (H.C. Ackersdyck).

A. qu.

192

DEPARTMENT OF AGRICULTURE
BUREAU OF PLANT INDUSTRY
WASHINGTON, D. C.

NO. 1000

PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY
PLANT INDUSTRY
PLANT INDUSTRY
PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY

PLANT INDUSTRY

NOBILISSIMIS ATQUE
AMPLISSIMIS VIRIS

D. WILHELMO CORNELIO
ACKERSDYCK, ꝑ. U. D.

CIVITATIS SYLVADUCENSIS NUPER SCABINO,
NUNC VERO SENATORI, ATQUE IBIDEM
CAUSARUM PATRONO INCLYTO, PRUDEN-
TISSIMO; PATRI OPTIMO CARISSIMO, PER
TOTAM VITAM DEBITA PIETATE ET OBSE-
QUIO COLENDO.

D. PETRO JOANNI FRANKEN,
EJUSDEM CIVITATIS OLIM SCABINO, NUNC
SENATORI; AVO OMNI AMORE ET REVE-
RENTIA PROSEQUENDO.

N E C N O N

D. HENRICO JACOBO ACKERSDYCK,
VIRO LITERATISSIMO.

D. CORNELIO LAMBERTO
ACKERSDYCK, ꝑ. U. D.

EXSCABINO, ET SENATORI CIVITATIS SYLVA-
DUCENSIS, IBIQUE CAUSARUM PATRONO
DISERTISSIMO CELEBERRIMO.

D. LEONARDO FRANKEN, J. U. D.

EJUSDEM CIVITATIS ANTEA SCABINO, JAM
SENATORI, CAUSARUM PATRONO INTE-
GERRIMO.

ILLIS PATRUIS, HUIC AVANCULO
ÆSTIMATISSIMIS MAGNO HONORE
ET VENERATIONE COLENDIS.

*Hanc disputationem, qua
debet, grati animi re-
ligione & observantia.*

D. D. D.

W. C. ACKERSDYCK,

AUCTOR.

DISPU.

L E C T O R I

S A L U T E M.

olent illi, qui opus aliquod in publicam lucem emittunt, de causis, quibus ad scribendum impulsus sunt, praefari; hac lege me non eximerem, nisi vel ipse titulus causam hujus opusculi edendi tibi satis undique indicaret.

Hocce opusculum, (quod Sylva-Ducis, in urbe patria, mihi prae caeteris carissima, Trajecto jussu parentum, ne contagia morbi vicini laderent, profugus, maximam partem composui & totum in ordinem digessi) in duas partes distribuere visum est.

Parte priore pauca de artis poeticae origine & dignitate, de legislatoribus poetis, de affinitate inter Jurisprudentiam & poesin, narrabo; tum multos factos ipsos poetas fuisse, aut saltem poetas magni aestimasse, eorumque carminibus saepe usos fuisse, demonstrabo; e contrario poetas

A

mul-

*multos inveniri JCtos, eosve in poëmatibus suis
specimina Jurisprudentiæ edidisse, ostendam;
ipso Imperatore, postquam JCtorum munere
in rescriptis functi sunt, nonnunquam ex poëta-
rum scriptis sapuisse, probare conabor; quo jure
JCti poëtarum testimoniis usi sint, eaque Justi-
nianus in corpus juris retulerit, inquiram; de-
nique rationem constitutionis Philippi Imp. con-
tra poëtas perscrutabor.*

*Hisce breviter disputatis, ad partem alteram
transeo, cui præmittam prolegomena, quibus
poëtarum de Jurisprudentiæ & JCtis sententiæ
proferam.*

*Ipsam hancce partem in tres sectiones divisi;
prima sectione dicta poëtarum, quæ loca juris
variis modis explicant; secunda, loca poëtarum,
quæ ex jure illustranda sunt; tertia sententiæ
poëtarum, quæ aperte cum sententiis JCtorum
vel Imperatorum conveniunt, recensero, eaque,
quæ ipse legendo observavi, vel ex aliis didici,
pro ingenii paupertate explicare conabor.*

Omnia

Omnia autem loca non nisi ex poëtis Latinis, qui ab an. ante Chr. nat. 189. usque ad an. post Chr. nat. 405. vixerunt, desumpta sunt; roget forte quis, idque merito, cur non etiam loca ex poëtis Græcis huc retulerim; respondeo, me, non nisi ex poëtarum Latinorum scriptis sententias, huic materiæ aptas, collegisse, quia eorum tantum lectione otia terere consueveram, & quod mihi per brevissimum studiorum tempus etiam Græcorum poëmata legere hucdum non licuerit.

Adbuc est, quod te, Candide Lector, moneam; omnes versificatores nomine poëtarum insignivi, non quod mihi omnes hoc nomine digni visi sint, sed quod putem, sermone plane utendum esse, ut nummo, cui publica forma est (ut ait Quintilianus). Seculum autem est omnes carminifices poëtas vocare; præterea hac in re definienda iudicium mihi credere minime ausim.

Denique, si in hoc meo opusculo varios errores sæpiusculè offendas, me non tantum hominem,

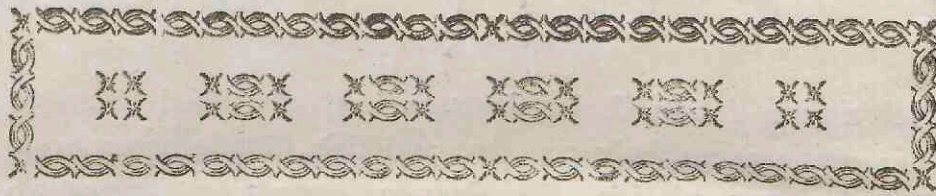
[4]

nem, sed admodum juvenem, imo in studiis tiro-
nem esse, meminervis, obnixè rogo.

Vale.

DISPU-

DISPUTATIO PHILOLOGICO-
JURIDICA

D E

UTILITATE ET AUCTORI-
TATE POESEOS ET POE-
TARUM IN JURISPRU-
DENTIA, NEC NON DE U-
TILITATE JURISPRUDEN-
TIÆ IN LEGENDIS ET EX-
PLICANDIS POETIS.

P A R S P R I O R.

CAPUT PRIMUM.

§ I.

Poësis ars illa Divina, hominum Divumque voluptas,
a plerisque omnium artium antiquissima habetur,
& quidem adeo, ut non tantum nonnulli, missis
Ethnicorum fabulis, ejus originem ad Mosem, Divinum illum
Hebræor

Hebræorum ducem & legislatorem, referant, sed etiam ab ipsis rerum incunabulis repetere ausi sint, idque non tantum Philosophorum placitis, sed etiam eo, quem Christiana religio probat, modo, asseri posse, statuerunt (a). Nullo enim alio pacto cœlestes illas catervas, Divorum choros, inter se modulationibus concinere, quam hac ipsa cœlesti poësi & harmonia; Deum itaque Optimum Maximum hanc artem ipsum mortalibus largitum esse.

§ II. Certe poësis ab omni ævo apud omnes populos in tanto honore fuit, ut laudes Deorum, leges populo ferendas, nulla alia, quam hac arte componerent. Unde Moses, David, Salomon, viri æque Deo dilecti, ac populo Israëlitico leges sapientissimi, poëtæ fuerunt.

§ III. Apud Græcos Solon leges metro compositas tulit, cujus legislatoris versus nonnulli adhuc producuntur (b), Terpander leges Lacedæmoniorum versibus conscripsit (c), Thales, qui leges condidit, & præceptor Lycurgi fuit, poëmata lyrica scripsit (d), præterea Cretenses jufferunt, liberos suos
leges

(a) Vid. Gyraldus, Dial. I. de poëtarum historia, Tom. II. Oper. pag. 30. litt. C. seqq.; & Rollin maniere d'enseigner & d'étudier les belles lettres, Tom. I. Lib. II. cap. I. Art. 1.

(b) Vid. Clemens Alexandrinus Lib. I. Stromat. pag. 380. edit. Col. 1588., & Suidas in voce *Solon*, Videat. etiam Clarkius ad Homeri Iliad. Lib. II. vs. 558.

(c) Vid. Clemens Alexandr. Lib. I. Strom. pag. 308.

(d) Legatur Cragius de Republ. Laced. Lib. III cap. I.

leges ediscere, idque cum quodam concentu (e); nimirum carminum illecebris in ipsa impolitarum gentium pectora suavitas quædam illabatur, qua, si quis in legibus rigidus & acer spiritus adsit, seu quædam necessaria servitus, mitis redditur & amabilis, libenter accipitur, & diutissime servatur.

§ IV. Sed ne nimis a proposito divellar, missis aliis populis, ad Romanos transeam; uti apud Græcos antiquissimum est e doctis genus poëtarum, ita Romanos a Græcis doctrina & omni literarum genere superari, Cicero demonstrat (f), quia Romani serius poëticam acceperunt, neque huic generi honorem fuisse, Catonem enim in oratione M. Nobiliori præbrum objecisse, quod is in provinciam poëtas duxisset (g), narrat.

§ V. Nihilominus in ipsis Urbis incunabulis solebant in epulis de clarorum hominum virtutibus canere. Ipsos quoque legislatores Romanos primis temporibus poëtas fuisse, nonnulli existimarunt, quia Cicero dicit: *discebamus pueri Legem XII tab. ut carmen necessarium* (h). Idem fere de pueris Varro narrat: ait enim, *morem fuisse, in conviviiis pueri modesti ut cantarent carmina antiqua, in quibus laudes erant majorum, & assa voce & cum tibiæine* (i); inter quæ carmina Lex XII. tab. forsitan etiam fuit.

Con-

(e) Vid. Ælianus Variar. Histor. Lib. II. cap. 39.

(f) Lib. I. Tuscul. quæst. cap. I.

(g) Ibid. cap. 2.

(h) Lib. II. de Legib. cap. 23.

(i) Lib. II. de vita populi Romani, in edit. optima J. Scaligeri, Dardrechtii 1619, in fragmentis, pag. 62. num. 15.

§ DISPUTATIO.

Contrarium tamen putavit & demonstravit Cl. E. Otto Jctus egregius (k).

§. VI. Jam ante legem illam carmina satis erant nota, imo mali hominis iis jam abuti cœpisse videntur, malum enim carmen ibi prohibetur, de quo loco Scipio Gentilis multa congestit (l), & quantam vim eo tempore carminibus tribuerint, inde patet, quod ibi pœna statuitur illis, qui aliis incantationibus nocerent, de quo loco alibi plura dicemus.

C A P U T II.

§. I.

Uti poësis legislatoribus, sic & omnibus, quibus leges interpretari & explicare mandatum est, Juris Consultis nimirum, profuit; magna quippe jurisprudentiam inter & poësin affinitas est, quam eleganter Scipio Gentilis demonstravit (a).

§. II. Sicut enim poëtarum propositum est, homines in civitate reddere meliores, ita quoque Politica, cujus præcipua
pars

(k) In præfat., quæ tomo tertio. Thesauri Juris Romani præmittitur, ibique pag. 5.

(l) Lib. II. Parergor. cap. 30. Tom. II. oper. pag. 403. Quæ Parerga etiam in Ottonis Thesauro Juris Romani Tom. IV. pag. 1269.

(a) Lib. II. Parergor. cap. 30. Tom. II. Oper. pag. 403.

pars Jurisprudentia est, idem tractat, unde, ut poëtae Musarum, sic Jcti, justitiæ sacerdotes dicuntur; præterea, ut Jcti in Jurisprudentiæ definitione ad eam requirunt *Divinarum & humanarum rerum notitiam, justii & injusti scientiam* (b), eodem modo Horatius, poëtam omnibus numeris perfectum describens, in eo desiderat, ut *Philosophiam, Eloquentiam, Reipublicæ arcana, Jurisprudentiam, artem militarem calleat* (c).

§. III. Theophrastus apud Quintilianum ait, *lectionem poëtarum oratori plurimum conferre, cujus judicium multos sequa*, Quintilianus narrat, *neque id immerito; ex poëtis enim in rebus spiritum, in verbis sublimitatem, in affectibus motum omnem & in personis decorem peti, præcipueque, velut attrita quotidiano actu forensi ingenia optime rerum talium blanditiis reparari* (d).

§. IV. C. van Eck egregius ille vir, Academiæ Trajectinæ quondam summa cum laude Antecessor, hanc sententiam suam fecerat, affirmans, *se in pistrinum damnari, aut lapicidinas ac latumias, vel aquæ & ignis interdictionem pati malle, quam necessitatem sibi imponi, totam vitam in jejuno & sterili solius juris studio, & ineptis Glossographorum commentariis pervolutandis ita consumendi, ut non liceret, quandoque hunc pulverem in amœnissimis poëticiis spatiis excutere* (e); idque semper cum summo & incredibili usu fru-

Stu-

(b) L. 10. §. 1. ff. de Justitia & Jure.

(c) In arte Poëtica vs. 309—315.

(d) Lib. X. Inst. Orat. cap. 1. §. 27. ed. Gesneri.

(e) In Oratione de Studio Poëtices conjungendo cum Studio Juris Ci-

Etque conjunctum esse, affirmat, & alibi demonstrat (f). Nimirum poëtarum lectione vita, mores emendantur, & petitis ex eorum ingenii monumentis sapientiæ præceptis animi componi possunt.

§. V. Sed quidam rigidi morum censores hic nobis contradicent & argumentabuntur ex Quintiliano (g), *Poësin solam petere voluptatem*; addent multos poëtas esse morum corruptores, quippe obscœnis suis carminibus nihil præter turpitudinem docentes, Catullum, Tibullum, Propertium, nonnunquam Ovidium, Martialem nequitiis scatere, ideoque eorum lectionem vitandam esse, si non castrentur, id est nervis ac genio priventur.

§. VI. Hæc est febriculosa superstitio male feriatorum censorum, sic Franciscus Sacchinus Jesuita Italus Perusinus, Munio Vitellesco, Societatis Jesu præposito (ut dicunt) generali, quondam a secretis (h), habuit, Romæ an. 1603. Orationem
de

villis Franequeræ an. 1693. habita pag. mihi 26 & 27. in editione, quæ cum compendio ff. prodiit. Trajecti ad Rhenum an. 1697. in 8. quem virum eruditissimum mihi inter agnatos, quinto gradu mecum conjunctum, quippe patris mei avunculum magnum, numerare licet.

(f) In oratione altera de eadem materia habita Trajecti an. 1695. pag. mihi 61.

(g) L. Supra I.

(h) Vid. Witte diarium Biographic. ad d. 26. Decembr. an. 1625, quo tempore Sacchinus mortuus est.

de vitanda librorum moribus noxiorum lectione (i), ubi severe veterum poetarum, paucis exceptis, lectionem prohibet; sed hæc secundum genium illorum hominum, qui ficta pietate poemata nequitiis simulque genio suo privare solent, & Christianorum quorundam minorum gentium versificatorum ineptias, Romanorum poematibus sapientia, ingenio, doctrina plenis præferre non erubescunt.

§. VII. Ejusmodi quoque est Tanaquilli Fabri, Tanaquilli illius celeberrimi filii, Annæque Dacieriæ fratris germani, libellus de futilitate poetices (k), de cujus libelli ipsius futilitate multa scripsit Morhoff (l); ideoque nihil addendum puto (m).

§. VIII. Cl. Eck hisce censoribus objicit, historicos scriptores

(i) Quæ cum alio ejusdem viri libello de ratione libros cum profectis legendi prodiit Lipsiæ 1711. in 8. quæ editio mihi suppetit, memoratur alia Romæ 1650. in 12. edita, & libris rarioribus adnumeratur a Vogtio in Catal. libror. rarior. pag. mihi 594.

(k) Editus est ille libellus Amsterodami an. 1697. in 8.

(l) In Polyhistore Tom. I. Lib. VII. Cap. I. §. 1. pag. mihi 1003.

(m) Hoc tamen observem, præfationem parum huic libello aptam esse, maxima enim illius materia est, auctorem fata sua queri, præsertim, sibi e Gallia in Helvetiam, & inde in Bataviam profugo, per conventum pastorum Gallica lingua concionantium, non licere dispensare sacramenta, erat enim verbi Divini minister. Contra hunc librum peculiarem dissertationem a Fred. Schultzio Lipsiæ an. 1698. eruditorum examini expositam esse, docet Buddeus in Isagoge Historico Theologica Lib. I. Cap. IV. §. 12. pag. mihi 148. Videatur etiam Jacobi Terpsira Orat. adversus iniquos artis poetice existimatores. Daventriæ 1776. pag. 26.

tores Tacitum, Suetonium & alios eandem ob causam non esse legendos, sæpe illos flagitia tam aperte narrare, ut vel ea docere videantur, imo in ipso corpore juris Justiniani crimina prohiberi, quorum lectio noxia quoque foret lectoribus. Non autem huic argumentationi satis ponderis inesse mihi videtur, illi enim lectores magis ab iis criminibus deterrent, quam ad illa alliciunt, quod præsertim in legibus obtinet, poëtæ vero turpitudinem mira venustate tegunt, eamque lectoribus amabilem efficere student, nec itaque in eo conveniunt.

§. IX. Merito autem Vir idem celeberrimus asserere videtur, non adeo mores hac lectione corrumpi, inquirenda autem omnia, bona sequenda, mala fugienda, si quis vero, utroque cognito, malum sequatur, error ille non in inquisitione boni & mali; sed in ipso homine, vel per imprudentiam, vel per malitiam errante, quærendus est.

Non possum non versiculos Hugonis Grotii, egregii illius Jurisconsulti & Poëtæ, Bataviæ decoris, qui mihi modo succurrunt, huc referre; nimirum epigrammate, cujus titulus est: *Libri an puellis dandi*, canit:

Crede nihil nostris, aut omnia crede puellis;

Lectricis mores pagina nulla facit.

Quæ casta est, totum leget incorrupta Catullum,

Illi nil tutum est, quæ capit, & capitur (n).

Atque

(n) Lib. I. Epigrammat. pag. mihi 346. edition. a Guilielmo Grotio, Hugonis fratre, curatæ L. B. an. 1637. in 8.

tiæ tantum assumfisse ait, ut jus civile facile posset tueri (r), ideoque jurisprudentiæ maximam lucem attulisse (s).

§ II, Leguntur tetrasticha quinque, quorum primum præfationem, sequentia singulorum librorum Georgicon Virgillii argumenta continent, quorum quatuor posteriora in antiqua quadam operum Virgillii editione (t) singulis libris georgicon præmittuntur (v) cum hoc titulo: *Hæc sunt carmina Ovidii*, in appendice Virgillii a Jos. Scaligero edita (w) incerto poëtæ tribuuntur (x), cui etiam adscribuntur in editione Petr. Burmanni a Petro Burmanno juniore curata (y). Horum autem carminum Modestinus Jctus auctor habetur ab J. A. Fabricio (z), idem Scipio Gentilis (a), B. Rutilius (b), J. Bertrandus

(r) In Bruto Caput. XL.

(s) Ibid. Cap. XLI. de hoc Servio poëta & Jureconsulto vid. Otto in libro singulari de vita Servii Sulpitii Cap. II. §. 5. Invenitur autem hic liber in Thesauro Juris Tom. V. pag. 1555—1630.

(t) Quæ prodiit Nurnbergæ impensis Anthonii Koberger. an. 1492. in fol. Suppetit mihi hæc editio. Videatur de hac editione Cl. Heyne in Elencho edition. Virgillii, qui Tom. I. pag. XLIII—CXIV. edition. Operum Virgillii Lipsiæ an. 1767. ab eo curata invenitur ibique, pag. LVI. & in addendis, quæ Tomo IV. pag. 193. & seq. inveniuntur ibique pag. 201.

(v) Scilicet fol. 25, 41, 55 & 66.

(w) Lugd. 1573. in 8.

(x) Pag. 156.

(y) Tom. I. ante ipsum opus pag. 27.

(z) In Biblioth. Latina ab J. A. Ernesti Lipsiæ an. 1773. edita. Tom. I. Lib. I. Cap. XII. pag. 311.

(a) Lib. II. Parerg. cap. 31. pag. mihi 405. & 406.

(b) Cap. LXV. pag. 189. in vitis tripartitis Jctorum veterum parte I.

das (c) & Eckius (d) afferunt, Ciofannus vero eadem Ovidio Nasoni ob titulum & præfationem adscripsit (e), Petrus Burmannus major (f), & Heineccius (g) incerto Grammatico, Wielingius (h) vero Modestino Grammatico, a Modestino nostro JCto diverso, tribuunt; quænam autem sententia vera habenda sit, doctorum judicium esto, Scipio Gentilis tamen *neminem JCtorum Modestino poëtica laude præferendum esse*, putavit (i).

§ III. Idem Scipio Gentilis, genium poëticum multis JCtis proprium & poëtarum lectionem usitatam fuisse, etiam inde probat (k), quod in fragmentis Scævolaë, Javoleni, Pomponii, Caji, Tryphonini, Ulpiani, Pauli, Marciani & Modestini, quæ in digestis obvia sunt, versiculi occurrant, quorum loca accurate indicat: doctissimus Hommelius Professor Lipsiensis elegantissime multos JCtos poëtas fuisse demonstravit (l).

JurisCtos autem poëtarum scripta leçitasse aperte patet, ubi easdem

(c) Cap. XXXI. pag. 151. ibid. parte II.

(d) In Orat. priori pag. 15.

(e) In notis ad Lib. VI. Metamorph. Ovidii vs. 117. in edit. Burmanni Tom. II, pag. 390.; vid. etiam Fabric. Bibl. Lat. Lib. I. Cap. XII. pag. 378.

(f) In Antholog. Veter. Poëtar. Latin. Amstel. 1759. Lib. II. epigr. 188. Tom. I. pag. 372, & ep. 189 pag. 374.

(g) In Hist. Jur. Rom. Lib. I. Cap. IV. §. 350. in notis. pag. 457. edit. Lug. Bat. 1748.

(h) In Jurispr. reffit. in Ind. JCtor. Alphab. pag. LXXXIV.

(i) Loco laudato.

(k) Lib. II. parerg. cap. 31. Tom. II. Oper. pag. 407.

(l) In Literatura Juris in edit. Lipsi. 1761. Lib. I. cap. 19. § 126 pag. 360.

easdem res iisdem verbis & sententiis, ac poëtæ proponunt & explicant, quorum exempla nonnulla parte altera hujus disputationis enarrabo & quantum in me est, inter se conferre & explicare conabor.

§ IV. Multo autem honore poëtæ a Jctis habiti sunt, eorum auctoritas admodum in jure valuit, præcipue Homeri, unde Papinianus, Gajus, Ulpianus, Paulus, Marcianus, Saturninus, & Modestinus Homerum ejusque poëmata passim laudant, quæ loca accurate adnotavit Scipio Gentilis (m).

Inde etiam clarissimus Petrus Fermatus Tolosanus, testantibus Menagio (n) & Januario (o), idque secundum prioris viri testimonium diligentissime, & multo diligentius Scipione Gentili,

360—374.; in editione vero Lips. 1779. Lib. II. cap. 3. pag. 280—294.; videatur etiam Schroderus Observat. Jur. civil. Lib. IV. cap. 4. pag. 333. edit. Harder. 1754.

(m) Lib. II. Parergor. cap. 5—15. Tom. II. Operum pag. 357—379. Accusatur tamen a Menagio, in Amoenitat. Jur. Civil. cap. 43. pag. mihi 459. edit. Parisiens. 1677. in 8., unum locum Papiniani, scilicet l. 9. §. 1. ff. de Supellect. legata, omisisse, quam tamen vir ille doctissim. in mea editione, cap. IX. pag. 365., explicat, forsitan in aliis editionibus hæc desiderantur, est autem mea Neapolit. anni 1763. De Homeri auctoritate præsertim apud Papinianum videatur Otto in Papiniano Cap. I. §. 4. pag. mihi 34—36., edit. Lugd. Bat. 1718.; nec non Klotzius in Miscellan. critic. Cap. II. pag. 11. & 12. edit. Traject. 1763. & Schroderus Observat. Jur. Civil. Lib. I. Cap. VIII. in fine pag. 61.

(n) L. L.

(o) In Republ. Jctorum pag. 342. nunquam autem mihi hanc Dissertationem videre licuit.

tii, nec non Jo. Henricus Schlegelius (p) dissertationes de auctoritate Homeri apud JCtos scripserunt.

Pomponius JCtus Ennium laudavit (q), Marcianus & Florentinus Virgilio loca allegant, sed de his parte altera agemus.

C A P U T IV.

§ I.

Uti JCtos sæpe poetas fuisse vidimus, ita etiam multi poetæ jurisprudentiam calluerunt; Gellius narrat, *Grammaticum quendam versus nonnullos Ennii non a poetis, sed a Juris peritis explicandos esse, quippe non ex literis poeticæ, sed ex jure petitos, putasse*, (a) unde etiam C. W. Küstnerus vir doctissimus Chrestomathiam juris Ennianam scripsit (b): Erh. Reuschius Professor
Eleg.

(p) Vir ille art. lib. mag. & Jur. Utr. Candid. hanc Dissertationem priorem præside F. Strunzio Poët. P. P. publice Vitenbergæ mense Januario A. 1717. defendit, potissimum autem in græcis versatur, neque ullum locum ex poeta Latino desumptum non ubivis obvium explicavit, aut recensuit, licet rubrum dissertationis sit de poetarum sigilatimque Homeri auctoritate; hujus vero dissertat. notitiam debeo Viro Consult. Hieronymo van Alphen, cujus ingenium, doctrinam & virtutem semper mirabor, cujus humanitatis, dum vivam, grato animo recordabor.

(q) L. 2. §. 38 ff. de Orig. Juris; vid. Scip. Gent. l. l. Cap. XX. pag. 337.

(a) Lib. XX. cap. 10.

(b) Quæ chrestomathia cum elegantissima præfatione prodit Lipsiæ 1762.

Eleq. & Poës. Helmstadii singulari disquisitione probare conatus est, Virgilium Jctus fuisse (c): J. G. Estor, Jctus & Antecessor de jurisprudentia Horatii Flacci egit (d).

§ II. Ovidium, licet Masfon, cum caussidicum non fuisse, demonstret, (e) jura tamen satis novisse ex eo patet, quod & publici & privati judicis personam egerit (f), Silium Italicum Jctum fuisse, satis ex versibus hisce Martialis apparet:

*Hunc miratur adhuc centum gravis hasta virorum,
Hunc loquitur grato plurimus ore cliens,
Emeritos Musis & Phœbo tradidit annos,
Proque suo celebrat nunc Heliconæ foro (g).*

Juris

in 8. hunc libellum mecum communicavit Cl. Saxius Præceptor meus, cujus viri egregiam doctrinam, acre judicium, & in juventute instruenda accuratam diligentiam miror, quem de me optime meritum semper grato animo colam.

(c) In *disquisit. de P. Virgilio Marone Jureconsulto ex Ecl. III. vs. 17—24. instituta Helmstadii an. 1728.* quam mihi Cl. Saxius etiam suppeditavit, recensetur autem illa in *Operibus Virgilii ab A. Kriegel cum Notis Germanico idiomate scriptis secundum edition. P. Burmanni Francof. & Lipsiæ 1778. in 8. editis, ibique in præfat. prima, pag. (si ab initio numeres) 9.*

(d) In Præfatione ad L. A. Hambergi opuscula ad elegantiorum Jurisprudentiam pertinentia. Jenæ & Lipsiæ An. 1749. edita, ibique pag. VIII—EIV.

(e) In vita ejus pag. 88.

(f) Videat. Idem ibid. pag. 63—65. 89. & 90—92.

(g) Lib. VII. Epigr. 63.

Juris peritia horum & aliorum poëtarum patebit ex locis poëtarum, quæ vel necessario ex jure explicari debent, vel cum eo plane conveniunt, quæ parte altera explicare studebo.

In republica Jctorum venusto illo & elegante opere a Josepho Aurelio de Januario, qui fuit advocatus Neapolitanus, conscripto, multi quoque poëtæ prodeunt (b).

Non semper itaque verum est, quod canit Faustus Audrelinus:

*Litigiosa fugit studiosus Furgia vates,
Non amat insanum musa quieta forum (i).*

C A P U T V.

§ I.

Postquam Imperatores ipsi in rescriptis suis de jure respondere cœperunt, Jctorum formulis usi sunt, neque tamen ex illis solis, sed etiam ex philosophorum & poëtarum scriptis multa ad rescripta sua retulerunt, unde tot sententiæ poëticæ, æque in legibus ab Imperatoribus latis, ac in responsis Jctorum
inve-

(b) Pag. 345 — 349.

(i) In distichis ejus una cum Pistorii, Verini, Dardani, B. Jovii & Lazarelli carminibus Basl. apud Frobenium A. 1518. in 4. edit. pag. 84.

inveniuntur, quarum nonnullas Vonckius (a) & ex eo Putmanus (b) annotarunt; quasdam etiam parte altera disputationis producam.

§ II. Justinianus Imp. in Institutionibus, postquam dixisset, *jus civile ab unaquaque civitate appellari, quoties vero nomen non additur jus civile Romanum intelligi*, illud exemplo illustrat, *uti plures sunt Poëtæ apud Græcos & Romanos, tamen sæpius poëtam tantum dici, atque tum apud Græcos egregium Homerum, apud Romanos Virgilium intelligi (c)*. Vides, quanto in honore etiam Imperator ille noster poëtas habuerit, ut vel ab eorum nominibus exempla deducat.

(a) In Observationib. Miscellaneis Cap. XXXII. pag. mihi 123—127.

(b) Lib. II. Probabil. Jur. Civill. cap. 4. pag. mihi 34—36. ex hoc libello nonnulla, huic materiæ satis apta, ad hanc disputationem conferre licuit, idque benigna humanitate M. Tydemanni Promotoris, & antea Præceptoris mei summe venerandi, cujus institutiones egregias, & plurimas in me collata beneficia semper grato animo referre conabor.

(c) §. 2. Inst. de Jure Nat. Gent. & Civili.

 C A P U T VI.

§ I.

Hic paucis inquirendum censeo, quibus in rebus poëtarum scripta Jctis potissimum usui veniant; quo jure Jcti eorum testimoniis usi sint, & Justinianus Imp. ea in Corpore juris reservaverit.

Officium Jcti tribus præcipue rebus absolvitur: legis sensu eruendo; factis ad eam applicandis; casibus dubiis in ipsa lege non expressis eruendis.

§ II. In ipsa lege explicanda sæpe verborum significatio multum explicationi prodest; Schlegelius in hac re poëtarum auctoritatem rejicit (a), quia Quintilianus, *non ab illis. sed ab Oratoribus & Philosophis auctoritatem petendam*, ait (b). Sed Schlegelius sequentia Quintiliani verba omisit, addit nimirum, *in illis, ubi satis patet poëtas nulla metri necessitate coactos esse, eorum auctoritatem non reprobari*; præterea Quintilianus loquitur de auctoritate poëtarum ad vocum & sententiarum usum probandum allegata; nihil itaque vetat veram vocum significationem

ex

(a) In Dissertat. supra laud. pag. 21.

(b) Lib. I. initit. Orator. cap. 6.

ex locis poëtarum eruere, idque sæpe magnam lucem legi explicandæ afferre potest; quod fore, ut ex quibusdam locis, parte altera recensendis, satis pateat, spero.

§ III. Etiam ubi de vera legislatoris sententia dubium est, illud ex poëtarum scriptis determinari potest, ubi scilicet mores suorum temporum sine ulla fictione decantant, aut exempla, quibus legis effectus appareat, proferunt; atque sic etiam Doct. Huberus censuit (c), exempla quoque parte altera quædam inveniuntur. In applicandis factis ad ipsam legem multum etiam poëtæ conferre possunt, idque etiam parte altera probare conabor.

§ IV. Quantum vero auctoritas poëtarum in casibus dubiis, neque a lege decisus, valeat, exempla, in annalibus Taciti (d) & variis Digestorum locis obvia, satis undique demonstrant, atque ita JCTi non immerito poëtarum locis usi sunt, quod etiam Mornacuis (e) & Schilterus (f) JCTi affirmant; ast satis ridicula videtur argumentatio, ex verbis Ulpiani: *cuique in sua arte neque in alia credendum esse* (g), desumpta, quam profert Regnerus ab Oosterga (h).

Neque

(c) Ad Tit. Inst. de poena temere litigant. n. 5.

(d) Lib. IV. cap. 43.

(e) Ad L. un. ff. de Off. quæst. pag. mihi 61.

(f) In exercitationib. ad ff. exerc. IV. §. 5. pag. mihi 46.

(g) L. 1. pr. ff. de Inspic. Ventre.

(h) Censura Belgica ad L. 1. §. 1. ff. de contr. empt. pag. mihi 432.

Neque quicquam causæ video, cur Justinianus culpari queat, quod illa testimonia poëtarum in corpore juris reservari concesserit; sic enim fundamenta, quibus Jctorum sententiæ nitebantur, innotescunt; neque cuiquam merita laus negatur, quæ nonnunquam poëtis debetur, ex quibus Jcti sæpe sapuerunt.

Utilitatem autem hanc & auctoritatem poëtarum parte altera, quasi tacite, multis locis, ex eorum scriptis petitis, asserere apud animum constitueram, unde quoque ea pars in multo majorem molem excrescat necesse est.

C A P U T VII.

§ I.

Adhuc investigandum mihi superest, quare, cum apud Legislatores & Jctos poëtarum auctoritas tanta fuerit, & toties eorum nomina & scripta in jure nostro observentur, privilegia tamen iis omnino sint denegata.

Scilicet Philippus, ab a. post Chr. nat. 244. usque 249. Imperator, lege sua pronunciat: *Poëtæ nulla immunitatis prærogativa juvantur (a).*

Quod mirandum, pictoribus etiam, qui semper cum poëtis con-

(a) L. 3. Cod. de prof. & med.

conjunguntur, privilegia data sunt; estne itaque respondendam, multa a majoribus esse scripta, quorum ratio reddi nequit?

§ II. Multæ hujus constitutionis rationes, a viris doctis excogitatæ, contrarium docent; Magnus ille Cujacius dixerat, *immunitatem hic poëtis denegari, non quia non mereantur, sed quia lex deficiat.*

Non autem hinc ratio legis explicatur; Philippus enim, quippe ipse legislator, leges, quæ nondum in gratiam poëtarum erant latæ, ferre poterat, Honorius & Theodosius Impp. nova lege nova privilegia Grammaticis, Oratoribus & Philosophis dederunt (b), cur Philippus idem de poëtis non fecit, id enim est inquirendum.

§ III. Scipio Gentilis ait, *hac lege non tam poësin, quam otium de vita tolli (c);* quibus verbis indicare videtur, illos homines privilegiis privari, qui, poësin colentes, otio vitam degunt, non nisi convivia & epulas frequentant, qui, poësin sibi ignaviæ veniam impetrare, putantes, nihil commodi patriæ, atque non, nisi incommodum civibus afferunt: poëtis autem jam olim inertiam probro objici solere, ex verbis Ovidii patet:

*Quid mihi livor edax ignavos objicis annos,
Ingenitque vocas carmen inertis opus (d).*

Sed

(b) L. II. eod.

(c) Lib. II. parerg. ap. I. Tom. II. Oper. pag. 351.

(d) Lib. I. Amor. El. XV. V. 1 & 2.

Sed nullum discriminis inter otiosos poëtas & ingenuos Musarum sacerdotes vestigium in hac lege cernitur.

Odiosæ forent hæ rationes, si veræ, quod poësis, ut mathematica & haruspicina, digna visa fuisset, quæ tali lege, quasi tacite & republica eliminaretur, aut quod poësis, æque ac histrionia, potius cum nota ignominie ferretur, quam honoraretur.

§ IV. Gratiostior ratio est, quam profert Perezius (e), scilicet, poëtas, laude immortalis contentos, nulla privilegia curare, ideo iis privari quoque facile posse, sed idem de Oratoribus & aliis, quibus privilegia concessa sunt, verum est, atque hoc magis solatium poëtis, quam rationem hujus legis profert.

Aliam tamen Perezius (f) & Brunemannus (g) proferunt; scilicet *artem illo tempore non magno honore fuisse habitam, sed de hac sententia agemus infra.*

§ V. Eckius hasce rationes addit (h); unam, *tot jam egregios poëtas Romanos priscais temporibus fuisse, ut nihil eo tempore novis versificatoribus opus esset, qui tum judicio plane corrupto certe pristini temporis poëtas non superassent, sed ne cum iis quidem unquam conferri potuissent.*

Ita

(e) Ad Tit. Cod. de prof. & med. n. 24. pag. mihi 750.

(f) Ibid.

(g) Ad d. L. 3. pag. mihi 1223.

(h) In Orat. priori pag. 33—36.

Ita nostris temporibus ratiocinari possumus, non autem putem, Philippum Imp. tam probe corruptelam iudicii, quæ ipsius tempore vigeat, novisse, ut in eadem opinione ac Cl. Eckius versatus fuisset.

§ VI. Altera, quam profert, est hæc: *poetas eo tempore tam parvo numero fuisse (i), ut vix de poetis aliquid constituere operæ pretium esset, legislator autem non cogitat nisi de iis, quæ plurimum accidunt, ut ait Pomponius Jctus (k).*

Sed hæc sibi ipsa sunt contraria, si enim ob parvum poetarum numerum legislator in eorum gratiam non cogitasset, etiam legem poetis odiosam non tulisset.

§ VII. Sed idem Eckius (l) & Brunemannus (m) adhuc unam causam proferunt, scilicet *privilegia omnibus omnium fere artium ac disciplinarum Professoribus datam, non quia docti, sed doctores illarum sunt, poësin autem a Professoribus doceri nec solere nec posse.*

Ad hanc rationem confirmandam, Cl. Eckio probandum foret, non nisi professoribus privilegia concessa esse; sed contrarium patet

(i) Satis hoc apparebit, si quis onomasticon Cel. Saxii ad hæc tempora inspiciat, nullum enim nisi Modestinum, versificatorem inveniet.

(k) L. 3. ff. de legib.

(l) In Orat. pr. pag. 38.

(m) Loco supra jam laudato.

patet ex verbis Gaji Jcti (n), omnes enim pictores non tantum artis illius professores, gaudent hac exceptione, ut tabula alterius, in qua per errorem pinxerunt, eorum picturæ cedat, non pictura tabulæ, idque contra juris regulam, qua id, quod rei primariæ accessit, ei cedit, non res primaria ipsi rei, quæ illi accessit, & secundum quam necessario pictura, tanquam res accessoria, tabulæ tanquam rei primariæ cedere deberet.

§ VIII. Maxime autem arridet hæc ratiocinatio Doct. Eckii (o): *Philippum Imp., quem, si Christianæ religioni nomen non dederit, illi tamen favisse satis constat, in hac lege contra poëtas ferenda, in consilium forsan adhibuisse persuasionem illam popularem, quæ animos Christianorum impleverat; lectione poëtarum animos Christianos veri Dei Mysteriis initiatos corrumpi & depravari; hæc Eckius.*

§ IX. Certe superstitio Christianorum, si non illis, saltem sequentibus temporibus, eo stultitiæ progressa est, ut poëtarum Ethnicorum poemata legere Christianis probrosum imo illicitum esse putarent; satis hoc patet ex hisce dictis Hieronymi: *Sacerdotes, Dei omissis Evangeliiis & Prophetis, videmus, comœdias legere, amatoria Bucolicorum versuum verba canere, Virgilium tenere & id quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere voluptatis; Nec non ex verbis Isidori: Prohibetur Christianis fragmenta legere*

(n) L. 9. §. 2. ff. de acquir. rer. domin. addatur. §. 34. Inst. eodem.

(o) Loco proxime laudato.

legere poetarum, quia per oblectamenta inanum fabularum mentem excitant ad incentiva libidinum; non enim solum thura offerendo demonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendo. Imo carmen componere in vitiis positum fuisse ex aliis Hieronymi verbis apparet: nonne vobis in vanitate sensus & obscuritate mentis ingredi videtur, qui jambum ferit (ita enim legendum non fervet neque struit) qui tantam metrorum sylvam in suo studiosus corde distinguit & congerit. Atque hæc omnia, a Gratiano monacho in collectionem suam relata, in parte prima corporis Juris Canonici inveniuntur (p), indeque auctoritate Pontificis Maximi vim legis habent.

Homines tamen illi superstitiosi versificatores Christianos, saltem nonnullos, non sprevisse videntur; Gelasius enim scribit: *Venerabilis viri Sedulii paschale opus, quod heroicis (olim legebatur hæreticis) (q) descripsit versibus, insigni laude proferimus, item Juveneci nihilominus laboriosum opus non spernimus; sed miramur;*
quæ

(p) C. 2. 3. & 15. D. XXXVII.

(q) Vid. Strauchii amoenitat. Jur. Canon. Ecl. VI. cap. 4. pag. 141. edit. Jen. 1675., Arntzenius in specimine observation. quod post Sedulii edition. Leovard. 1761. invenitur ibique cap. X. pag. 70 & 71., C. Burmannus ad Vitæ Hadriani VI. a P. Jovio conscriptæ cap. XV., in Analect. Historic. de Hadriano VI. Trajecti 1707. editis pag. 133.; Idem ad J. Pierii Valeriani Lib. II. de Infelic. Literat, pag. 148. ibidem p. g. 429.; & P. Vlaming ad Lib. III. Epigr. 4. Sannazarii, pag. 268—270. edition. Amstel. 1728., ubi simul ostenditur, quantum Hadrianus VI., Pontifex Maximus, arti poeticae ejusque cultoribus adversatus fuerit.

quæ verba quoque in Decreto, quæ est pars prima corporis Juris Canonici, leguntur (r). Si quis plura de lege Philippi cupiat legere adeat Schroderum (s) & Putmannum (t).

(r) C. 3. §. 25 & 26. D. XV.

(s) Observat. Jur. Civil. Lib. IV. cap. 4. pag. 330—334.

(t) Adversariorum Juris universi Lib. II. cap. 2. pag. 37—50. edit. Lipsiæ 1778.

PARS ALTERA

PROLEGOMENA.

Priusquam ad recensendos varios Poëtarum locos pergam, placet hic eorundem de jurisprudentia, jurisconsultis & foro Romano sententias præmittere.

§ I. Admodum acerbe in jurisprudentiam Ovidius invehitur, canens:

*Quid mihi livor edax ignavos objicis annos
 Ingenique vocas carmen inertis opus?
 Non me verbosas leges ediscere: nec me
 Ingrato vocem prostituisse foro.
 Mortale est, quod quæris, opus: mihi fama perennis.
 Quæritur, in toto semper ut orbe canar (a).*

Quid acerbius? Quid vehementius excogitari posset? Sed non quidquid a quovis oratore & poëta, qui in utramque partem disputare, & ταπεινά movere solent, in utilissimam illam & pulcherrimam ar-
 tem

(a) Lib. I. amor. El. XV. vs. 1, 2, 5—8.

tem jurisprudentiam dictum est, avide arripiendum esse, vir consultissimus Joannes Luzac eleganter demonstravit (b).

Solent Poëtæ, non tantum veteres; sed & recentiores artem nostram perstringere; sic Palingenius versificator Italus canit:

*Vix paucis novisse datum, quo tendere tutum,
Qua sit iter, per quod vera & bona summa petantur.
Non docet hoc gemini nodosa scientia juris,
Non Rhetor, non Grammaticus, sapientia sola
Hoc aperit, fida hæc hominum dux atque magistra (c).*

In dictis autem Ovidii magnus iræ impetus cernitur, neque venustum illum poëtam Jurisprudentiam semper sprevisse constat; fuit enim Decemvir, ut ipse testatur.

Inter bis quinos usus honore viros (d).

& itaque iudicis officio functus est, testante enim Pomponio Jcto, Decemviri litibus judicandis erant constituti (e): alibi quoque se iudicem privatum egisse ait:

Res

(b) In Specimine Academico exhibente observation. nonnullas apologeticas pro Jctis Romanis ad Loc. Ciceron. in Orat. pro Murena cap. XI—XIII. Lugd. Bat. 1768. in proleg. §. 1—6.

(c) In Zodiaco vitæ Lib. II. Tauro vs. 62. seq. de cujus auctoris nomine, vita & scriptis quædam non ubivis obvia colligere licuit.

(d) Lib. IV. fastor. vs. 384.

(e) L. 2. §. 29. ff. de Orig. Juris.

*Res quoque privatas statui sine crimine iudex,
Deque mea fassa est pars quoque victa fide (f).*

Notandum etiam Ovidium hoc acerbum de jurisprudentia iudicium adhuc juvenem scripsisse, libros enim amorum anno ætatis vicesimo octavo edidit.

§ II. Virgilius, ipso Justiniano Imperatore teste (g), per eminentiam Latinorum Poëta, jus Romanum culpare videtur, jus ferreum vocans (h); quod Servius recte per vocem durus explicare videtur, sic saltem Cicero: *Ferreus essem, si te non amarem (i)*.

At forsitan non immerito poëta jura illorum temporum dura nominavit; ex *Lege*, enim XII. tabl, testante Pomponio Jcto (k), legis actiones, quibus inter se homines disceptarent, composita fuerunt, easque, ne populus, pro ut vellet, illas institueret, solemnes esse voluerunt, de quibus Cicero: *Ita jus civile habemus constitutum, ut causa cadat is, qui non, quemadmodum oportet, egerit (l)*: Quintilianus: *Est certe servitus ad certa se verba adstringendi, est etiam periculosum, cum, si in uno verbo sit erratum, tota causa cecidisse*

(f) Lib. II. Trist. vs. 95. & 96.

(g) §. 2. Inst. de Jure Nat. Gent. & civ.

(h) Lib. II. Georg. vs. 501.

(i) Lib. XV. Epist. 21.

(k) L. 2. §. 6. ff. de Orig. juris.

(l) De invent. Lib. II. cap. 19.

cidisse videamur (m): & Seneca: Quid enim aliud agitis, cum eum, quem interrogatis, scientes in fraudem inducitis, quam ut formula cecidisse videatur (n):

Hæc duras ineptias Theodosius & Valentianus Imperat. demum prorsus sustulerunt (o).

Præsertim autem hæc jura erant ferrea rusticis, nam de illis hoc loco canit Virgilius, dixerat quippe: *Fortunatus & ille, Deos qui novit agrestes (p)*, his enim, certe plerisque, cum Grippo piscatore apud Plautum (q) dicendum foret: *Neque ego istas vestras leges urbanas scio.*

§ III. Placet hic varia fori, cujus crebra apud poëtas mentio, epitheta recensere.

Ab Ovidio vocatur *plenum*:

Dicta tibi pleno verba diserta foro (r).

Idem *litigiosum* nominat.

Et fora Marte suo litigiosa vacent (s).

Eodem

(m) Lib. VII. Inst. Orat. cap. 3. §. 17.

(n) Epist. XLVIII.

(o) L. 2. Cod. de formul. & impetr. action. sublat.

(p) L. L. vs. 493.

(q) In Rudente A. IV. Sc. III. vs. 85.

(r) Ep. ex Ponto Lib. III. Ep. V. vs. 8.

(s) Lib. IV. Fast. vs. 188.

Eodem modo Martialis cecinit:

————— *Fora litibus omnia servent:*
Ipse potes fieri Marsya Caussidicus (t).

Id est in foris adeo disputatur, ut ipsa Marsyæ statua, quæ
 in foro erat erecta, nisi auditu careret caussidicus fieri posset.
 Apud Ovidium quoque *verbosum* audit:

Fortia verbosi natus ad arma fori (v).

Et rursus:

Cedunt verbosi garrula verba fori (w).

Pro quo Seneca rabulas forenses perstringens dixit *clamosum*;
 hoc modo:

Hic clamosi rabiosa fori
Furgia vendens improbus, iras
Et verba locat ————— (x).

Dicit etiam Naso forum *ingratum*.

In

(t) Lib. II. Epig. 65.

(v) Lib. III. ex Ponto Ep. V. vs. 8.

(w) Lib. III. Trist. El. XII. vs. 18.

(x) In Hercule Furente A. I. vs. 172-174.

Ingrato vocem prostituisse foro (y).

Fortasse, quia opus, quod in foro peragitur, mortale esse, neque per illud opus famam perennem acquiri monuerat; sed de hoc loco supra egimus.

Idem ille Poëta forum *argutum* vocavit:

Flammaque in arguto sæpe reperta foro (z).

Est autem hoc sensu *argutum* idem ac *resonans*, quod strepitum facit; sic Silius Italicus:

*Circum arguta cavis tinnitibus æra, simulque
Certabant rauco resonantia tympana pulsu (a).*

Indeque ferra ob ingratum stridorem a Virgilio *argutum* dicitur (*b*); forum autem ob frequentem vocem Jctorum hoc nomine insignitur, sic Megaronides senex apud Plautum garrulitatem *argutam* vocat:

*Nil mendaciloquius, neque argutum magis,
Quam urbani assidui cives, quos scurras vocant (c).*

A.

(y) Lib. I. Amor. El. XV. vs. 6.

(z) Lib. I. de Arte Am. vs. 80.

(a) Lib. XVII. vs. 18 & 19.

(b) Lib. I. Georg. vs. 143.

(c) In Trinummo A. I. S. II. vs. 163 & 164.

A Virgilio denique nominatur *insanum*:

Insanumque forum & populi tabularia vidit (d).

Eodem modo Propertius canit:

*Tum mihi pauca suo de carmine dicitur Apollo,
Et vetat insano verba tonare foro (e).*

Servius ad locum Virgilii *insanum* explicat per *litigiosum*, alio loco (*f*) per *magnum*; forum autem *insanum* dici putem, quod promiscuo eoque ingentifonitu, indeque *insano*, fremit: eodem modo Poëta hac voce de fluctibus usus est:

Huc ades, insani feriant, sine, littora fluctus (g).

Et Tibullus de ventis:

Stare vel insanis cautes obnoxia ventis (h).

Neque immerito Virgilius & Propertius hoc sensu forum *insanum* nominasse videntur; prostat enim exemplum ejusmodi insanie apud

(d) Lib. II. Georg. vs. 502.

(e) Lib. IV. El. I. in fine.

(f) Ad Ecl. IX. vs. 43.

(g) Eod. loco.

(h) Lib. II. El. IV. vs. 9.

apud Ciceronem in causa Milonis, ubi præsidia militum forum tuebantur, ut non modo auxilium defensioni Ciceronis ferrent, sed etiam silentium efficerent (i).

Ovidius vero res magis gratas de foro memorat, illudque vel amori convenire venuste differit, quem locum totum describere lubet.

Et fora conveniunt (quis credere posset) amori;

Flammaque in arguto sæpe reperta foro.

Illo sæpe loco capitur Consultus amore,

Quique aliis cavet non cavet ipse sibi.

Illo sæpe loco desunt sua verba diserto:

Resque novæ veniunt, causaque agenda sua est.

Hunc Venus e templis, quæ sunt confinia, ridet,

Qui modo patronus nunc cupit esse cliens (k).

Nimirum Jctus ibi sæpe amore capitur, & qui clientibus suis, illis defendendis, cavet, sibi ipsi ab amore cavere nequit, desunt tunc Jcto, alioquin in causa peroranda diserto, verba apud amicam proferenda, res novæ, non, quæ ad forum pertinent, sed ad amorem, ipsi agendæ veniunt; Venus, cujus statua in templis prope forum inveniebatur, huncce Jctum ridet, qui modo clientum suorum patronus fuerat, nunc cupit esse cliens Veneris: Hic videtur sensus versusum Ovidii.

Solent

(i) In Orat. pro Milone cap. I. n. 3.

(k) Lib. I. De Arte Am. vs. 79—86.

Solent autem poëtæ ad agricolarum bonam fortunam referre,
quod forum vitent: Sic Virgilius de ejusmodi homine canit:

*Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit, nec ferrea jura
Insanumque forum, nec populi tabularia vidit (l).*

Et Horatius:

*Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus excercet suis,
Solutus omni fœnore,
Forumque vitat, & superba civium
Potentiorum limina (m).*

§ IV. Videamus quoque, num ipsi Jcti Poëtarum carminibus
memorentur. Horatius de illis cauit:

*————— Consultus juris & actor
Causarum mediocris abest virtute disertus
Messalæ, nec scit, quantum Cassellius Aulus:
Sed tamen in pretio est ————— (n).*

Poëta

(l) Lib. II. Georg. vs. 500—502.

(m) Epod. Oda II. vs. 1—4, 7 & 8.

(n) In A. Poët. vs. 369. seq.

Poëta hic ostendit recte medium & tolerabile in quibusdam rebus concedi, sic Jctum & actorem causarum mediocrem in pretio esse, sed poëtas mediocres esse, non Deos, non homines, non columnas concedere, cujus differentiae rationem sic demonstrat; ut symphonia discors, crassum unguentum, & papaver cum melle sardo inter gratas mensas offendunt, quia coena sine istis duci potest, sic poëma natum & inventum juvandis animis, si paulum a summo decessit ad imum vergit; quod in jurisprudentia non obtinet, non enim vita sine illa, ut mensa sine cantu & odore, duci posset, neque ea, ut poësis, ad juvandos animos, sed ad utilitatem generis humani nata & inventa est, ejus artis peritia a summa decedere potest, licet non ad imum statim vergat; mediocribus itaque esse Jctis & Dii & homines concesserunt.

Ovidius docet, illos, qui jurisprudentiae student, decere bonas artes addiscere, canens:

*Disce bonas artes (moneo) Romana juvenus,
Non tantum trepidos ut tuere reos,
Quam populus, judexque gravis, lectusque senatus,
Tam dabit eloquio victa puella manus (o).*

Quem tamen locum male intellexisse videtur Joannes Jacobus Mauritius elegans versificator Batavus, qui hosce versus vertit

(o) Lib. I. de Arte Am. vs. 459—462.

tit (p), quasi Ovidius dixisset; non tantum disce, Romana juvenus, quomodo trepidos tueare reos, sed disce etiam bonas artes: Sensus autem hic esse videtur: disce bonas artes, Romana juvenus, non tantum, ut trepidos tueare reos, sed æque puella, ac populus, judex atque senatus, eloquio victa manus dabit.

Horatius perversa tempora & mores quærens pristinum idque laudabile Jctorum institutum memorat, canens:

*Romæ dulce diu fuit, & solemne reclusâ
Mane domo vigilare, clienti promere jura (q).*

Ad quem Jctorum morem Tibullus, venustus ille & nativa aliqua elegantia præditus poëta, respiciens, se quasi consultum amorum prædicat:

*Gloria cuique sua est, me, qui spernuntur, amantes
Consultent, cunctis janua nostra patet (r).*

Plerumque Jcti apud poëtas male audiunt, Lucilius, cujus non nisi fragmenta supersunt (s), versibus apud Lactantium obviis (t), canit:

Nunc

(p) *Dichtlievende Uitspanningen* Amsterd. 1751. pag. 96.

(q) *Epist. Lib. II. Ep. I. vs. 103 & 104.*

(r) *Lib. I. El. IV. vs. 77 & 78.*

(s) Quæ edita sunt, simul cum Censorini libro de die natali a S. Haercampio Lugd. Bat. 1742. in 8.

(t) *Divin. Instit. Lib. V. cap. IX.*

*Nunc vero a mane ad noctem, festo atque profesto,
 Toto itidem pariterque die, populusque patresque
 Facere indu foro se omnes, decedere nusquam,
 Uni se atque eidem studio omnes dedere & arti:
 Verba dare, ut caute possint, pugnare dolose;
 Blanditia certare, bonum simulare virum se;
 Insidias facere, ut si hostibus sint omnibus omnes (v).*

Hunc locum Diodorus Tuldenus magnus ille Jctus laudavit,
 eleganter explicavit, & ad sua tempora accommodavit (w).

Quæ Horatius de Jctis canit:

*Agricolam laudat juris legumque peritus
 Sub Galli cantum consultor ubi ostia pulsat (x).*

Non tam in dedecus Jctorum, quam totius generis humani dic-
 tum est, postea (y) tamen Jctum *perfidum cauponem* nominat
 pro

(v) Videatur Editio Havercampi pag. 192.

(w) In libris *de Jurisprudencia extemporali* Lib. II. cap. 9. pag. 221. edit.
 Lovan. 1643. in 4., quem egregium virum Patriæ meæ civem esse gaudeo,
 gloria enim Sylvaducensium dici meretur, quippe Sylvæ-ducis natus, edu-
 catus & ejusdem urbis Senator fuit, vid. Valerii Andreae Bibl. Belg. pag.
 183 & 184. Foppens Bibl. Belg. Tom. I. pag. 239 & 240. & Witte Diar.
 Biograph. ad d. 12. Dec. an. 1645. ejus opera in fol. quatuor codicibus
 Lovanii an. 1701 & 1702. edita satis sunt nota & a viris doctis laudata.
 Vid. etiam de Tuldeno ejusque operibus J. F. Juglers *Beitrage zur Ju-
 ristisohen Biographie des dritten Band. erstes Stuck*, Lipsiæ 1777. pag. 118—124.

(x) Lib. I. Sat. I. vs. 9 & 10.

(y) Vs. 29.

pro quo Schroderus legit *providus cautor* (z); sæpius vero ob garrulitatem memorantur, unde Juvenalis feminam garrulam describens, addit:

————— Quæ cum discumbere cœpit,
Turba tacet, nec caussidicus nec præco loquatur (a).

Quo etiam respicit Martialis canens:

————— Res est magna tacere Mathon (b).

Erat enim Mathon caussidicus, ut discimus ex Juvenali:

Caussidici nova cum veniat lectica Mathonis (c)

Atque ob idem illud vitium a versificatoribus recentioribus culpantur; unde Benedictus Jovius tale distichon in malum caussidicum composuit:

*Te clamante forum reboat, subsellia nutant,
Præterem obtundis garrule caussidice* (d).

Ob

(z) Lib. Emendation. cap. IV. edit. Leovard. 1776. pag. 68—71., de qua conjectura Schroderi vid. Biblioth. Critica parte IV. pag. 92.

(a) Sat. VI. vs. 438.

(b) Lib. IV. Epigr. 81.

(c) Sat. I. vs. 30—34.

(d) Vid. ejus disticha Basileæ A. 1518. in 4. edita pag. 53.

Ob loquacitatem JCTi apud Martialem *rauci* dicuntur: postquam enim dixerat, quid prima & secunda hora fieret, perguit ad tertiam & ait:

Excercet raucos tertia caussidicos (e).

De eadem parte diei ait Juvenalis:

—— *Deinde forum jurisque peritus Apollo (f).*

De quo loco ubi Apollo jurisperitus dicitur variæ sunt interpretationes; vetus Scholiastes quatuor hujus sententiæ rationes profert: aut quia juxta Apollinis templum Jurisperiti sedebant & tractabant; aut, quia Augustus in templo Apollinis Palatini bibliothecam juris civilis dedicavit; aut, quia Cicero domum Scævolæ oraculum dixit; aut denique, quia tam dubia juris peritorum responsa sunt, quam Apollinis.

Primam & ultimam rationem lepide conjungit & probat Josephus Aurelius de Januario (g), dicens; *Delos insula habet templum Apollini sacrum, hoc veneraturi adeunt JCTi, forsan ex suo insti-*

(e) Lib. IV. Ep. 8.

(f) Sat. I. vs. 128.

(g) In republ. JCTorum pag. mihi 93., videatur etiam ad hunc locum S. Lursenius de templo & Biblioth. Apollin. Palat. cap. XXII. edit. Franeq. 1719., & S. T. Siccamia de judicio centumvirali Lib. II. cap. 2. edit Halæ 1776.

instituto, nam ex veteri Juvenalis Scholiaste deducitis, jam diu morem apud hos obtinuisse, sedendi & tractandi juxta Apollinis templum, cujus instituti hanc rationem profert, non abs re id factum, unusquisque enim callet, quantum in augurio potens sit hoc numen, ideo colunt Jurisperiti, cum artis suæ partem potiorem in conjecturis, in quibus augurem se gerere oportet, collocent; quamobrem propitium sibi Apollinem obsequio comparant, ne in difficili negotio inepte harridentur, tum etiam ut agant grates illi ob navatam forte feliciter operam huic studio.

PARTIS ALTERIUS,

SECTIO PRIMA.

CAPUT PRIMUM

Ex Plauto & Terentio.

Præmissis hisce prologomenis ipsum opus aggredior, scilicet aliquot dictorum Poëtarum collectionem proferam (a).

§ I.

*Quid si adduco tuum cognatum huc a navi Naucraten,
Qui mecum vectus est una navi: atque is si denegat
Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri?
Numquid causam dicis, quin te hoc multem matrimonio.*

Plautus in *Amphitr.* A. II. S. II. vs. 219—222.

Hæc

(a) Idem propositum fuisse Cl. Hommelio, scilicet scribendi *Jurisprudentiam poëticam*, cujus etiam specimen quoddam exhibet, postea cognovi videatur omnino ejus *Litteratura Juris* Lib. I. cap. 19. pag. 371. edit. prioris, Lib. II. cap. 3. §. 8. pag. 293. edit. posterioris.

Hæc sunt verba Amphitruonis ad Alcumenam uxorem suam; scilicet Amphitruo per tres menses bello occupatus Thebis aberat, Jupiter interim forma Amphitruonis, quem Mercurius Sossæ servi personam agens comitabatur, ad Alcumenam venerat, & ab ea tanquam maritus læte acceptus, cum illa concubuerat, qui cum mane profectus erat, redit ipse Amphitruo cum Sossia servo suo, uxorem frigidam nullo gaudio læti adventus mariti sui affectam, sed perhibentem, se maritum mox dimisisse, inveniens stupuit, de uxoris insania aut furore nullo modo dubitans persuadet ei, ut totam ipsius adventus, quem præferbat, historiam distincte narraret, quod cum fecisset, seque cum illo concubuisse aperte demonstrasset, Amphitruo succensuit, uxorem suam strupratam esse, sed ne injuste agere videretur, illi se nihil mali perpetrasse, sed cum illo ipso marito suo rem habuisse perhibenti, proponit arbitrum, nimirum se adducturum Naucraten Alcumenæ cognatum, nullius fraudis conscium, is si facta, Amphitruonem scilicet præterita nocte apud uxorem fuisse, denegaret, Alcumena aperte adulterii convicta foret, nullaque superesset causa dicenda, quin Amphitruo Alcumenam *hoc matrimonio multaret.*

Lipsius notat hic non tantum divortium, sed etiam retentionem dotis intelligi, quod tamen non recte dictum putat Putmanus (b), qui hoc non nisi de divortio explicat, quasi Amphitruo dixisset, se diversurum sive divortium ab Alcumana facturum,

(b) Lib. II. Probab. Jur. Civ. pag. 168 & 169.

rum, aut eam repudiaturum esse; idque eodem, modo, quo *patria mulctari*; in exilium mitti; *bonis mulctari*: bona adimi, quod duobus exemplis (c) hic non describendis demonstrat.

Optime itaque ingeniosus Gendenville hæc verba sic reddidit: *Allegerez vous encore quelques raisons, pour soutenir, que vous n'avez pas mérité la repudiation* (d). Multis adhuc exemplis illustrari potest, quibus inter alia hæc quoque verba Arrii Menandri Jcti: *Qui filium suum subtrahit militiae belli tempore, exilio & bonorum parte multandus est* (e), explicantur.

Sic apud Livium: *agri parte mulctare* (f), apud Suetonium: *parricidas bonis omnibus reliquos dimidia parte mulctavit* (g); *prædæ & agri tertia parte mulctare* (h); *grandi pecunia mulctare* (i); & apud Nepotem sæpius.

Sed, ut ad poëtas revertar; eodem modo Virgilius:

Prosperit tristi mulctatam morte Camillam (k).

Et

(c) Priap. Carm. LV. & Cicer. Tuscul. Quæst. Lib. V. cap. 37.

(d) In Libel. *Les comedies de Plaute nouvellement traduites*, Tom. I. pag. 141.

(e) L. 4. §. 11. ff. de re mil.

(f) Lib. 1. cap. 15.

(g) In Julio Cæs. cap. XLII.

(h) In Cæs. cap. LXX.

(i) In Augusto cap. XII.

(k) Lib. XI Æn. vs. 839.

Et Silius Italicus;

_____ *Multata cadavera caede* (l).

Et alibi:

_____ *Multantur cominus uno*
Exitio _____ (m).

Sic enim utroque loco legendum putat Doct. Drakenborgius.
Multari itaque est punire, pœnas luere.

§ II.

De. *Viginti jam usu 'st filio argenti minas.*

Face, id ut paratum jam sit. Li. unde gentium?

De. *Me defraudato. Li. maximas nugas agis.*

Tene ego defraudem, quoi ipsi nihil est in manu?

Nisi, quod tu porro uxorem defraudaveris.

De. *Qua me, qua uxorem, qua tu servom Sauream*

Potes, circumduce, aufer, promitto tibi

Non offuturum, si id hodie effeceris.

Tibi optionem sumito Leonidam

Fabricare quid is, quidvis comminiscere,

Perscito, argentum hodie ut habeat filius,

Amicæ quod det. Li. Quid ais tu Demænete?

Quid si forte in insidias devenero?

Tu redimes me, si me hostes interceperint?

De. *Rediman.* _____

In *Afinar. A. I. S. I. vs. 76, 77, 78, 81-85, 88-91.*

Hoc

(l) Lib. X. vs. 463.

(m) Lib. XVII. vs. 500.

Hoc inter Demænetum senem & Libanum servum rarum quendam casum offert, quo quis non ignorans dolo futuro renunciat; ejusmodi tamen exemplum quoque invenitur apud Terentium, ubi Chremes senex Menedemo consilium dat, ne filio pecuniam det, si autem dare ei velit, potius:

*Per alium quemvis ut det, falli se sinat,
Technis per servolum ——— (n).*

Quod consilium Menedemo placet, qui statim, ut se decipiant, consentit, dicens:

*Id ut maturent facere, cupio illi dare,
Quod vult ——— (o).*

Neque tali renuntiationi jure Romano effectus denegatur; negat quidem Paulus *actus ulla pacto effici posse ne dolo præstetur* (p) & Ulpianus, *non probandum, putat, si convenerit, dolum non esse præstandum* (q), Celsusque, ut idem testatur, *ensebat illam conventionem non valere* (r); sed hæc explicanda videntur de eo, qui dolum commissum vel committendum ignoravit, si vero quis scivit se deceptum esse, dolo renunciare potest,

(n) In Heautont. A. III. S. I. vs. 61 & 62.

(o) Ibid. vs. 86 & 87.

(p) L. 27. §. 3. ff. de pactis.

(q) L. 1. §. 7. ff. de reb. credit.

(r) L. 24. ff. de reg. Jur.

test, imo si quis scivit se deceptum iri, quemadmodum Demænetus apud Plautum, & Menedemus apud Terentium, renunciatio ejus valere videtur; ajunt enim Diocletianus & Maximianus Impp., *nunquam volentibus dolum inferri* (s).

§ III.

Jam quidem hercle ad prætorem te rapiam. —

In Aulular. A. IV. S. X. vs. 30.

Hæc Euclio senex Lyconidi adolescenti dicit, idque iratus & perturbatus, ut adnotat Lambinus, non enim id facere ei licebat, nisi antea illi antestatus esset, certe hoc verum, potuisset tamen id subintelligere.

Nimirum Lex. XII. tabl. permiserat unicuique privata auctoritate adversarium in jus vocare, sequi debebat adversarius duobus casibus exceptis, ut ait Gajus Jctus (t), *si alius eum defendere paratus esset, si illico eum auctore transigeret*, præter hosce casus si non iret in jus, tum in jus vocans homines præsentem testes advocabat, eumque obtorto collo in jus rapere poterat, idque non tantum in vilioribus & vadimonii desertoribus locum habebat, sed in omnibus, quod variis, præter hunc Plauti, locis probari posset; poetarum testimonia tantum proferam: Sic Phædromus apud Comicum nostrum Theraphontigono ait: *ambula in jus; ille vero: non eo, tunc alter: licetne antestari cet.* (v); eodem

(s) L. 34. C. de transact.

(t) L. 23. §. 1. ff. de in jusvocando.

(v) In *Curculione* A. V. S. II. vs. 23.

eodem modo alibi ipse Theraphontigonus loquitur (w); idem est colloquium apud eundem inter Saturionem Parasitum & Dordalum Lenonem (x); sed, quia Bachovius rejicit (y) argumenta ex comicis poëtis petita, neque ipse Huberus illa multum probat (z), quoniam eorum comœdiæ plurimum moribus Græcis sunt accommodatæ, videamus locum Horatii.

Apud Placcum (a) scilicet homini cuidam cum ipso poëta ambulanti casu obvius venit adversarius, comes poëtæ magna voce exclamat: *quo tu turpissime!* Horatiumque rogat: *licet ne antestari?* Horatius *opponit auriculam*, id est, se testem offert, reum in jus vocatum esse; adversarius rapit reum in jus; *clamor fit utrinque, undique concursus.*

Patet hic mores temporis simpliciter proponi sine ulla fictione.

Sed nonne ipsa Gaji Jcti verba, dicentis: *plerosque putas se nullum de domo in jus vocare licere, quia domus cuique tutissimum refugium & receptaculum sit, eumque, qui inde in jus vocaret, vim inferre videri (b)*, satis demonstrant, cuique aëtori in jus vocanti reo invito vim inferre licere; Paulus quoque Jctus id aperte testatur, narrans; *aliquem, qui domi est, interdum in jus vocari posse, de domo tamen sua neminem extrahi debere (c)*; ergo alio loco quisque, qui non sponte sequitur in jus trahi potest; sed
multa

(w) Ibid. S. III. vs. 45.

(x) In *Persa* A. IV. S. IX. vs. 8. seq.

(y) Ad Tit. Inst. de Action. §. 12.

(z) Ad Tit. Inst. de poena tem. litigant. n. 5.

(a) Lib. I. Sat. IX. vs. 74—78.

(b) L. 18. ff. de in jus vocando.

(c) L. 21. eod.

multa Doct. Huberus hac de re contra Bachovium, aliter sentientem (d), scripsit (e); ideoque missam facio.

§ IV.

Pe. Ducite istum: si non sequitur, rapite sublimem foras.

Facite inter terram atque cælum ut medius sit, discindite.

Py. Obsecro hercle Periplectomene. Pe. nequicquam hercle obsecras.

Vide, ut istic tibi sit acutus, Cario, culter probe.

Ca. Quin jam dudum gestio moeabo hoc abdomen adimere.

Py. Perii. Ca. haud etiam numero hoc dicis. Jam ne in hominem involo.

Pe. Ino etiam prius verberetur fustibus. Ca. multum quidem.

Pe. Cur es ausus subagitare alienam uxorem, impudens?

Py. Ita me Dii ament, ultro ventum est ad me. Pe. mentitur; feri.

In Milite Glorioso. A. V. vs. 1..5. & 7..9.

Periplectomenes senex Pyrgopolinicum militem adulterum a Carione coco fustibus verberandum curat, eumque castrari minatur; sic Phythias serva apud Terentium (f) narrat, juvenem quendam Thaidem vitiasse fratrem Thaidis factum ultum esse atque de eo ait:

—— Colligavit primum eum miseris modis,

—— — Nunc minatur porro sese id, quod moechis solet,

Quod ego nunquam vidi fieri neque velim —— (g).

Idem

(d) Ad Tit. Inst. de Action. §. 12.

(e) Ad Tit. Inst. de poena tem. litigant. n. 5.

(f) In Eunuchis, A. V. S. V.

(g) In Eunuchis A. V. S. V. vs. 13. 15 & 16.

Idem etiam de moechis narrat Horatius :

— *Illis multo corrupta dolore voluptas,
Hic se præcipitem tecto dedit; ille flagellis
Ad mortem casus: fugiens hic decidit acrem
Prædonum in turbam: dedit hic pro corpore nummos.
Hunc perminxerunt calones: quin etiam illud
Accidit, ut cuidam testes caudamque salacem
Demeteret ferrum: jure omnes; Galba negabat (b).*

Nempe omnes jure factum esse putabant, Galba vero, quia ipse moechus erat, negabat.

Valerius Maximus refert, quosdam eos, quos in adulterio deprehenderant, flagellis cecidisse, alios nervis contudisse, alios castrasse, alios familiæ stuprandos objecisse, idque illis fraudi non fuisse (i). Gellius ex libro Varronis profert, Sallustium ab Annio Milone in adulterio deprehensum loris bene casum, & quum dedisset pecuniam dimissum esse (k).

Et hæc quidem jure fiebant; licebat enim patri & marito filiæ aut uxoris adulterum factum deprehensum occidere, ait vero Papinianus: qui occidere potest adulterum, multo magis contumeliam poterit jure adjicere (l); intellexisse itaque videtur per contumeliam ea, quibus moechos affectos esse locis laudatis vidimus;

non

(b) Lib. I. Sat. II. vs. 39, 41—46.

(i) Lib. VI. cap. I. exemp. Rom. 13.

(k) Lib. XVII. cap. 18.

(l) L. 22. §. 3. ff. ad L. Jul. d. ad.

non autem putem Papinianum omnia illa, quæ habuimus ob oculos habuisse & probasse, scilicet unum ex Horatio (m) & ultimum ex Valerio Maximo (n), licet Doct. Colerus id etiam ad contumeliam, quam Papinianus moechis fieri permittit, referat (o).

§ V.

Lucrum ingens factò, præterquam mihi meus pater

Dedit æstimatas merces, ita peculium

Conficio grande. — — — — —

In *Mercatore* in prologo vs. 94—96.

Patet hinc peculium profectitium jam tempore Reipublicæ Romanæ in usu fuisse, licet peculium adventitium potestea sit constitutum, eoque tempore, *quicquid libri acquirebant, id patri acquirebant, excepto peculio castrensi*, docente Justiniano Imp. (p), nec non dote adventitia, ut argumento verborum Ulpiani (q) patet.

§ VI.

— *Si vir scortum duxit clam uxorem suam,*

Id si rescivit uxor, impune est viro.

Uxor viro si clam domo egressa est foras,

Viro fit causa exigitur matrimonio.

Utinam Lex esset eadem, quæ Uxori est, viro!

Ibidem A. IV. S. VI. vs. 3—7.

Ex

(m) L. L. vs. 44.

(n) L. L.

(o) Ad L. L. Valerii Maximi.

(p) §. 1. Inst. per quas person. cuiq. acquir.

(q) L. 2. §. 1. ff. soluto matrimonio.

Ex hoc loco satis apparet, divortium, quod primum Sp. Carvilius Ruga anno ab U. C. 519. itaque 42. annis ante ætatem Plauti ob uxoris sterilitatem fecit, testante Gellio (r), tempore Plauti, quamvis etiam sine ulla causa fieri posset, solis tamen maritis non uxoribus licuisse; tandem tamen etiam uxoribus fuit permiffum sic Juvenalis de muliere imperatrice canit:

————— *Sed mox hæc regna relinquit,
Permutatque domos & flammea conterit: inde
Advolat & spreti repetit vestigia lecti.
Sic crescit numerus, sic fiunt octo mariti
Quinque per autumnos, titulo res digna sepulchri (s).*

Et Seneca narrat, illustres quasdam & nobiles fæminas non consulum numero, sed maritorum annos suos computare, eas exire matrimonii causa nubere repudii (t); Martialis vero matrimonia Thelesinæ per dies numerat, canens:

*Aut minus, aut certe non plus, tricesima lux est,
Et nubit decimo jam Thelesina viro.
Quæ nubit toties, non nubit: adultera lege est,
Offendor moecha simpliciore minus (v).*

§ VIR

(r) Lib. XVII. cap. 21.

(s) Sat. VI. vs. 224—226, 229 & 230.

(t) Lib. III. de Benefic. cap. 16.

(v) Lib. VI. Epig. 7.

§ VII.

—— Pl. *Roga me viginti minas,
 Ut me effecturum tibi, quod promisi, scias:
 Roga obsecro hercle gestio promittere.
 Ca. Dabis ne argenti mihi hodie viginti minas?
 Pl. Dabo* ——— ——— ——— ———

In *Pseudolo* A. I. S. I. vs. 112—116.

Pseudolus servus *Callidoro* vult promittere, se ei daturum viginti minas, prius autem rogat *Callidoro*, ut a se stipuletur, tunc demum congrue respondens promittit.

Eodem modo agit *Ballio Leno*, ut promittat *Sinoni feni* viginti minas; dicens;

——— *Roga me viginti minas,
 Rogato hercle obsecro: gestio promittere;
 Omnibus modis tibi esse rem ut salvam scias,
 Si. Nallum periculum est, quod sciam, stipularier.
 Ut concepisti verba: viginti minas
 Dabin. Ba. Dabuntur* ——— ——— (w).

Sic etiam apud *Juvenalem*:

Quantum vis stipulare & protinus accipe, quod do (x).

Nimirum *Romani*, quando sese alicui serio obstringere volebant; non simpliciter polliceri solebant, talis enim promissio non foret jure Romano valida, *nuda enim pactio non parit actionem,*
 excep.

(w) In *Pseud.* A. IV. S. VI. vs. 8. 11, 12, 14, 15 & 16.

(x) *Sat.* VII. vs. 165.

exceptionem quidem, testante Ulpiano (y); sic Romani, ut litibus causam plurimam tollerent, constituerunt, ut certæ tantum essent causæ, quibus obligationes & actiones orirentur & tollerentur; *stipulationes itaque*, ut idem Ulpianus testatur (z), *interponuntur pactis*, ut quis iis *interpositis cautior & securior sit*, eamque ob causam quoque Ballio apud Plautum (a) eam interponi volebat, ut Sino rem sibi omnibus modis salvam esse sciret;

Atque ex his exemplis mos stipulandi cognosci & legibus lux afferri potest.

§ VIII.

*Dii immortales, aurichalco contra non carum fuit
Meum mendacium! hic modo quod subito commentus fui.*

Ibid. A. II. S. III. vs. 22. & 23.

Plautus hic vocem *comminisci* pro *excogitare*, *effingere* usurpat, sic quoque *dolum comminisci* (b), apud Terentium *res comminisci* (c), & Pomponius Mela narrat, *Phœnices literas & literarum operas, aliasque etiam artes, maria navibus adire, classe conflagere, imperitare gentibus, regnum præliumque commentos esse* (d), Ulpianus quoque, ubi loquitur de eo, qui rogavit alios, ut aliquem detinerent vel abducerent, ne iudicio sistat, ait, *eum dolo malo id fecisse*

(y) L. 7. §. 3. ff. de pactis.

(z) L. 1. §. 4. ff. de stipul. præt.

(a) Loco proxime laudato.

(b) Ibid. A. IV. S. VII. vs. 64.

(c) *Heautont.* A. IV. S. VI. vs. 8.

(d) Lib. I. cap. 12.

fecisse putari, sive illi, quos ad id rogavit scientes sint sive ignorantes, quid esset, quod comminisceretur (e): licet alibi legant committeretur; eadem vox usurpatur a Valente, Gratiano & Valentiano Imperat. jubentibus: omnes, qui scripturas suspectas comminiscuntur, cum quid in judicio prompserint, nisi ipsi adstruxerint veritatem, ut nefariae scripturae reos & quasi falsarios esse detinendos (f). Sed hunc locum Perezius (g) & alii ita explicant, quasi Imp. illos intellexissent, qui adversarii instrumenta falsitatis in judicio accusant.

Ex multis vero prolatis exemplis, quibus vox *comminisci* nihil aliud, quam *conficere, effingere, cet.* significat, patet aliorum interpretum sententiam, qui id de illis ipsis, qui falsa instrumenta conficiunt, explicant, praevalere.

§ IX.

Pro herili & nostro quaestu satis bene ornata sumus.

In Pænulo. A. I. S. II. vs. 73.

Ex hoc loco Doct. Putmannus (h) verba Pauli Jcti: *Nonnunquam pro frequentia admissorum judicantis sententia temperatur (i);* explicavit, & contra Doct. van de Water demonstravit, nihil in lectione mutandum esse, particulam enim *pro* idem modo,

(e) L. 1. §. 1. ff. de eo per quem fact. erit.

(f) L. 24. C. de. probat.

(g) In prælect. ad C. ad h. tit. n. 11. in fine.

(h) Lib. II. Probab. Jur. Civ. cap. XV. p. 117 & 118.

(i) Rec. sent. Lib. V. Tit. III. §. 5.

do, quo apud Plautum denotare proportionem, quod pluribus exemplis adstruit.

Vir tamen ille Cel. non tam certis argumentis sententiam suam probasse videtur, quin objici posset, ei adhuc necessario probandum esse, vocem *frequentiam*, quæ apud Paulum obvia, æque, ac: *herilis* & *noster quæstus* apud Plautum, *copiæ* apud Livium (k), *modus litis* apud Ulpianum (l), & *facultates* & *dispositio defuncti* apud eundem (m), esse vocem mediam, nempe tam pro parvo, quam magno numero sumi, id enim in omnibus allegatis exemplis obtinet, in altero tamen loco Ulpiani (n), ab illo allegato, idem de voce: *facundia* quæri posset.

§ X.

Sa. *Vadatur hic me. Pæ. Utinam vades desint, in carcere ut sis.*

In *Persa* A. II. V. vs. 18.

Ex hoc loco ubi Pægnium puer optat, ne Sagaristioservus vades inveniat, ut itaque in carcerem detrudatur, Doct. Rævardus primum observavit, reum in jus vocatum, si fatisdare non poterat in carcerem dejici.

Plura hac de re Cl. Noodt (o) & Schultingius (p) scripserunt.

§ XI.

(k) Loco ab eo laudato Lib. XXXVI. cap. 10.

(l) L. ab eo L. 1. §. 10. ff. de extr. cogn.

(m) L. ab eo L. 3. ff. de ann. legat.

(n) L. 1. §. 12. ff. de extraord. cognit.

(o) Lib. II. Observ. pag. mihi 340 & 341. Tom. I: Oper.

(p) In enarrat. part. primæ ff. ad Tit. qui fatisd. cogant. §. 4. pag. mihi 231 & 232.

§ XI.

————— *Nam ego illam liberali affero causa manu*
Nunc vide utrum vis, argentum accipere, an causam meditari tuam?
Delibera hoc, dum ego redeo, Leno —————
 Terentius in *Adelph.* A. II. S. I. vs. 40—42.

Æschinus permittit hic Sannioni deliberandi facultatem.
 Non autem actor L. XII. tbl. coactus erat reo in jus vocato
 actionem edere, Lex enim reum statim sequi jubebat, & editio
 apud prætorem fieri poterat, quo modo etiam agebat Saturio
 apud Plautum (q); qui vero honeste rem gerebant, videntur in-
 dicasse reo, quid & quare peterent, ut illi hoc modo deliberandi
 copia daretur; sed jure novo illud mutatum, & Ulpiano testan-
 te (r), quisque actionem, qua agere velit, edere debet, ut sic reus
 sciat utrum cedere an contendere malit, si contendendum putet, veniat
 instructus ad agendum, cognita actione qua convenitur.

Plura hac de re videri possunt apud Schultingium (s).

§ XII.

————— *Omnes focrus oderunt nurus.*

In *Hecyra* A. II. S. I. vs. 4.

Si hæc verba Lachetis fenis, ad Sostratam uxorem, vera
 sint, non facile locus erit donationi, a focru nurui factæ, & sine
 ullo

(q) In *Persa* A. IV. S. IX. vs. 8 & 9.

(r) L. 1. ff. de edendo.

(s) Ad Tit. ff. de edendo. §. 1. pag. mibi 261 & 262.

ullo metu futuri detrimenti leges talem donationem permittere potuerunt, ait enim Ulpianus: *Socrui a nuru vel contra donari non est prohibitum (t)*; ne autem hanc veram hujus licentiæ causam esse putes; addit enim idem Jctus: *quia hic jus potestatis non vertitur (v)*; hanc enim causam esse, cur socer genero donare non possit, antea dixerat (w).

C A P U T II.

Ex Lucretio & Tibullo.

§ I.

Tangere enim & tangi nisi corpus nulla potest res.

Lucretius Lib. I. vs. 305.

Lambinus adnotat ad hunc locum, unum ex principiis & sententiis ratis & fixis Epicuri esse hoc: *quicquid tangere & tangi potest id corpus est*; unde Lucretius alibi, ubi conjunctum id esse ait:

————— *Quod nunquam sine pernicali
Discidio potis est sejungi, seque gregari (a).*

Exem.

(t) L. 2. §. 7. ff. de donat. int. vir. & uxor.

(v) Ibidem.

(w) L. 2. §. 6. eod.

(a) Lib. I. vs. 452 & 453.

Exempla conjunctorum proferens, inter alia hoc ponit:

Tactus corporibus cunctis, intactus inani (b).

Scilicet conjunctus est: Inde etiam intelligitur sententia Gaji Jcti, qui res in corporales & incorporales dividens, corporales eas esse, ait, quæ tangi possunt, incorporales, quæ tangi non possunt (c); quem in sua definitione Tribonianus secutus est (d).

§ II.

Aut juvat egrediens genitales per Veneris res.
Lib. II. vs. 442.

Sic etiam alibi:

Quæ quovis juncta viro sit femina per Veneris res (e).

Scipio Gentilis Jctus putat, Lucretium hisce in locis res Veneris appellare eas partes corporis, quibus viri & feminae sunt (f); sed nullam hujus interpretationis rationem invenire possum, in altero loco non est necessaria, in altero plane absurda; res vero Veneris hic idem significant, quod apud Ulpianum, dicentem: Pomponius scribit in ipsis rebus Veneris deprehensum occidi, & hoc est, quod Solo & Draco dicunt ἐν ἐγγύω (g): nimirum ipsum concubitum, atque hoc etiam ex pluribus locis a Scipione Gentili omis-
sis patet; sic Philosophus noster:

Ipsaque

(b) Ibid. vs. 455.

(c) L. I. §. I. ff. de divis. rer.

(d) §. I & 2. Inst. de reb. corp. & incorp.

(e) Lib. IV. vs. 1258.

(f) Lib. II. Parerg. cap. 23.

(g) L. 23. §. I. ff. ad L. Jul. de adult.

*Ipsaque deducit dux vitæ blanda voluptas,
Ut res per Veneris blandissim secla propagent (b).*

Et alibi:

*Scilicet ut noqueant homines armenta feræque
Inter se nullam rem gignere conveniendo,
Per Veneris res, extra homines, armenta ferasque (i)*

Denique ait: *portenta non posse:*

—— *Reperire cibum, nec jungi per Veneris res (k):*

Ovidius iisdem verbis sic utitur:

*Ille quod, a Veneris rebus surgente puella,
Vidit in immundo signa pudenda toro (l).*

Merito autem Jctus notat, idem a Nasone (m) amoris opus dici; addi potest, Sulpiciam pro rebus Veneris dixisse cupidæ Veneris gaudia: hoc modo:

Nec Veneris cupidæ gaudia turbet aper (n).

Quid vero per gaudia Veneris intelligat, ex præcedentibus patet: dixerat enim:

Sic

(b) Lib. II. vs. 177.

(i) Ibid. vs. 920—922.

(k) Lib. V. vs. 848.

(l) In R. med. Amor. vs. 431 & 432.

(m) Epist. Heroid. XV. vs. 46.

(n) In Tibulli Eleg. Lib. IV. Carm. III. vs. 13.

————— Sic lux mea tecum

Arguar ante ipsas concubuisse plagas (o)

Eodem modo Aufonius rogat:

Imperium, litem, Venerem, cur una notet res (p).

§ III.

*Quo magis in dubiis hominem spectare periculis
Convenit, adversisque in rebus noscere, quid sit.
Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Ejiciuntur, & eripitur persona manet res.*

Lib. III. vs. 55—58.

Hæc quidem plerumque vera sunt, præcipue in mortis periculo, non vero semper id obtinet; Tacitus enim de Tiberio Imp. narrat: *Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deferebat, cet. (q)* fides tamen vocibus ab hominibus, quum in angustiis erant, emissis magna haberi solet, non autem semper, *fragilitas enim humana mortis cogitatione perturbata minus memoria res plures consequi potest ut recte observat Justinus Imp. (r); aut præ tumultu mortis angustiatus multarum rerum non memoratur, uti ait Justinianus Imp. (s), ideoque Ulpianus docet; domino non esse*

(o) Ibid. vs. 15 & 16.

(p) In Tegnopæga. Edyll. XII. ibique in Grammaticomast. pag. 496. edit. Tollii Amst. 1671.

(q) Lib. VI. Annal. cap. 50.

(r) L. 8. C. qui testam. facere poss.

(s) Nov. XVIII. cap. 6.

esse credendum, si moriens dixit, a servo vim mortis allatam esse sibi, nisi & potuerit probari (r).

§ IV.

*Nam certe ex vivo Centauri non fit imago,
Nulla fuit quoniam talis natura animalis.*

Lib. IV. vs. 743. & 744.

Lucretius ubi de rerum simulacris agit, ait hic inter alia, imaginem Centauri, sic oriri, ubi equi & hominis imago casu convenit, facile ex templo hærescit propter subtilem naturam & tenuia texta, nunquam enim Centaurum in rerum natura fuisse; sic etiam alibi:

*Sed neque Centauri fuerint, neque tempore in ullo
Esse queat duplici natura & corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas (v).*

Eodem modo Tribonianus Hippocentaurum (eundem ac Centaurum) esse non posse affirmat (w), eumque qui Hippocentaurum stipulatus est, rem, quæ in rerum natura non est, aut esse potest, stipulatum fuisse & itaque stipulationem esse in utilem.

Tribonianus vero culpari posset, quod hæc, quasi sine ullo dubio vera, proponat, cum tamen Plinius, se Centaurum in melle ex Ægypto allatum vidiſſe, narrat (x); sed, præterquam; quod vidi-

(r) L. 3. §. 1. ff. de SCto Siliano.

(v) Lib. V. vs. 878—880.

(w) §. 1. Inst. de inutil. stipul.

(x) Lib. VII. cap. 3.

vidimus Lucretium in eadem opinione, ac Tribonianus, ver-
fari, Palæphatus quoque Centauros fuisse negat & argumentis
sententiam suam adstruit, cujus verba Græca sic vertit Tolloius:
*Si quis itaque persuasum habeat, ejusmodi bestiam fuisse, impossibi-
libus credidit: neque enim natura equi hominisque inter se convenit;
neque alimentum simile; neque per os & guttur humanum, equi nu-
trimentum potest descendere: si autem forma talis tum exstitisset,
etiam num superesset (y), huc usque Palæphatus, Tolloius inter-
prete; descriperat autem supra Centaurum, tanquam feram ad
equorum modum totam formam habentem excepto capite: Seneca re-
fert etiam, Centauros ad ea, quæ in rerum natura, non sunt, sed
quæ, falsa cogitatione formata, habere aliquam imaginem cœperunt,
quamvis non habeant substantiam (z).*

Satis undique sententiam J.Cti contra testimonium Plinii, qui
in mendacia pronus est, defensam vidimus.

§ V.

Tu procul hinc absis, cui formam vendere cura.

Tibullus Lib. I. El. IX. vs. 51.

Dubitaverat Ampliff. Vonckius (a), an non verba rescripti
Diocletiani & Maximiniani Imppp., quæ sic leguntur: *Quæstru-
pro tibi cognita est, & venalem formam exhibuit, adulterii crimen*
in

(y) De Incredilibus cap. II. pag. mihi 5—II.

(z) Epist. LVIII. in med.

(a) Obl. Misc. c. 32. p. 126.

in ea cessat (b), ita essent mutanda: *Et venalem famam exhibuit*.
recepta tamen lectio firmari ipsi videbatur ex hoc loco Ovidii:

Et faciem lucro prostituisse suam (c).

Sed quid si versus Tibulli allegatus illi ob oculos venisset? certe nulla de usu hujus dictionis dubitatio superesse potuisset; quid enim magis convenit, quam *venalem exhibere formam, & vendere formam.*

§ VI.

Quisque adest, faveat fruges lustramus & agros,

Ritus ut a prisco traditus exstat avo.

Luce sacra requiescat humus, requiescat arator;

Et grave suspense vomere cesset opus.

Solvite vincla jugis; nunc ad præsepia debent

Plena coronato stare boves capite.

Omnia sint operata Deo; non audeat ulla

Lanificam pensis imposuisse manum.

Lib. II. El. I. vs. 1, 2, 5—10.

Describit hic Tibullus ferias Divinas, quibus omnes iudices urbanæque plebes & cunctarum artium officia quiescunt (d) nullis voluptatibus occupantur, neque ullis exactionum vexationibus profanantur (e), hæc quidem poëta de feriis Ethnicis canit, sed Imperatores idem de feriis Christianis, præsertim de venerabili die solis, quem Dominicum vocant, statuerunt.

(b) L. 22. Cod. ad L. Jul. de adult.

(c) Lib. I. Amor. El. X. vs. 42.

(d) L. 3. Cod. de feriis.

(e) L. II. Cod. eod.

CAPUT III.

Ex Virgilio.

§ I.

————— Undique totis
 Usque adeo turbatur agris —————

Bucol. Ecl. I. vs. 11. & 12.

Melibœus deplorat publicationem agrorum, de qua etiam Propertius:

Abstulit excultas pertica tristis opes (a).

Valerius Cato ejusmodi quoque publicationem diris devovit (b), quas diras olim falso Virgilio adjudicarunt, in quibus eodem fere modo, ac Propertius, canit:

Pertica, quæ nostros metata est impia agellos (c).

Merito autem *tristis & impia* dicitur; rusticus enim innocens impie destituitur agris, non sine magno labore excultas, quæ ei, quippe qui nihil amplius possidet, sunt, ut regna regi, unde ait Melibœus:

Post

(a) Lib. IV. El. I. in fine.

(b) Quæ inveniri possunt in Appendice Virgillii a Jos. Scaligero edita pag. 62—68. Et ejusdem Viri in eadem notæ pag. 433—446., & in Anthol. Lat. L. VI. Tom. II. p. 647. sqq.

(c) Vs. 45.

Post aliquot mea regna videns mirabor aristas (d).

Eamque ob causam Jcti putarunt, venditorem, cujus ager venditus, nondum traditus, publicatur, qui secundum regulam generalem teneretur venditori præstare id, quod interest, quippe re emptæ evicta (e), emptori satisfecisse, si pretium pro re emptæ traditum reddat, neque teneri ad interesse, quia procul ulla culpa agrum suum amittit, nam iniquum foret talem rusticum tam misere, ut ex locis laudatis vidimus, belli incommoda ferentem, ad huc ad interesse teneri & hæc sane sententia Africani videtur (f).

§ II.

Nonne ego te vidi Damonis pessime caprum

Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?

Et quum clamarem: Quo nunc se proripit ille?

Tityre, coge pecus, tu post carecta latebas.

Ecl. III. vs. 17—20.

Menalcas optime hic descripsit furtum manifestum, *vidi te furtum committentem & clamavi*: hæc enim ad furtum manifestum requirunt Ulpianus Jctus (g) & Justinianus Imp. (h), quod merito quoque Servius observavit: Gellius idem hoc modo ex Massurio descripsit (i): *furtum manifestum est, quod deprehenditur*

(d) Virgil. Ecl. I. vs. 70.

(e) L. 60. ff. de evictionib.

(f) L. 33. ff. locati conducti.

(g) L. 3. L. 7. §. 2. ff. de furtis.

(h) §. 3. Inst. de oblig. quæ ex delicto.

(i) Lib. XI. cap. 18.

tur, dum fit, vel potius, cum fur in ipso furto, vel cum rem furtivam tenet per dominum aut per alium in publico vel privato acclamando vel accurrendo, priusquam eo, quo rem furtivam ille die deferre & deponere sibi proposuerat, pervenerit, deprehenditur. Fallebatur autem Menalcas putans Damœtam hic revera furtum commisisse, ut alio loco videbimus.

§ III.

Matri longa decem tulerint fastidia menses.

Ecl. IV. vs. 61.

Tempus partus humani hic definitur per decem menses; sic etiam Plautus:

————— *Illa, quam compresserat,
Decimo post mense exacto, peperit filium (k).*

Gelasimus Parasitus in lepidissima illa oratione apud eundem:

*Eam mihi mater nunquam rettulit gratiam,
Nam me illa in alvo menses gestavit decem (l).*

Sofia Terentius apud eundem:

————— *Ad aquam præbendam commo'e veni domum,
Decimo post mense ut rationem te dictare intellego (m).*

Et Cæcilius apud Gellium:

*Insoletne mulier decimo post mense parere
Pol nono, etiam septimo & octavo (n).*

Ita

(k) In Cistell. A. I. S. III. vs. 14 & 15.

(l) In Stich. A. I. S. I. vs. 4 & 5.

(m) In Amphitr. A. II. S. II. vs. 37 & 38.

(n) Lib. III. cap. 16.

PHILOLOGICO - JURIDICA.

Ita quoque Propertius:

*Non, Non humani partus sunt talia dona;
Ista decem menses non peperere bona (o).*

Et Ovidius:

*Tempora dirigeret cum conditor urbis, in anno,
Constituit menses quinque bis esse suo
Quod satis est, utero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis (p).*

Atque in eadem sententia fuerunt Jcti, qui tempus partus ad minimum septem mensium, uti etiam Macrobius (q), statuunt (r), idque intra decem menses coarctant (s); male itaque Aufonius cecinit:

*Juris idem tribus est, quod ter tribus omnis in istis
Forma hominis incipit plenique exactio partus (t).*

Optime autem Plinius dixisse videtur: *Cæteris animantibus statum & pariendi & partus gerendi tempus est, homo toto & incertogignitur spatio (v).*

§ IV.

(o) Lib. II. El. II vs. 37. & 38.

(p) Lib. I. Fast. vs. 27, 28, 33. & 34.

(q) Lib. I. Somn. Scipion. cap. 6. in med.

(r) L. 12. ff. de statu homin.

(s) L. 3 § 11. ff. de Suis & legitim. hered. & Nov. XXXVIII. cap. 24.

(t) Edyll. XI. vs. 4 & 5., de quo loco etiam alibi agemus.

(v) Lib. VII. cap. 5.

§ IV.

Alter ab undecimo tunc me jam ceperat annus.
Ecl. VIII. vs. 39.

Verba *alter ab undecimo* Servius explicat *tertius decimus*, ut *unus ab undecimo sit duodecimus*, *alter*, *tertius decimus*; hæc enim in editione Burmanniana addita leguntur (w).

Ita quoque Donatus ad illa verba Terentii: *amans accessit unus* & *alter* (x), observat *alter* pro duobus dici; quem sequitur Gothofredus (y), sententias Virorum doctorum invenias apud Taubmannum ad hunc locum Virgilio (z), apud Cortium ad Ciceronem (a), apud Drakenborgium ad Livium (b), apud Verheykium ad Eutropium (c), apud Barthium, ad illum verbum Paulini:

Alter ab undecima annorum currente meorum
Ebdomade ———— (d).

Apud Briffoniam (e) & Gesnerum in Lexic's (f).

Merito

(w) Tom. I. pag. 130.

(x) In *Andr.* A. I. S. I. vs. 50.

(y) In *animadvers.* Jur. Civil. Cap. XVI., Tom. III. *Theauri Jur. Rom. Ottonis.* pag. 317.

(z) In edit. oper. Virgil. An. 1618. pag. 81 & 82.

(a) Ad Lib. XII. *Epist. ad Diversos* Epist. 25.

(b) Ad *Epitom.* Lib. XLIX. Tom. V. pag. 949.

(c) Lib. I. cap. 18.

(d) Ad *Eucharistici* vs. 12. pag. 261. edit. Lips. 1681.

(e) Ad vocem *Alter*.

(f) Ad vocem *Alter*.

Merito tamen vir Doct. Perizonius, antiquiores interpretes secutus, Servii & Donati explicationem rejicere videtur (g), apud Virgilium *annum duodecimum* intelligi, apud Terentium vero *unus & alter* pro numero incerto dictum esse perhibens, Servio & Donato objicit versum Virgilii, ubi Menalca Mopso dicit:

————— *Tu nunc eris alter ab illo (b).*

Scilicet a Daphnide, secundum illorum explicationem id significaret: *tertius ab illo*; sed quis tum secundus?

Eodem modo nonnulli Interpretes voluerunt, in hisce verbis Juliani Jcti: *ita ut alter semis inter eum, qui dominus instituti heredis fuerit & substitutum æquis portionibus dividatur (i)*; *alter semis, duo semisses* significare, inter quos Janus a Costa (k); sed etiam hosce viros errasse crediderim; quid enim, si eorum sententia valeret, opus foret addi *æquis partibus*; imo quomodo duo semisses in duas partes dividi possunt, cum as jam divisus sit; sententia itaque Cujacii, summi illius Jcti, præstare videtur, qui pro *alter semis, as* legi maluit.

§ V.

*Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & jura sinunt.* —————

Georgic. Lib. I. vs. 268. & 269.

Nimi-

(g) In Animadversion. historic. cap. VII. pag. mihi 282 & 283.

(b) Ecl. V. vs. 49.

(i) L. 40. ff. de hered. instit.

(k) Ad Tit. Inst. de vulg. substit. §. 4. pag. 267., edit. ab J. van de Water curatæ L. B. 1719.

Nimirum jura divina, quæ *fas*, jura humana, quæ simpliciter *jura* vocat, sinunt, ea, quæ necessaria sunt, etiam diebus festis fieri, præcipue, quæ versibus sequentibus de agricultura recenset, quæque Cato etiam per ferias licere ait (l), & Columella, hoc loco Virgilii allegato (m), nec non Macrobius duobus locis (n), ubi eosdem versus Virgilii laudat & eleganter explicat, profertque aptissimum dictum Scævole, scilicet, illum rogatum, *quid feriis agi liceret?* respondisse: *quod prætermissum noceret*. Plinius ait: *malum patrem familias esse, quisquis interdium faceret, quod noctu posset, nisi intempestate cæli; pejorem, qui profestis diebus ageret, quod feriatis deberet* (o).

Neque solis Ethnicis licuit, necessariis ad hominum salutem operibus diebus festis vacare; sed etiam ipsis Judæis permissum fuit, ut ex verbis Jesu Christi generis humani Servatoris Optimi Maximi (p), patet; etsi ne agriculturam quidem, licet anni tempora ipsi colendæ essent apta, peragere die Sabathilicebat (q), quam tamen legem non adeo duram fuisse, pro regionis statu demonstrat doctissimus J. D. Michaëlis (r); hæ autem leges de Sabatho die

(l) de Re Rustica cap. II. n. 4.

(m) Lib. II. de Re Rustica cap. 22.

(n) Lib. I. Saturnal. cap. 16. & Lib. III. cap. 3.

(o) Lib. XVIII. cap. 8. § I. in mea edit., quæ est cum notis J. Har-
duini Parisiis 1741. in fol. in aliis cap. 6.

(p) In Euang. Divi Matthæi cap. XII. §. II.

(q) Lib. II. Mosis cap. XXXIV. §. 21.

(r) *Mosaïsch Recht, of de ziel der wetten van Moses uit het Hoogduitsch ver-
taald*, Tom IV. pag. 131. seq., edit. Harlem. 1775.

die colendo, populo temporibus & regioni, quibus latæ sunt, accommodatæ, num ad nos Christianos pertineant, vehementer dubito. Constantinus Imp. legem ferens, qua primum observatio diei Dominici publice sancita esse videtur, statuit, ut omnes judices, urbanæque plebes & cunctarum artium officia venerabili die solis quiescerent, simulque jussit, ut ruri positi agrorum culturæ libere licenterque tamen inservirent, quoniam frequenter eveniat, ut non aptius alio die frumenta sulcis, aut vineæ scrotibus mandentur, ne occasione momenti pereat commoditas Cœlesti provisione concessa (s); sunt hæc verba Imperatoris.

§ VI.

*Media fert tristes succos tardumque saporem
 Felicis mali, quo non præsentius ullum
 Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
 Miscueruntque herbas & non innoxia verba,
 Auxilium venit, ac membris agit atra venena.*

Lib. II. vs. 126—130.

Poëta hic narrat in Media felicia mala nasci, quibus nullum præsentius auxilium venit, si quando sævæ novercæ pocula infecerunt, herbasque & non innoxia (id est valde noxia) verba miscuerunt; illud ad veneficium, hoc ad magiam referendum.

Est autem Magia, definiente Leysero (t), crimen, quo quis
 facto

(s) L. 3. C. de feriis, quæ lata est, si bene computaverim die 7. Martii anno post. Chr. N. 331.

(t) Tom. IX. meditat. ad ff. pag. 630.
 K 2

facto dictiove aliquid contra naturæ ordinem sine divina auctoritate operatur & efficit; magia itaque fit vel factio vel dictio.

Ad magiam, quæ factio perpetratur, referri possunt verba poetæ: *miscuerunt herbas*; sic etiam Amphitruo apud Plautum queritur, *Thessalum veneficum perverse perturbasse mentem familiæ suæ* (v); Alpheibœus apud Virgilium narrat; *Mærin venenis, quæ plurima nascuntur Ponto, sæpe lupum fieri & se condere silvis, sæpe animas imis sepulchris exire, atque satas messes alio traducere* (w); in Æneide narrat Poëta, *Circen Picum virga percussum, versumque venenis avem fecisse* (x); Horatius loquitur de Thesalicis venenis, *quibus jagæ & magi aliquem triformi Chimæræ illigatum solvebant* (y); ad illa venena magica philtrea sive pocula amatoria etiam referri possunt, quæ tamen plane rejicit Ovidius canens:

*Nec data profuerint pallentia philtrea puellis,
Philtrea nocent animis vimque furoris habent* (z).

Ad quæ Propertius etiam his verbis respicere videtur:

Non me moribus illa; sed herbis improba vicit (a).

Ubi plura de arte magica.

De iisdem philtris Paulus JCrus loquitur, dicens: *illos qui poculum amatorium alicui dant, & si sine dolo faciant, tamen, quia*
malis

(v) *Amphitr.* A. IV. S. III. vs. 9 & 10.

(w) *Ecl.* VIII. vs. 95—99.

(x) *Lib.* VII. vs. 189—191.

(y) *Lib.* I. Oda XXVII. vs. 21—24.

(z) *Lib.* II. Art. Am. vs. 105 & 106.

(a) *Lib.* III, El. IV. vs. 25.

mali exempli res est, humiliores in metallum honestiores in insulam amissa parte honorum relegari, si autem homo cui, datum sit, perierit, summo supplicio affici (b). Valerius Flaccus quoque in Argonauticis venenorum magicorum mentionem facit (c).

Ad magiam, quæ sit dicto, spectant verba Virgillii: *miscuerunt non innoxia verba; scilicet intelligit carmina & murmura magica, de quibus alibi sic canit:*

*Carmina vel cælo possunt deducere lunam,
Carminibus Circe socios mutavit Ulyssis,
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis (d).*

Cum quibus fere conveniunt versus Tibulli:

*Cantus vicinis fruges traducit ab agris,
Cantus & iratæ detinet anguis iter,
Cantus & e curru lunam deducere tentat
Et faciat, si non æra repulsa sonent (e).*

Quos versus Sannazarius pulcherrimæ sic imitatur:

*Carmen in accessa traducit ab ilice glandeis,
Carmen nocturnæ suppressit ora canis
Carmen & informi pallentem sanguine solem
Inficit & luncæ sistit euntis equos (f).*

Uterq.

(b) L. 38. ff. de pœnis.

(c) Lib. VII. vs. 327—330.

(d) Ecl. VIII. vs. 69—71.

(e) Lib. I. El. VIII. vs. 19—22.

(f) Lib. I. El. I. vs. 67—70.

Uterque Poëta Virgilius & Tibullus de incantatione anguium loquuntur, de qua etiam eleganter Amintas apud Torquatam Tassum egregium illum poëtam Italum de amica sua canens :

————— *Hæc meos sermunculos*
Blanlissimos, suavissimosque deserit,
Ut aspides solent fugere veneficos.

Ita enim vertit Andreas Hillebrandus (g), proprie autem legitur: *fugit mea dicta, ut aspis incantationem (h)*; aspidum autem incantationem esse antiquissimam patet ex verbis Salomonis hominum sapientissimi dicentis: *si serpens, nondum adhibita incantatione, momorderit, nihil tum vel eloquentissima incantatio prod-est (i)*; atque de ea etiam memorat David rex ille & poëta egregius (k).

Propertius de incantationibus sic canit:

O utinam magicæ nossem cantamina musæ (l).

Et alibi:

Audax cantatæ leges imponere lunæ (m).

Creon

(g) In versione Comœdiæ pastoralis, cujus editio secunda & correctior prodit, Francofurti ad Mœnum Typis Wecheliani An. 1624. in 8. ibique pag. 27. in fine.

(h) In *Aminta* A. I. S. II. vs. 212 & 213. pag. mihi 42. in fine, in editione, quæ cum Franco-Gallica Versione prodit Hagæ comit. an. 1681. in 8.

(i) Ecclesiast. cap. X. §. 11.

(k) Psalmo LVIII. §. 5 & 6.

(l) Lib. IV. El. IV. vs. 49.

(m) Ibid. El. V. vs. 13.

Creon apud Senecam iustus loqui Oedipo narrat de necromantia, canens:

*Carmenque magicum volvit, rapido minax
Decantat ore, quicquid aut placat leves
Aut cogit umbras — — — — — (n).*

De manibus carmine magico excitis Silius Italicus (o) & Valerius Flaccus (p) quoque referunt; Serenus Sammonicus mirum quid profert, canens:

*Inscribis chartæ, quod dicitur Abracadabra,
Sæpius & subter repetis, sed detrabe summa,
Ut magis atque magis desint elementa figuris
Singula, quæ semper rapies & cætera figes
Donec in angustum redigatur littera cœnum:
His lino nexis collum redimire memento.
Talia languenti conducunt vincula collo,
Lethales abigent (miranda potentia) morbos (q).*

Magiam autem facta & verbis perpetrata jungit Dido apud Virgilium (r), ex quo loco etiam patet, magos solere eorum, qui incantantur, simulacrum cera vel alia materia effingere, unde etiam apud eundem Alphefiboëus canit:

Ter-

(n) In OEdipo A. III. vs. 561—563.

(o) Lib. I. vs. 97. & seq.

(p) Lib. VII. vs. 389. seq.

(q) Pag. mibi 483. edit. R. Constantini Lugduni 1566. in 8.

(r) Lib. IV. Æneid. vs. 480. seq.

————— Terque hæc altaria circum
Effigiem duco ———— (s).

Ovidius timet, ne membra sua langueant Theſſalico devota ve-
neno, ne miſero carmen & herba noceant, ne ſaga Phœnicia nomina
cera deſixerit, & in medium jecur tenues acus egerit, varia enim
carmine effici, unde etiam addit:

Quid vetat & nervos magicas torpere per artes (t).

Alibi vero canit:

Non facient, ut vivat, amœr, Meneides herbæ;
Mixtaque cum magicis nœnia Marſa ſonis:
Phæſidas Æſonidum, Circe tenuiſſet Ulixen:
Si modo ſervari carmine poſſet amor (v).

Tibullus rogat amicam:

Num te carminibus, num te pallentibus herbis
Devovit tacito tempore noctis anus (w).

Paulo poſt tamen addit:

Quid queror hœu miſero carmen nocuiſſe, quid herbas?
Forma nihil magicis utitur auxiliis (x).

Quos verſus Sannazarius eleganter ſic imitatus eſt:

Num

(s) Ecl. VIII. vs. 74 & 75.

(t) Lib. III. Am. El. VII. vs. 27—35.

(v) Lib. II. Art. Am. vs. 101—104.

(w) Lib. I. El. VIII. vs. 17 & 18.

(x) Ibid. vs. 23, & 24.

Num me neglectis devovit saga sepulchris?

Num rampit somnos carmen & berba meos (y) ?

Et porro:

Quid queror infelix? utinam mihi sola nocerent

Carmina, nec nostro pectori inesset amor (z).

Lucanus quoque de hac arte magica multa cecinit (a). His addi posset magiam etiam visu fieri, ut narrat Doct. Rhodiginus ad proverbium: *Mantis te vidit (b)*.

Ex pluribus hisce allegatis locis sententia veterum de artibus magicis colligi potest, indeque mihi haud parum lucis afferri videtur illis locis ex Jure Romano, ubi hae artes prohibentur: qua de re plura memorant Brokhusius ad Tibullum (c) Idsinga (d), Putmannus (e) & P. Tollozan (f). Scilicet in Justiniani Imp. institutionibus legimus, *eos qui artibus odiosis tam venenis, quam susurris magicis homines occiderunt lege Corneliadamnari (g)*, ubi eodem

(y) Lib. I. El. I. vs. 65 & 66.

(z) Ibid. vs. 71 & 72.

(a) Lib. VI. vs. 438. & plurib. seqq.

(b) Lib. XXX. Antiquar. Lecton. cap. 22.

(c) Ad Lib. I. El. II. vs. 41. seqq.

(d) Variorum Jur. Civ. Cap. XVI. pag. 134—142. edit. Harling. 1738.

(e) In Melema. Jur. Civil. Lips. 1771. pag. 6. seqq.

(f) In dissertat. Academica de Maleficis & Mathematicis & caeteris similibus. ed. L. B. an. 1736., eaque invenitur in Thesauro Dissertation. Juridicar. selectissimar. ab G. Oelrich Lipsiae 1769. edito Vol. I. Tom. III. pag. 213—276.

(g) §. 5. Inst. de publ. Jud.

eodem modo ac apud poëtas artes magicæ, quæ factis & verbis fiunt, junguntur; Constantius Imp. ait, *multos magicis artibus usos, elementa turbare, vitam insontium labefactare, & manibus accitis audere ventilare, ut quisque suos conficiat malis artibus inimicos, hos, quoniam naturæ peregrini sunt diris devovet, eosque feralis pestis absumat, optat (b)*, Constantinus Imp. eorundem, nec non illorum, qui pudicos animos *ad libidinem deflexisse, nimirum phikris sive poculis amatoriiis datis, detegentur, scientiam puniendam & severissimis merito legibus puniendam esse, censuit (i)*: addit autem Constantinus, *nullis criminationibus implicanda esse remedia humanis quæsitâ corporibus, aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia*; nimirum magos, qui artem ad utilitatem generis humani exercerent non esse puniendos; sic enim merito Leiferus hanc legem intelligendam esse contra captiunculas aliorum affirmasse & probasse videtur (k). Quam tamen legem Leo Imp. jure mutavit, & etiam severe puniendos esse statuit (l).

Quæri posset an ejusmodi magicæ fides sit habenda, an unquam ejusmodi ars magica veros effectus habuerit.

Ex antiquis Philosophis Seneca, *causas incantationum inquire, ridet, multoque citius dictum (ait) mendacium & fabula est, rudis adhuc antiquitas credebatur, & attrahi imbres cantibus & repelli, quorum nihil posse fieri, tam palam esse, putat, ut hujus causa nullius*
philo-

(b) L. 6. Cod. de Malefic.

(i) L. 4. eod.

(k) In Meditat. ad ff. Tom. IX, pag. 642.

(l) Novella Leonis. LXV.

philosophi schola intranda sit (m), quo cum consentit Plinius (n); Serenus Sammonicus, cujus nugae antea vidimus, alibi canit:

*Nam, febrem vario depelli carmine posse,
Vana superstitio credit, tremulaeque parentes* (o).

Ex recentioribus scriptoribus nonnulli huic arti fidem habuerunt; Rhodiginus doctissimus ille Italus, de quo modo memoravimus, *cujus viri labores auro contra caros, suo tempore non magis in manibus juventutis esse, egregius Vossius mirabatur; imo indignabatur* (p), ille, inquam, Rhodiginus ait: *Quaestio diu agitata veteribus est, insitne vis aliqua verbis, certa quadam enunciata formula: equidem Christianae veritatis cultor, qui possit inficiari? Quando Princeps ille rerum ac summi Patris Filius ex vero Deus verus praefatione sacerdotis brevissima sevocetur eliciaturve a caelesti sede* (q), haecenus ille; hanc vero summi viri sententiam ex errore Ecclesiae, ut dicunt, Romano-Catholicae oriri satis undique patet.

Doctissimus Leiserus magno cum impetu affirmat, *se credere, magiam dari, magos esse, haruspices esse, sagas esse, pacta cum diabolo intercedere, artes, quibus modo incomprehensibili contra naturae ordinem & leges hominibus, bestiis & frugibus nocetur, ut cau-*
sa

(m) Lib. IV. quaest. natur. cap. 7.

(n) Lib. XXVIII. cap. 2.

(o) Pag. mihi 483.

(p) Lib. III. de Histor. Latinis cap. 10.

(q) Lib. XVI. cap. 14.

sa nulla appareat exerceri, & spectra apparere (r). Optime mihi arident, & temporibus nostris aptissima videntur sequentia verba Leiferi, scilicet multos hæc hodie non credere, plerosque, quibus incredulitas hæc pulchra & decora videtur, se non credere, dicere. Exempla autem magorum & ejusmodi hominum pœnis afflictorum, idque sæpissime innocenter, inveniri possunt apud Robertum (s), in codice Fabriano (t) & multis aliis locis quam plurima.

§ VII.

*Hæc omnis quam cernis inops inbumataque turba est,
Portitor ille Charon, hi, quos vehit unda, sepulti,
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos volitantque hæc littora circum;
Tum demum admisi, stagna exoptata revisunt.*
Æneid. Lib. VI. vs. 325—330.

Sybilla Cumana hæc ad Æneam in inferis dicit, patet autem inde, quanta supersticio veterum de sepulturis fuerit, quæ etiam cognoscitur ex verbis ejusdem longævæ sacerdotis, quibus Palinurum alloquitur:

Unde

(r) In Meditat. ad ff. Tom. IX. pag. 631.

(s) Lib. I. rerum Judicat. cap. 5.

(t) Lib. IX. Tit. XII. defun. 1, 2 & 3.

*Unde hæc, O Palinure tibi tam dira cupido?
 Tu stygias inhumatus aquas, amnemque severum
 Eumenidum adspicies? ripamve injussus abibis.
 Desine fata Deum flecti sperare precando.
 Sed statuent tumultum & tumulo solemnia mittent
 Æternumque nomen locus Palinuri habebit (v).*

In hac superstitione ratio tot legum, quæ funeribus favent, quærenda videtur, sic prætor vel magistratus municipalis dicuntur, quocunque modo curaturi esse, ut defuncti cadaver sepeliatur; imo, licet regulæ juris id non permittant; hoc casu omittuntur, ut ex verbis Ulpiani patet (w), sic etiam mandatum defuncti, ut sibi monumentum fiat, observatur, licet mandatum alioquin morte mandantis cessare soleat (x) summa enim ratio est, ut Papinianus ait (y), quæ pro religione facit.

§ VIII.

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse Tyranni.

Lib. VII. vs. 266.

Latinus Ilioneo respondet, invitatque Æneam, ut ad se veniat, & dicit, partem pacis sibi fore dextram Æneæ tetigisse, hoc explicat Vigerus (z): loco pacis erit; Servius autem pacem
 per

(v) Lib. VI. Æneid. 373—376, 380 & 381.

(w) L. 14. §. 1. ff. de Religios.

(x) L. 12. §. 17 ff. mand. vel contra.

(y) L. 43. in fine ff. de Religios.

(z) De præcipuis Græcæ diction. idiotismis cap. III, Sect. VII. num. 3.

per *fœdus* exponit, dicto quippe consequente pro antecedente, idem itaque est, ac si diceret pars mihi *fœderis* erit, tunc autem non opus est explicare: loco mihi *fœderis* erit, nam dextram *Æneæ* tetigisse proprie foret pars *fœderis*, cum *Ænea* ineundi, solebant enim homines inter se contrahentes dextram sibi invicem tanquam signum fidei dare, ut alio loco videbimus.

Partem tamen hoc modo usurpari a Paulo Jcto putat Noodius (a); ait Paulus: *ususfructus in multis casibus pars domini est* (b), quod tamen in genere & proprie verum esse non potest, tunc enim Paulus sibi ipsi foret contrarius, dixerat enim alibi, *ususfructus non domini pars, sed servitutis est* (c), neque hoc cum definitione *ususfructus*, quam idem Paulus dederat, conveniret, quippe, *ususfructus*, inquit, *est jus alienis rebus utendi, fruendi salva earum substantia* (d), si autem *ususfructus* esset pars domini, foret jus suis, non alienis rebus utendi, quod falsum, indicare itaque videtur *usumfructum*, quibusdam casibus esse partem domini; vel potius, sub domini nomine comprehendi, veluti fundo alicui legato, cujus *ususfructus* alienus est, vel heredis, heres stricto jure non nisi fundum legatario deberet præstare, legatarius enim, accepta nuda proprietate, rem habere dici potest, sed Lex. XII. tabl. voluit, testatoris voluntatem esse pro lege, testator vero erga legatarium exerci-

turus

(a) Lib. I. de usufructu cap. 2. Tom. II. oper. pag. 389.

(b) L. 4. ff. de usufr. & quemadm. caveat.

(c) L. 25. ff. de verb. signi.

(d) L. 1. ff. de usufr.

turus liberalitatem non videtur solum, & inane nomen sine ullo emolumento ad legatarium venire voluisse, ideoque legatarius & dominium & usumfructum quasi domini partem petere potest, ut Papinianus (e), Julianus (f) & Modestinus (g) Jcti docent. Sic & in stipulationibus & in contractibus, in quibus magis contrahentium voluntas, quam strictum jus, inspicitur, nam qui fundum stipulatur, etiam usumfructum stipulatus esse creditur, & quidem, ut Julianus ait (h), *qui usumfructum fundi stipulatur, deinde fundum, similis est ei, qui partem fundi stipulatur, deinde totum, rationem addit, quia fundus dari non intelligitur, si ususfructus detrahatur*, sic etiam in venditionibus, in vendendo enim, testante Pomponio (i), *quædam, si non condicantur, præstanda sunt, veluti, ne fundus evincatur aut ususfructus ejus.*

§ IX.

Et vitæ comptos voluit prætere ramis.

Lib. VIII. vs. 128.

Hæc Æneas in oratione ad Regem Latinum dicit, & hisce quidem signis petebant pacem, quippe fatendo, se viribus ejus esse impares & itaque cum eo pugnare nolle, ut adnotat Servius ad hunc locum, hic mos in pancratio & certaminibus Græcis

(e) L. 66. §. 6. ff. de legatis. 2.

(f) L. 6. ff. de usufr. ear. rer. quæ usu consumunt.

(g) L. 19. ff. usu & usufr. par legatum datis.

(h) L. 58. ff. de verb. oblig.

(i) L. 66. ff. de contr. empt.

cis obtinuit; illum, qui palmam præterdit, Ulpianus *J*Ctus cedentem nominat (k), eumque interficere commilitoni non licet, & si commilitonem cedentem vulneraverit erit *Aquilæ locus*; æmulum tamen in illis certaminibus interficere licet, quia gloriæ causa & virtutis, ut ait Ulpianus (l), non injuriæ gratia damnum datum videtur, quod etiam voluisse Diocletianum & Maximianum Imp. ex eorum verbis colligi potest (m), ast Constantinus Imp. merito omnes gladiatores prohibuit (n).

§ X.

*Nympha decus fluviorum animo gratissima nostro
Scis, ut te cunctis unam, quæcunque Latine
Magnanimi Jovis ingratum adscendere cubile,
Prætulerim cæloque libens in parte locarim.*

Lib. XII. vs. 142—145.

Hæc Juno dicit ad Juturnam Turni sororem; Servius autem adnotat, hic inveniri figuram Liptotem (seu potius Litoten) per contrarium, plus enim dici minus intelligi, quod sic demonstrat, Junonem alias omnes persecutam esse, huic libenter indulgisse, & dicere se hanc omnibus prætulisse, quasi etiam alias in honore habuerit; ast, figuram hanc esse litoten per contrarium, non video, neque putem Junonem hic plus dicere & minus intelligere; sed minus dicere & plus intelligere, quod sic demon-
strari

(k) L. 7. §. 4. ff. ad Leg. Aquil.

(l) L. ead.

(m) L. un. Cod. de Athletis.

(n) L. un. Cod. de gladiator. penit. tollend.

strare posse videtur; Juno dicit Juturnæ, se eam unam omnibus prætulisse, sed non tantum aliis prætulit; ast solam eam amavit, omnesque alias a Jove stupratas odio perpetuo persecuta est: nonne ergo minus est aliquem præferre cæteris, magis, quam cæteros amare; quam aliquem solum amare, alios odisse, dicit itaque Juno minus, plus intelligit, ratione quidem cæterarum a Jove stupratarum, magis dicere minus intelligere, non negem; orationem vero non a parte cæterarum; sed a parte Juturnæ inspiciendam esse quisque concedat; fallitur itaque Servius.

Cum hoc loco Servii Cl. Noodtius confert (o) verba hæc Ulpiani: *pietas parentibus, etsi inæqualis eorum potestas æqua debetur* (p); potestas autem patris & matris non est inæqualis, matri quippe nulla, patri plena liberorum potestas est, quod ipse Ulpianus (q) & Justinianus Imp. (r) docent, aliter itaque hæc verba Ulpiani explicanda sunt, & quidem eadem figura dictionis hic, quæ apud Virgilium est, occurrit; non autem Ulpianus, ut Noodtius docet, plus dicit minus intelligit, sed e contrario, minus dicit, plus intelligit, quippe ait, pietatem parentibus æquam deberi, licet parentum potestas sit inæqualis, ast non inæqualis est, sed alteri nulla, alteri omnis, quid ergo majus? quid minus? certe minus est, inæqualem esse parentum

po.

(o) Lib. II. Observ. cap. 15 Tom. I. Oper. pag. 335 & 336.

(p) L. 4. ff. de Curatorib. fur. & al. extra ord. dand.

(q) L. 4. in fine ff. de his, qui sui vel alieni juris sunt.

(r) §. 10. Inst. de adopt.

potestatem, quam alteram nullam, alterum omnem habere potestatem; atque eadem explicatio in Sallustii verbis, a Servio allegatis, obtinet, *Ponticum mare*, ait, *esse dulcius, quam cætera*, cum tamen solum mare Ponticum sit dulce, cætera amara, minus certe dictum est, mare Ponticum cætera maria dulcedine superare, quam Ponticum mare unum esse, quod dulce est: eadem figura litotes utitur Ulpianus, dicens: *servum, qui se ipse interficere conatus est non nihil in illum ausurum* (s), ubi pro *nonnihil*, *nihil non* legendum putaverat Vryhofius (t), Fornerium (v) secutus; sed Putmannus eleganter demonstravit (w) *nonnihil* pro *haud parum* dici.

C A P U T III.

Ex Horatio, Ovidio & Manilio.

§ I.

Omnia conductis coëmens obsonia nummis.

Horatius Lib. I. Sat. II. vs. 9.

Videmus Horatium dicere nummos conductos, pro scœnori datis; ita quoque Plautus: *locare argenti nemini nummum queo* (a);
merx

(s) L. 23. §. 3. ff. de Ædilit. edicto.

(v) Observ. Jur. Civ. Cap. II.

(v) Lib. III. Select. cap. 8.

(w) L. II. Probab. Jur. Civ. cap. 8.

(a) In *Mostell. A. III. S. I. vs. 4.*

merx quoque, quam Cajus (b) aliique JCTi in locatione usurpant, de fœnore dicitur, sic noster poëta:

Quinas hic capiti mercedes exsecat — (c).

Et Persius canit:

Fœnoris accedat merces, hinc exime sumtus (d).

Et revera quoque, si non attendas ad JCTorum subtilitates, fœnus locatio, mutuum commodatum est, multæ certe differentia a JCTis sunt excogitatae; sed, quæ, si rerum simplicitatem quæras, nihil obstant.

§ II.

————— *Valeat possessor oportet,*

Si comportatis rebus bene cogitat uti,

Lib. I. Epist. II. vs. 49. & 50.

Poëta ait oportere, ut possessor valeat, si rebus comportatis, idest comparatis acquisitis, bene uti cogitat; *possessor* itaque hic pro *domino* usurpari manifestum est, sic quoque nonnunquam apud JCTos, ut Paulus docet (e); hoc modo forsitan verba Justiniani Imp. explicari possent, actiones enim Publicianam & rescissoriam sic proponit; *ecce plerumque ita permittitur in rem agere, ut vel actor diceret se quasi usu cepisse, quod non usu cepit:*

(b) L. 2. pr. ff. locati conduct.

(c) Lib. I. Sat. II. vs. 14.

(d) Sat. VI. vs. 67.

(e) L. 78. ff. de verb. sign.

cepit: vel ex diverso possessor diceret, adversarium suum non usucepisse, quod usuceperit (f), ubi possessor propria significatione sumi nequit, non enim hæc actio rescissoria datur possessori, sed præsentis domino, cujus bona per absentem usucapta sunt (g), vel absenti, cujus bona per præsentem usucapta sunt (h), estque hæc actio prætoriana in rem.

§ III.

Ab nimium simplex Helene, ne rustica dicam.

Hanc faciem culpa posse carere putes.

Ovidius Heroid. Epist. XVI. vs. 285. & 286.

Naso jungit voces *simplex* & *rusticus*, ita tamen, ut majorem significationem posteriori, quam priori tribuisse videatur; adulterium culpam nominavit, quod crimen dicere potuisset; sed Paris Helenam ad amorem pellicere cupiens, rem turpem honestiori vocabulo lenivit, atque hoc argumento adulterium in Helena crimen non esse demonstrat, quod facies ejus tam pulchra sit, ut culpa carere nequeat: unde addit:

Aut faciem mutes, aut sis non dura necesse est (i).

Ulpianus quoque *rusticitatem* & *simplicitatem* hoc modo jungit: qui ob *segnitiam* vel *rusticitatem*, *inertiam* *simplicitatem* vel *ineprium*
remo-

(f) §. 3. Inst. de Actionib.

(g) L. 21. §. 1. ff. ex. quib. caus. major.

(h) L. 1. §. 1. L. 2. & seq. ff. eod.

(i) Her. Ep. XVI. vs. 287.

remotus est a tutela (k). Harum vocum significationem hic indagare lubet. *Segnities* a Cl. Noodtio per *animi hebetationem*, *stupiditatem* explicatur (l); sed apud Virgilium (m) dicitur: *fera signities*, quia feros sive tardos homines facit, ad quem locum Servius notat, *segnem esse sine igne*, itaque pro *frigido*, ut *securus*, *sine cura*, unde *segnis* pro *lento*, ut apud eundem: *fuga segnis equorum* (n), *frigidus* enim & *frigere* sæpe tarditatem significant, ut Virgilius ait, *Drancis dextram bello esse frigidam* (o); &: *equus jam annis segnior* (p). Servius itaque *segnem* merito per *frigidum* interpretatur, *segnities* ergo in verbis Ulpiani non tam ad animi hebetationem, quam ad negligentiam sive tarditatem in rebus curandis referenda videtur. *Rusticitatem* magis, quam *simplicitatem* indicare ex verbis Ovidii vidimus; *rusticus* autem sæpius pro *minus culto* occurrit, sic: *rusticus es Coridon* (q); *rusticitas* itaque apud Ulpianum erit, parum nitida rerum administratio.

Inertiam pro *stultitia* usurpari variis locis patet, sic Horatius canit:

*Strenua nos exercet inertia, navibus atque
Quadrigris petimus bene vivere ——— (r).*

Et

(k) L. 3. § ult. ff. de suspect. tutorib.

(l) Lib. I. probab. cap. 13. Tom. I. Oper. pag. 30.

(m) Aen Lib. II. vs. 373. seqq.

(n) Lib. X. vs. 592.

(o) Lib. XI vs. 338.

(p) Lib. III. Georg. vs. 95.

(q) Ecl. II. vs. 56.

(r) Lib. I. Epist. XI. vs. 28 & 29.

Et Virgilius:

————— *O nunquam dolituri, o semper inertes*
Tyrrheni ————— (s).

Ad quem locum Servius idem observat, eadem significatione usurpata videtur a Propertio canente:

Tendis iners docto retia nota mihi (t).

Atque idem apud JCtum nostrum significare videtur; *simplicitatem* minus quam *rusticitatem* indicare ex verbis Ovidii novimus, laudatur autem *simplicitas* ut apud Horatium: *simplex munditiis* (v). Sed locus Taciti, huc referendus, pulcherrimus est: *inerat tamen simplicitas & liberalitas, quæ, ni adsit modus, in exitium vertuntur* (w); hic itaque pejore sensu & pro parum cauta tutelæ administratione sumitur. *Ineptia* autem, quæ *aptitudini*, obstat, significat forsan animum, licet ad alias res satis aptum, ad tutelam gerendam ineptum.

Sensus itaque totus & differentia harum vocum erit hujusmodi: qui a tutela vel cura remotus est, quia in gerenda tutela vel cura nimis erat tardus, quia ipsi non satis erat cordi, quia non satis ad pupilli vel adulti commoda agilis, itaque ob *segnitiam*; vel quia propter animum ad res gerendas non satis edoctum, rusticum, parum accurate tutelam gerebat, itaque ob *rusticitatem*.

(s) Lib. XI. vs. 732.

(t) Lib. II. El. XXIII vs. 70.

(v) Lib. I. Oda V.

(w) Lib. III. Historiar cap. 86.

sticitatem; vel, quia sine ulla arte, plane in omnibus rebus stultus, non erat, qui tutelam vel curam susciperet, itaque ob *inertiam*; vel quia animum simplicem, non satis a fraudibus aliorum cautum, nimis credulum, in vitium verterat, itaque ob *simplicitatem*; vel quia, licet ad alias res gerendas satis aptus, ad tutelæ tamen vel curæ administrationem ineptus erat, itaque ob *ineptiam*, integra æstimatione a tutela vel cura abibit. Sic forsitan Lex illa ex poëtis explicari posset.

§ VI.

Ipse mihi quoties irata, adultera, dices!
Oblitus nostro crimen inesse tuum.

[Epist. XVII. vs. 217 & 218.]

Cl. Noodtius de hoc loco agit (x), explicans verba Ulpiani: *mixtum imperium est, cui etiam jurisdictio inest*, addi his posse videntur dicta Terentii:

————— *Virgo in conclavi sedet,*
Suspectans tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura hæc: Jovem
Quo pacto Danaë misisse aiunt quondam in gremium imbrem aureum (y).

Atque hæc optime cum dictione Ulpiani conveniunt, & dicendi formulam ab illo usurpatam egregie explicant.

§ V.

(x) Lib. I. de Jurisdic. & Imp. cap. 2. Tom. I. Oper. pag. 95.

(y) In *Eunuch*o A. III, S. V. vs. 35—37.

§ V.

*In vulgusque dabit fructus, & mille per artes .
Vellera diversos ex se parientia quæstus.*

Manilius Lib. IV. vs. 130. & 131.

Hæc de Ariete dicit, cum signorum cœlestium proprietates enarrat; patet autem hinc, licet proprie fructus agrorum & arborum improprie pecudum dicantur, non tamen tam absurde etiam fructus pecudum a Jctis dici, poëtas enim ea quoque dictione usos esse; *in fructibus pecudum sunt lac, pilus, lana*, ut testatur Gajus Jctus (z), imo etiam *fœtus pecudum in fructu esse, ut agnos, boedos, vitulos, equulos & succulos*, Cassius & Sabinus, teste Ulpiano (a), voluerunt, quod etiam dicunt Gajus (b) & Justinianus Imp. (c).

§ VI.

*Undamque inducere tellis,
Ipsaque conversis adspargere fluctibus astra,
Littoribus novis per luxum ludere ponto,
Et varios fabricare lacus & flumina ficta,
Et peregrinantes domibus suspendere rivos.*

Lib. IV. vs. 260—264.

Aquarium undecimum Zodiaci signum has artes tribuisse, ait;
non

(z) L. 28. ff. de usuris & fructib.

(a) L. 68. § 1. de usufruct. & quemadmodum.

(b) L. L.

(c) §. 37. Inst. de rer. divis.

non autem *terris* sed *tectis* legendum esse Scaliger jure docet (d), Salmasius autem hos versus plane aliter legebat, ut testatur Menagius (e). Patet hinc veteres solere etiam rivos parietibus imponere, qui voluptati inserviebant, sed parietibus valde noxia ruinam accelerabant, ideo Neratius Jctus ait, *usufructuarium novum rivo parietibus non posse imponere* (f), ubi male alii mutant *tectorium*, in quibus magnum Cujacium errasse, Merillius ostendit (g), quam legem Cl. Noodtius etiam explicat (h).

De his aquis in domos deductis Seneca hæc narrat: *desit sane varietas marmorum, & concisura aquarum cubiculis influentium* (i); & alibi: *quid perlucens ad imum aquas & circumfluentes ipsa convivia loquar* (k); rursus alibi: *in cubili natant pisces, & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam* (l). Statius etiam canit:

An picturata lucentia marmora vena

Mirer? an emissas per cuncta cubilia lymphas (m).

Meri-

(d) Ad h. l. pag. 220. comment. & castigat. in Manilium,

(e) In Amoenitat. Jur. Civil. cap. XLI.

(f) L. 61. ff. de usufructu & quemadmod.

(g) Lib. III. variantium ex Cujacio. cap. 1. Tom. II. oper. pag. 306—308. edit. Neapol. 1720.

(h) Idque bis iisdem plane verbis, scilicet Lib. I. observat. cap. 12. Tom. I. oper. pag. 311 & 312., & Lib. I. de usufr. cap. 12. Tom. I. oper. pag. 418 & 419.

(i) Epistola C.

(k) Cap. I. de tranquillit. animi.

(l) Lib. III. Natur. quæst. cap. 17.

(m) Lib. I. Sylv. carm. 3. Tiburtin. Manlii Vopisci. vs. 36 & 37. Vi-

Merito autem ad hunc locum notat Gevartius, non esse hic intelligendas aquas calidas, sed aquam frigidam, quam tubis inclusam ad æstivum calorem minuendum per singulos cubiculorum suorum parietes deducebant, atque hunc morem adhuc in Oriente etiam in ædificiis vulgi obtinere, docet Chardin (n).

De aqua quoque quæ amœnitatis gratia in prædium urbanum deducitur Paulus loquitur (o), quem locum etiam Cl. Neodtius tractat (p).

C A P U T V.

Ex Juvenali & Martiali.

§ I.

Unde reversi
Conducunt foricas

Juvenalis Sat. III. vs. 37. & 38.

Vetus Scholiastes notat ad hunc locum, *foricas esse stercora: hoc est vectigal, alios tamen intelligere tabernas foro vicinas, alios vectigal*

deat. ad hunc locum J. Marklandus, qui pro *lympbas nymphas* legeremalle videtur; in edit. splendidissima, quæ prodiit Londini An. 1728. in 4. pag. 40.

(n) In libro, cujus rubrum: *Voyages en Perse.* a Amsterd. 1711. Tom. II. Chap. 18. pag. 79.

(o) L. 3. pr. ff. de aqua quotid. & æstiva.

(p) Lib. I. probabil. cap. 3. num. 7. Tom. I. oper. pag. 8 & 9.

œdificat vinarium, quod ex Africa in urbem vehebatur, alios domos publico sumtu œdificatas ad locandum, quarum conductores lucrum capiebant; Lubinus intelligit latrinas a servis impuris exhauriendas; optime autem Tarteron hunc locum sic Franco-Gallice reddidisse videtur: Au sortir de là ils vont traiter & convenir de prix, pour vider des privetz (a). Hunc locum omittere nolui, quippe quo sequentia verba Pauli Jcti explicari possunt: Fiscus ex suis contractibus usuram non dat, sed ipse accipit: ut solet a fornicariis, qui tardius pecuniam inferunt (b). Ubi Jctus eosdem ac Juvenalis intelligere videtur.

§ II.

*Sed jacet aurato vix ulla puerpera lecto,
Tantum artes hujus, tantum medicamina possunt,
Quæ steriles facit atque homines in ventre necando
Conducit.* —————

Sat. VI. vs. 594—597.

Notat infandum crimen abortus, quod illis temporibus sæpe perpetratum esse videtur. Senatusconsulto Tertulliano tempore Hadriani præmium datum est iis, quæ ter pepererant, ut scilicet præmio quodam matres ad procreandos educandosque liberos invitarent, ut impiam liberorum exponendorum audaciam, nec non ut flagitia nefaria mulierum, quæ abortibus operam dabant

(a) Pag. 161. edition. Amstel. 1695.

(b) L. 17. § 5. ff. de usuris.

dabant, tollerent, SCto Tertulliano constitutum est, ut mulier ingenua, quæ ter, libertina, quæ quater pepererat, ad filiorum filiarumve bona admitteretur; quod tamen mutavit Justinianus, matrique dedit, successionem, *licet ingenua ter, libertina quater non pepererit* (c), immerito autem Justinianus hanc constitutionem quasi impiam rejicere videtur, fuit enim plena pietatis, eo quidem intuitu, quo spectat Imperator, certe non admodum justum videtur, matrem puniri, quia non satis liberorum peperit, quo tamen nihil peccavit, sed si sic inspiciamus non tam iniquum esse patebit; matri scilicet L. XII. tabl. non licebat unquam succedere liberis, quippe, quæ inter agnatos non erat, SCtum tribuit itaque hoc privilegium, quibus voluit, idque non omnibus, sed illis tantum ingenuis, si ter, libertinis, si quater pepererint, idque optimo consilio, ut supra vidimus.

Merito autem Juvenalis, quod obiter adnotem, dixit crimine abortus homines necari, homo enim quoque dicitur, licet nondum natus, uti a Plinio: *homo incerto gignitur spatio* (d).

§ III.

————— *Qui dabat olim*
Imperium, fasces, legiones, omnia; nunc se
Continet, atque duas tantum res anxius optat:
Panem & Circenses —————

Sat. X. vs. 78—81.

Poëta

(c) L. 2. Cod. de jure liberor. & § 4. Inst. de SCto. Tertulliano.

(d) Lib. VII. cap. 5.

Poëta ait populum, qui olim omnia dabat, tempore ipsius se continere, & anxium res tantum duas optare: Panem & Circences id est, ut gratis quotidie accipiat panem, quem Imperatores distribui jubebant, & ut ludis Circensibus interesse liceat. Olim nimirum omnis potestas erat apud populum, sed postquam Julius Cæsar libertatem violavit, rempublicam subegit, omnem potestatem Imperatores adepti sunt; populus nullam fere sibi reservavit, unde intelligi possunt verba Modestini J.Cti: *legem Juliam de ambitu in urbe cessare, quia ad curam principis magistratum creatio pertinet, non ad populi favorem (e).*

§ IV.

*Solis præterea testandi militibus jus,
Vivo patre, datur; nam, quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit, non esse in corpore census,
Omne tenet cujus regimen pater.* — — —

Sat. XVI. vs. 51—54.

Optime ait Juvencalis militibus solis esse jus testandi, vivo patre, & merito addit, ejus causam esse, quod habeant peculia castrensia propria, Lex enim XII. Tabl. testandi jus non, nisi civibus Romanis, patribus familias, dedit, neque filiis familias dare poterat, qui nihil suum habebant, quippe omnia patribus acquirentes; Augustus autem initium illi privilegio tribuit, quod Ulpianus (f) & ex eo Justinianus (g) testantur, progressum

Titus

(e) L. un. ff. ad L. Jul. de ambitu.

(f) L. I. ff. de milit. testam.

(g) Princ. Inst. quibus non est permitt. facere testament.

Titus & Domitianus dederunt, quorum licet Justinianus oblitus sit (b), Ulpianus tamen mentionem fecit (i), idque merito, hoc enim dictum Juvenalis ostendit, id etiam Imperat. Domitiano, saltem obtinuisse, quippe, quem sub imperio Domitiani vixisse, plus quam verisimile est; consummationem vero debet Hadriano, qui illud privilegium antea militantibus tantum concessum, etiam veteranis dedit, teste Justiniano: peculium autem castrense Juvenalis hoc esse ait: *Quæ sunt parta labore militiæ*; Macer JEtus addit id, *quod a parentibus vel cognatis militiam agenti donatum est, sed quod, nisi militaret, acquisiturus non esset* (k).

§ V.

Sit cisterna mihi, quam vinea, malo, Ravennæ:

Cum possim multo vendere pluris aquam.

Martialis Lib. III. Epigr. 56.

Ravenna, Urbs Galliæ, inter marinas paludes sita, aquis dulcibus destituta erat, ut etiam ex his versibus Sillii Italici patet:

*Quique gravi remo limosis segniter undis,
Lenta paludosæ percindunt stagna Ravennæ (l).*

Et ex his Sidonii Apollinaris:

Boe-

(b) Ibid.

(i) d. L. 1.

(k) L. 11. ff. de castrensi peculio.

(l) Lib. VIII. vs. 601 & 602.

*Boetique patriam semel relinquens,
Undosæ petiit sitim Ravennæ (m).*

Atque ex hisce ejusdem viri dictis: *te Ravennæ felicius exulantem, auribus Padano culice perfossis, municipalium ranarum turba circumfilit, in qua palude indefinanter rerum omnium lege perversa, muri cadunt, aquæ stant: ——— Sitiunt vivi, natant sepulti.* cet. (n); de ranarum multitudine quoque celebratur a Martiale canente:

*Meliusque ranæ garriant Ravennates.
Et Adriaticus dulcius culex cantet (o).*

Claudianus eandem urbem memoravit (p); ibi autem aquam ob dictam causam, venalem esse Martialis ait, id quoque Ægypti in Africa obtinuisse, Ulpianus docet (q), si autem ibi locorum, ubi aqua venditur, quis alicui alimentum legat, aquam quoque eo legato contineri Ulpianus ait (r), sic exemplum verbis Ulpiani adstruimus.

§ VI.

Non est paupertas Nestor habere nihil.

Lib. XI. Epigr. 33.

Martiales negat, nihil habere paupertatem nominari posse, id enim

(m) Carm. IX. vs. 298 & 299.

(n) Lib. I. Epist. 8.

(o) Lib. III. Epigr. 93. vs. 8 & 9.

(p) De VI. Consulatu Honorii vs. 494 & 495.

(q) L. 14. § 3. ff. de Aliment. & cibar. legat.

(r) L. 1. eod. Tit.

enim *egeſtas* nominandum eſt, quæ eſt extrema paupertas, unde Seneca ait: *Non eſt, quod paupertas a Philoſophia nos removeat, ne egeſtas quidem (s)*; & alibi: *quanta verborum nobis paupertas, imo egeſtas ſit, nunquam magis, quam hodierno die intellexi (t)*; pauper enim dicitur homo modici patrimonii, ut Modestiſtus J. C. ſus loquitur (v), unde etiam Tibullus canit:

Me mea paupertas vitæ traducat inertî (w).

Licet paulo poſt addat:

Deſpiciam dices deſpiciamque famem (x).

Merito Doctiſſimus Heyne, novus & egregius hujus poëſis interpres, obſervat, *paupertatem priori verſu Tibulli dici de fortuna, ſi non lauta, at nec tenui & deſpecta (y).*

Hiſce intelligi poteſt, quomodo verba Pauli ſint explicanda, dicentis: *eum, qui ex cauſa donationis convenitur, condemnari in quantum facere poteſt, deducto ære alieno, ſed & ipſi rationem habendam eſſe, ne egeat (z)*, nimirum ut liber ſit ab egeſtate non a paupertate.

Vox

(s) Epist. XVII.

(t) Epist. LVIII. in initio.

(v) L. 15. § 15. ff. de excusat.

(w) Lib. I. El. I. vs. 5.

(x) Ib. vs. 78.

(y) In adnotat. ad vitam Tibulli a Vulpio conſcriptam pag. LV. edit. anno 1777.

(z) L. 19. ff. de re judicata.

Vox Batava *armoede* (quod obiter observem) ab antiquis scriptoribus eodem modo, ac *paupertas* apud Latinos, usurpatur, & ab *egestate* distinguitur, sic Coornhert Philolofophus Batavus narrat, se coactum esse, victum manibus quærere, cujus rei causam addit: *doort ontberen van alle myne armoede*, ubi *armoede* sine dubio pro modico patrimonio sumitur (a), & magnus ille vir P. C. Hoofst eodem sensu hac voce usus est (b), imo sic etiam a recentioribus auctoribus usurpatur, Poot enim, venustus ille pœta, canit:

's Mans arremostje wort van beulen en soldaeten
Geplondert, gevrybuit; de taerling deelt zyn kleet (c).

(a) In libelli, cujus rubrum: *Twee -spraack van de Nederduitsche Letterkunst*. Amsterd. 1614. præfatione, pag. (si ab initio numeres) 10. fol. notato A. 5. verso.

(b) *Nederlandsche Historieën* VI. Lib. pag. 235.

(c) *Gedichten van Hubert Korneliszoon Poot, te Delf*. 1722. In 4. pag. 24. est autem Tom. I.

phitruonem simulans, veniam injuriæ impetrare conatur, præ se ferens, hæc a se non nisi joco & ridiculi causa dicta esse, neque, quod dictum est per jocum, serio accipi æquum esse, quæ regula etiam a plurimis Jctis recepta est, Ulpianus enim ait: *eum, qui per jocum aliquem percutiat non teneri (b)*, sic quoque, *qui lusus gratia servum deteriore reddidit teneri negat (c)*, Modestinus, *lubricum linguæ non facile ad pœnam trabendum esse censet (d)*. Non autem hæc regula adeo in universum tenenda, quæ joci promiscue impunitatem tribueret, ut Leiferus optime animadvertit (e), neque etiam Alcumena hac excusatione contenta ait:

*Ego illud scio, quam doluerit cordi meo,
Ab impudicis dictis avorti volo,
Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas (f).*

Rata nimirum nemirem pœnitentia sua nocentem esse desisse, quod etiam Bacchis apud Terentium censet, dicens:

Qui post factam injuriam expurget mihi parum profit (g).

Postquam autem Amphitruo jurat, se arbitrari uxorem suam esse pudicam, & si fallat, quærit, ut summus Jupiter sibi semper iratus sit, hoc jure jurando, contenta addit: *primum ca-*
ven-

(b) L. 3. § 3. ff. de injuriis.

(c) L. 3. pr. ff. de servo corrupt.

(d) L. 7. § 3. ff. ad L. Jul. Majestat.

(e) Vol. VIII. meditation. ad ff. Specim. 569. § 26. pag. 682.

(f) A. III. § III. vs. 41, 46. & 47.

(g) In Hecyra A. V. S. I. vs. 15. & 16.

vendum fuisse, ne diceret, verum eadem, si iisdem purget, sibi patiunda esse; magis insolens est Sannio leno apud Terentium dicens:

*Tu quod te posterius purges, nolle, hanc injuriam mihi
Factam esse, hujus non faciam. Cet. (b).*

§ II.

*Interii, si non invenio ego illas viginti minas,
Nam si mutuas non potero, certum est, sumam fœnore.*

In Afinaria A. I. S. III. vs. 90. & 95.

Argyrippus adolescens mutuum a fœnore plane distinguit sic etiam Albinovanus, si modo Albinovanus, neque alius auctor, canit:

*Vita data est utenda: data est sine fœnore nobis
Mutua, nec certa persolunda die (i).*

Idque optime, mutuum enim usurarium priscis Romanis plane incognitum fuit; mutuo, quippe semper gratuito, pactum de usuris adjici non posse, Ulpianus ostendit (k), de usuris tamen, si quis convenire vellet, non nisi per stipulationem id fieri poterat, docente Africano (l), postea tamen mutuum usurarium in usu quoque esse coepit (m).

§ III.

(b) In Adelph. A. II. S. I. vs. 8—12.

(i) Eleg. I. ad Liviam Augustam de morte Drusi Neronis vs. 369. & 370.

(k) L. II. § 1. ff. de reb. credit.

(l) L. 24. ff. de præscript. verbis.

(m) Videat. Novella Justiniani XXXII. & Leonis LXXXIII.

§ III.

Nam pecuniæ probam nihil habere addecet

Clam virum, & quæ habet partum, ei haud commodi est,

Quin viro aut subtrahat, aut stupro invenerit.

Hoc viri censeo esse omne, quidquid tuum est.

In Casina A. II. S. II. vs. 26—29.

Murrina hæc refert Cleostratæ, narranti de ancillula sua, postquam illam rogasset, unde illa ancilla ejus, non mariti esset. Doct. Autem Justus Lipsius eleganter pro: *& quod habet partum, ei haud commodi est* legisse videtur *& quod habet, partum ei haud commode est* (n). Et hæc quidem egregie a Plauto dicta; stante enim matrimonio, uxor nihil, nisi ex re mariti acquirere potest, & operas officiales marito præstare debet, ut Hermogenianus JCtus docet (o), adeoque, licet quid maxime industria comparaverit, id tamen non sibi, sed marito acquirit, indeque Quintus Mucius apud Paulum JCtum (p) ait; *cum in controversiam venerit, unde ad Mulierem quid pervenerit, existimari a viro, aut qui in potestate ejus esset, ad illam pervenisse*, idque Paulo videtur a Quinto Mucio circa uxorem probatum esse turpis quæstus gratia, idemque fere Antoninus Imp. Nepotiano rescripsit (q). De utraque autem sententia & Plauti & JCtorum agit Scipio Gentilis JCtus (r), atque ad hunc locum Plauti Consultiff. Simon Monsieur dissertationem

(n) Lib. V. Antiquar. lection. cap. I. in princip.

(o) L. 48. p. ff. de oper. libert.

(p) L. 51. ff. de donat. int. vir. & uxor.

(q) L. 6. C. eod.

(r) Lib. I. Parergor. cap. 19.

tionem juridicam in auguralem eruditorum examini exposuit (s).

§ IV.

*Nescio, neque ego istas vestras leges Urbanas scio,
Nisi quia hunc meum esse dico. ——— ——— ———*

In Rudente A. IV. S. III. vs. 85 & 86.

Plautus alludit ad formulam solemnem vindicationis; sic quoque Virgilius:

——— Hæc mea sunt: veteres migrate coloni (t).

Sic Labeo Jctus ait: *petere poteris servum esse tuum (v)*; & Ulpianus: *Si fundum vindicem meum esse (w)*; plura autem de hoc loco apud Doctiss. Briffonium (x) & Galvanum (y) inveniri possunt.

§ V.

Si. ——— Feci, ex servo, ut esses libertus mihi.

Propterea, quod servibas liberaliter.

So. In memoria habeo. Si. haud mutò factum. So. gaudeo.

Terentius in Andria A. I. S. I. vs. 10, 11 & 13.

Simo fenex ait, se factum, scilicet quod Sosiam antea servum manumiserat, non mutare; rogari posset, an ergo mutare poterat,

(s) Harderovici die 6. Julii 1764.

(t) Ecl. IX. vs. 4.

(v) L. 42. ff. de liber. causa.

(w) L. 6. § 2. ff. de confess.

(x) Lib. V. de formul. § 19. p. 356.

(y) In dissertationib. variis de usufructu cap. XXV. pag. mihi 301.

rat, quod fecerat? omnino; Sossiam enim, si ingratum erga ipsum probasset, in servitutem redigere, quod Valerius Maximus jure Attico licuisse docet (z); atque idem apud Romanos invaluit; nimirum capitis diminutio accidebat his, qui servi pœnæ afficiebantur atrocitate sententiæ, vel libertis, ut ingratiss erga patronos condemnatis: vel, qui se, ad pretium participandum, venundari passi erant (a); modus primus sublatus est (b), tertius desit quoque, & postea plane sublatus est (c), mansit autem modus secundus, ab Atheniesibus ortus, quem a Claudio Cæsare introductum esse, Tacitus docet (d), nec non Suetonius dicens: *in gratos, & de quibus patroni querebantur revocavit in servitutem* (e): ubi tamen Torrentius particulam et merito delendam esse censet. De hoc patronorum jure, servos in gratos in servitutem redigendi Connanus multa profert (f). Falsum itaque, vel saltem non omni exceptione majus est dictum Senecæ: *Excepta Macedonum gente non est in ulla adversus ingratum animum actio* (g). Nam præter unum, quod apud Athenienses & Romanos obtinere vidimus, alterum exemplum.

(z) Lib. II. cap. 6. ex. 6. & Lib. V. cap. 3. ex. 3.

(a) § 1. Just. de capit. demin.

(b) Nov. XXII. cap. 8.

(c) Leonis Nov. LIX.

(d) Lib. XIII. Annal. cap. 26.

(e) In Claud. cap. XXV.

(f) Lib. II. Commentarior. Jur. Civ. cap. VII. n. 4 & 5. pag. mihî
230—232.

(g) Lib. III. de Beneficiis cap. 6.

plum in jure Romano prostat, scilicet, quod donator, si donatarium ingratum esse probaverit, donationem evertere possit (b).

§ VI.

*Te iste virum do, amicum, tutorem, patrem,
Bona nostra hæc tibi permitto, & tuæ mando fidei.
Hanc mihi in manum dat* —————

Ibidem. A. I. S. V. 60—62.

Chrisis moriens hæc de Glycerio Pamphilo dicit; dat eum Glycerio virum, Glycerium ei in manum dat, est hoc solemne matrimonium, quo Pamphilus non tantum vir, sed & pater fiebat, Glyceriumque in familiam Pamphili & sui heredis locum veniebat (b), eratque erga maritum, ut filia erga patrem, bona ejus mittebantur marito, & quasi ejus fidei mandabantur, sui enim heredes quasi domini censentur vivo etiam patre (i); Pamphilus tutor Glycerii fiebat, id vero improprie & non secundum JCos; optime quoque maritus amicus uxoris dicitur; admodum illa definitio amicitiae, quam profert Cicero; *omnium Divinarum humanarumque rerum cum benevolentia & caritate summa consensio* (k), cum definitione matrimonii, cujus auctor Modestinus Jctus: *conjunctio maris & feminae, & consortium omnis vitæ,*

(b) L. 10. C. de revocat. donat.

(i) Gellius Lib. XVIII. cap. 6. Servius ad Virgilii Lib. I. Georg. vs. 31. Lib. IV. Æneid. vs. 103, 104, 214 & 215.

(k) L. 11. ff. de liber. & posthum.

(l) In *Lalio* cap. VI.

vite, Divini & humani juris communicatio (m), convenit, quod Clarif. Noodrius eruditissime animadvertit (n).

§ VII.

*Ubi te vidi animo esse omisso, & suavia in presentia
Quæ essent, prima habere, neque consulere in longitudinem;
Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut hæc posses perdere.
Ubi, cui decuit primo, tibi non licuit per te mihi dare,
Abii ad proximos tibi, qui erant; eis commisi & credidi.
Ibi tacæ stultitiæ semper erit præsidium, Clitipho,
Victus, vestitus, quo in tectum te receptes.*

In Heautontim. A. V. S. II. vs. 9 — 15.

Chremes senex ingenium filii sui sic graphice descripsit, tales homines ii sunt, quibus merito alimenta legantur, sic enim per totam vitam illis, qui sibi ipsis prospicere nolunt, prospectum est, victu vestituque ab aliis ipsis præbendis, sed hi, ut ait Ulpianus (o), modico præsentis contenti facile transigerent, & sic prudentia defuncti eluderetur, merito itaque cautum est, ne quis de tali legato, nisi auctore prætoris, transigeret, prætor interveniens inter consentientes arbitratur, an transactio, vel quæ admitti debeat (p).

§ VIII.

*Ego spem pretio non emo.
In Adelphis A. II. S. II. vs. 11.*

Syrus

(m) L. 1. ff. de ritu nuptiar.

(n) Lib. II. Probab. cap. 9. Tom. I. oper. pag. mihi 50 — 52.

(o) L. 8. pr. ff. de transaction.

(p) Ibid.

Syrus servus Sannioni lenoni consilium dat, ut aliquando pecuniam remitteret, id maximum interdum lucrum esse monens, Sannio respondet, se spem pretio non emere, illam tamen emptionem non esse absurdam Jus Romanum docet, veluti cum *captus piscium, avium vel missilium emitur* (q), *spes enim tunc ipsa merx est*; emptionis ejusmodi, de captu piscium contractæ exempla Valerius Maximus (r) & Suetonius (s) proferunt, de quibus tamen ambabus spei emptionibus quæstio orta erat.

§ IX.

Non mea opera, neque per culpa evenit —————

In *Hecyra* A. II. S. I. vs. 31.

His verbis se excusat Sostrata apud maritum, qui illam accusabat, ejus opera factum esse, ut Philumenam uxorem Pamphili filii sui visere non posset; optime autem Sostrata voces *operam* & *culpam* distinguit, ut Donatus etiam adhuc locum animadvertit, & idem est, ac si dixisset, non tantum sciens ei malo causam non præbui, sed neque inscia; magna enim differentia inter *operam*, quæ apud Jctos dolus, & inter *culpam*, quam in latam, levem, & levissimam dividi, cuique notum, cernitur; licet quidem dolus & lata culpa æquiparentur (t) admodum tamen

(q) L. 8. §. 1. ff. de contrah. empt. & L. 11. §. ult. in fine ff. de action. empti venditi.

(r) Lib. IV. Cap. I. Extr. Ex. 1.

(s) De claris Rhetorib. Cap. I. in fine.

(t) L. 32. ff. depositi vel contra,

men differunt, ut ex definitione utraque Ulpiani Jcti videre est, (u) dolus enim sine consilio & animo malo esse nequit, culpa vero semper est absque consilio alicui nocendi, quamvis culpa etiam pro crimine usurpetur, ut apud Virgilium:

*Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ,
Descendam. ————— (v)*

Turnus dubitaverat, aut saltem dubitantem egerat, quin terga daret, sed sibi melius consulens animam suam, ignobilem fugam averfatam, atque istius culpæ, id est criminis, (fugere enim viro forti crimen est) insciam Diis manibus consecrat.

Non possum non hic quoque locum Virgilio annotare, ubi agricolam, ut contagium pecoris compefcat, monens, sic canit:

Continuo culpam ferro compefce. ———— (w)

Ad quem locum Servius adnotat, *culpam morbum non esse, sed Virgilium intelligere culpam agricolæ (quam crimen interpretatur) cujus se reum redderet, si uni parcendo totum suum gregem perderet, quem contagio quoque læsura esset, quæ vel vicinum pecus lædit, ut in notissimo versu Poetæ:*

Nec mala vicini pecoris contagio lædent. (x)

(u) Vide doli definitionem L. 1. §. 2. ff. de dolo malo, definitionem culpæ latæ L. 213. §. 2. ff. de Verb. Sign.

(v) Lib. XII. Æneid. vs. 648., vide ad hunc locum Servium.

(w) Lib. III. Georg. vs. 468.

(x) Ecl. I. vs. 51.

§. X.

————— *Dic quid velis dari*
Tibi in manum? ut heres his desistat litibus.

In *Phormione* A. IV. S. III. vs. 29 & 30.

Hæc sunt verba prævaricatoris; prævaricator enim is est, qui ipse prodita sua causa alteram partem adjuvat, (y) vel advocatus, qui causam clientis prodit, improprie prævaricator dicitur (z) & fit infamis. (a)

Virgilius advocatos prævaricatores eodem loco in inferis, quos sunt, qui fratribus invidi fuerant, parricidæ, avari, iadulteri, & qui arma impia secuti, nec veriti sunt dominorum dextras fallere, pœnam expectare narrat, canens:

Hic quibus invisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatusve parens, & fraus innexa clienti
Inclusi pœnam expectant ————— (b)

Ad quem locum Servius adnotat in L. XII. tibi scriptum fuisse: *Patronus, si clienti fraudem fecerit, sacer esto.* Gellius illos infamia notari docet, (c) quos tamen hodie in Bohemia capite plecti Doctif. Leiferus narrat, & verum exemplum prævaricationis profert. (d)

§. XI.

(y) L. 1. ff. de prævaricat.

(z) L. 1. § 1. L. 3. § 2. ff. eod.

(a) L. 4 ff. eod.

(b) Lib. VI. *Æneid.* vs. 608, 609 & 614.

(c) Lib. V. cap. 13.

(d) In *Mantissa Opusculor.* Opusc. I. de logomachijs in Jure. §. 72. pag. 351. & 352. Tom. XII. *Meditation.* ad ff. edit. an. 1774.

§. X I.

Lege agito ergo.

Ibid. A. V. S. VII. vs. 91.

Lege agere hic significat, *Actionem instituere, judicio experiri;* sic quoque Eucchio senex apud Plautum ait: *lege agito mecum.* (e) & aliis locis, Ulpianus eodem sensu ait: *Nemo alieno nomine agere potest.* (f) Idque hujus dicti sensum esse, Pomponius Jctus satis docet. (g)

Alibi tamen significat, supplicium de aliquo sumere, sic Eutichus adolescens apud Plautum leges dicit senibus, (b) *si autem contra fecerint, cum iis se lege acturum,* pronunciat, (i) & aliis locis.

C A P U T II.

Ex Virgilio.

§. I.

*An mihi cantando victus non redderet ille?
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum,*

S2

(e) In *Aulul.* A. III. S. III. vs. 10.

(f) L. 123. pr. ff. de reg. Jur.

(g) L. 2. §. 6. de orig. jur.

(b) In *Mercat.* A. V. S. IV. vs. 55. & 56.

(i) vl. 59.

*Si nescis meus ille caper fuit, & mihi Damon
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.*

Ecl. III. vs. 21—24.

Damoetas hic satis demonstrat se furem non esse, *furtum est contractatio fraudulosa rei alienæ vel etiam usus possessionisve, lucri faciendi gratia facta*, nemo autem rei suæ furtum facere potest, neque violenta ablatione rei suæ contractatio rei alienæ fit, ipse Ulpianus ait, (a) *eum, qui rem venditam nondum traditam venditori post solutum pretium surripit, non esse furem*, sed teste Paulo, (b) *prædo est*, idque etiam de Damoeta dicendum.

§. II.

*Ipsæ Caucasæo steriles de vertice silvæ
Dant alios aliæ fœtus, dant utile lignum
Navigiis pinos domibus cedrosque cypressosque.*

Georgic. Lib. II. vs. 440, 442 & 443.

Servius ad hunc locum Poëtæ animadvertit, *silvas steriles dici comparatione arborum pomiferarum, nullus enim usus silvæ, nisi arbores cadantur, eaque causa est, cur Divus Hadrianus, teste Pomponio Jcto, (c) statuerit, ei, cui usus silvæ legatus, fructum quoque legatum videri, quia nisi idem jus, quod usufructuarius habet, ei concederetur, nullius momenti foret illud legatum.*

§. III.

(a) L. 14. §. 1. ff. de furtis.

(b) L. 5. ff. de acquirenda vel amittenda possess.

(c) L. 22. ff. de usu & habitat.

§. III.

Arma Virumque cano. —————

Æneid. Lib. I. vs. 5.

Satis undique notum est, non convenire inter viros doctos, num opus Æneidos hoc versu incipiat, an vero versiculi illi, satis undique noti, quorum initium: *Ille ego, qui quondam, cet.,* præmittendi sint. Servius hosce versus a Virgilio compositos, a Tucca & Vario omisos esse, putat, recentiores nonnulli illos quoque probant; Heumannus vero rejicit, addens: *illos sibi videri in Bavii vel Mævii officina fabricatos esse, (d)* Heinsius & Burmannus opus ab armis incipere aperte etiam demonstrant, (e) & Æneida sæpius hisce verbis, ut alia quoque opera primis verbis, *arma virumque* allegari; hac de re differere extra nostrum propositum esset, id tantum addere volebam, verba Florentini Jcti idem probare videri, ait enim, *stipulationem valere, & ea, quæ extrinsecus sunt adjecta, pro supervacuis haberi, veluti, si dicas: arma virumque cano, spondeo; (f)* quæ verba nisi explices, atque pro certo habeas, illum versum veterum ore tritum & quasi proverbium fuisse, facile putes, Jctum in re seria luisse.

§. I V.

————— *Juvenisque Choroebus*
Mygdonides, illis, qui ad Trojam forte diebus

Ve.

(d) Poecil. Tom. II. Lib. III. Epist VII, pag. 318.

(e) Vid. Editio Virgilii a P. Burmanno curata, Tom. II. pag. 3 & 4
 & Cl. Heyn in Var. Lect. ad h. l.

(f) L. 65. ff. de verb. obl.

*Venerat insano Cassandræ insensus amore,
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.*

Lib. II. vs. 341 — 344.

Virgilius nominat Choroebum Mygdonis filium, generum Priami, qui tamen gener nondum erat, insano enim Cassandræ Amore incensus venerat Trojam. ut patri Cassandræ, auxilium ferret, neque Cassandra tum erat Uxor Choroebi, sed sponsa, dixerat enim poëta:

*Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
Audierat ——— (g).*

Eodem modo Paulus Jctus enumerans inter eos, quibus invitis non denunciatur, ut testimonium litis adversus alterum dicant, socerum & generum (b); Sponsum & sponsam etiam indicavit, in legibus enim generi appellatione, filiæ quoque sponsum, item soceri, sponsæ patrem continere, Gajus (i), Ulpianus (k) & Marcianus (l) Jcti testantur.

V.

*Sola domum & tantas servabat filia sedes
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.*

Lib. VII. vs. 52. & 53.

Ser.

(g) Ibid. vs. 345. & 346.

(b) L. 4. ff. de testibus.

(i) L. 5. ff. eod.

(k) L. 6. §. 1. ff. de grad. & affinib.

(l) L. 4. ff. ad L. Pompej. de paricidis.

Servius ad hunc locum adnotat, *poëtam hæc secundum jus dicere, in quo ex annorum ratione & habitu corporis ætas comprobatur, verba matura viro, ad habitum corporis, & plenæ nubilis annis ad rationem annorum referens. Tribonianus autem in institutionibus Justiniani narrat, veteres quidem pubertatem non solum ex annis, sed etiam ex habitu corporis æstimari voluisse (m), Poëta autem de filia loquitur: in fœminis autem pubertatem ex habitu corporis æstimare, jam antiquis, impudicum esse, visum est (n), & itaque Servii animadversio huic loco minus convenire videri posset; quomodo vero inspectio illa intelligenda sit, hic non est inquirendum; sed Servii annotatio non rejicienda videtur, licet enim inspectio habitus corporum in fœminis locum non habuerit, si modo id verum, is tamen verus fons est, unde pubertas æstimatur, experientia enim probaverat, virginem anno duodecimo viro maturam esse, ideoque constituerunt in universum, virginem duodecim annos natam, haberi plenæ nubilem annis; videatur autem omnino de hoc loco doct. Bynkershoek (o).*

Plura in hoc versu forent notanda, nisi a materia nostra aliena, notetur saltem eandem dicendi formulam a Virgilio hoc versu usurpari:

Castæ licet patri servet Proserpina limen (p).

Ad

(m) Pr. Inst. quib. mod. tutela finitur.

(n) Ibid.

(o) Lib. III. Observat. Jur. Rom. cap. 24.

(p) Lib. VI. Æneid. vs. 402.

Ad quem locum omnino legatur erudita adnotatio doct. P. Burmanni (q).

§. VI.

Littusque rogamus

Innocuum, & cunctis, undamque, auramque patentem.

Lib. VII. vs. 229 & 230.

Virgilius hæc optime & juridice exponit, *aër enim, aqua profluens, mare & littora maris proprie sunt communia* (r), licet Ulpianus (s) & Marcianus (t) publica & communia, non distinguant, communia autem sunt, quæ, cum omnium rerum communio desit, communia manserunt, quippe quo ad proprietatem nullius, quo ad usum innocuum omnium hominum sunt; publica vero, quorum proprietas est in dominio cujusdam populi, usus innocuus etiam omnium hominum; optime autem dixit *littus innocuum*, Pomponius (v) enim & Celsus (w) docent, *avertendos, qui nocerent aliis usu littorum, veluti ædificiis in littore exstructis*, usus vero, quo littus innocuum servatur, cuique patet, unde Ilionæus merito, apud nostrum Poëtam, ad Didonem de OEnotriis queriter, canens:

Quod

(q) Tom. III. pag. 67.

(r) §. 1. Inst. de rer. divis.

(s) L. 24. pr. ff. de damno infecto.

(t) L. 2. ff. de divis. rer.

(u) L. 50. ff. de acquir. rer. domin.

(v) L. 3. §. 1. ff. ne quid in loco publico.

(w) Lib. I. Æneid, vs. 543 & 544.

*Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbaramorem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ (x).*

§. VII.

————— Helenor,
*Mæonio regi quem serva Licymnia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis.*

Lib. IX. vs. 545, 546 & 547.

Merito dixit Poëta, Helenorem vetitis armis ad Trojam missum esse, ex matre enim Licymnia serva natus erat, ideoque militare non poterat, sic saltem apud Romanos obtinuit, Marcianus Jctus ait, *ab omni militia servi prohibentur: alioquin capite puniuntur (y)*; Idque optime Servius contra Donatum observavit,

§. VIII.

*Et tibi Sancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agrestum bona cura, sequi sit cura tenentis
Aërios nemorum tractus silvasque virentes.*

In Culice, vs. 20—22.

Hæc allocutio ad Palem sic ineptissime in vulgaribus editionibus legitur, quam Josephus Scaliger, vir egregie eruditus, eleganter sic emendavit:

Et

(x) Lib. I. Æneid. vs. 543 & 544.

(y) L. II. ff. de re militari.

*Et tu sancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agrestum bona fors, cura secura, tenes quæ
Herbiferos saltus nemorum, sylvasque virentes (z).*

Bonam sortem agrestum explicat per copiam lactis, quam etiam Tityrus sibi esse gaudebat, canens:

————— *Sunt nobis mitia pomæ
Castaneæque nuses, & pressi copia lactis (a).*

Quam pastores, merito dicit, acquirere, cura secura, sine ulla cultura & labore, quum contra agricolæ maximis sudoribus terram subigant, & ex ea fructus percipiant.

Optime itaque videtur doctiss. Janus a Costa voces culturam & curam ita distinguere (b), ut cultura ad agros pertineat, unde Catullus:

Rura colit nemo, mollescunt colla juvencis (c).

Et Virgilius:

*Hactenus arborum cultus, & sidera coeli
Nunc te Bacche canam ———— (d).*

Atque alibi sæpius (e); cura contra ad pecus referatur; sic Virgilius:

Nec

(z) In append. Virgillii pag. mihi 269. edit. Lugd. an. 1573. Cl. Heyne tamen hanc emendationem non admodum probare videtur, vide eum ad hunc locum, Tom. IV. Oper. Virgillii pag. 13 & 14.

(a) Ecl. I. vs. 81 & 82.

(b) ad §. 35. inst. de rer. div.

(c) In Epithal. Pelei & Thetid. vs. 38.

(d) Lib. II. Georg. vs. 1 & 2.

(e) Ibid. vs. 35 & 36, vs. 412. & 413. Lib. III. Æneid. vs. 13 & vs. 73, cet.

Nec spes libertatis erat nec cura peculi (e).

Et alibi: *Pan curat oves (f)*, rursus: *si tibi lanitium curæ (g)*.

Unde etiam Papinianus, *fructus, qui ex partu & tonsura ovium
proveniunt, curari, dicit (h)*, licet vero, hasce voces misceri,
non negem, nequaquam tamen illud veram differentiam tollit.

C A P U T III.

Ex Horatio.

§ I.

— Boves olim nisi reddidisses

Per dolum amotas. —

Lib. I. Oda. X. vs. 9 & 10.

Horatius hic dicit *res amovere dolo pro furari*, forsan quia credi-
dit furari de Deo dicere nefas; versibus quidem præcedentibus
de Mercurio dixerat: *quicquid placuit condere furto*, sed addide-
rat, *jocoso*, ut indicaret, si Mercurius furtum commisisset, id
non

(e) Ecl. I. vs. 33.

(f) Ecl. II. vs. 33.

(g) Lib. III. Georg vs. 384.

(h) L. 7. §. 9. in fine ff. soluto matrimonio.

non animo aliis nocendi factum esse, aut jocandi consilio; Jurisconsulti hac dictione etiam usi sunt, cum noluerunt, maritum contra eam, quæ uxor fuerat, actione furti agere, sed actione rerum amotarum, ut lenirent rem in honorem matrimonii vocabulo honestiore, turpem actionem, ut Gajus ait (a), *adversus uxorem negarunt*; admittitur autem, licet Paulus Jctus id quodammodo neget (b), amotione illa verum furtum, quod ex argumento verborum ipsius Pauli (c) patet, & Tryphoninus id affirmat dicens: *veritate furtum fit, etsi mulier lenius coercetur* (d). Hicce itaque locus Horatii optime cum rubro illius Digestorum tituli conferri potest, atque illum a Cl. Noodtio non esse laudatum (e) miror.

Sæpius autem Jcti solent res odiosas honesta dictione lenire, ex. gr., liberi non possunt parentes mortuos impietatis erga ipsos accusare, quando illos præterierunt vel injuste exheredarunt, sed de inofficioso testamento queri; sic etiam quando liberi contra parentes, liberti contra patronos, famosa actione agere deberent, Ulpianus censet: *iis dandam esse actionem, quæ verbis temperetur, scilicet in factum* (f).

§ II.

(a) L. 2. ff. de act. rer. amot.

(b) L. 5. eod.

(c) L. 21. §. 6. eod.

(d) L. 29. eod.

(e) In Comment. ad Tit. ff. de act. rer. amot. Tom. II. Oper. pag. 530.

(f) L. 11. §. 1. ff. de dolo malo. & L. 5. ff. de obseq. parent. & patr. præst.

§ II.

*Hæc ubi locutus fœnerator Alphius,
Jamjam futurus rusticus;
Omnem relegit idibus pecuniam;
Quærit kalendis ponere.*

Epodon Oda II. vs. 67—70.

Poëta de idibus & kalendis hic loquitur, nempe usurarum stipulationes, non ut hodie in singulos annos, sed menses solere fieri, ex variis locis patet. Sic Seneca, *quid ista, inquit, sunt, quid fœnus & kalendarium & usura, nisi humanæ cupiditatis extra naturam quæsitæ nomina* (g); & alii, ita etiam in cautione, quæ apud Paulum legitur, & ipse Paulus (h) & Pomponius (i) de usuris in menses, non in annos singulos loquuntur. Plura autem de hoc loco Horatii vide apud ejus interpretes (k).

§ III.

*———— Rapiamus, amici,
Occasionem de die.*

Epodon. Oda XIII. vs. 4 & 5 aliis 3 & 4.

Sic

(g) Lib. VII. de benefic. cap. 7. medio.

(h) L. 40. ff. de reb. credit. & L. 26. §. 1. ff. depos. vel contra.

(i) L. 90. ff. de verbor. obligation.

(k) Torrentium in edit. Antverp. 1608. pag. 342., Gesnerum in edit. Lips. 1752. pag. 259., hoc loco autem *relegit*, non *rededit* legendum esse docet Heinsius Lib. II. Advers. Cap. 4., contrarium vero J. F. Gronovius Lib. I. Observation. Cap. 19.

Sic etiam Juvenalis:

————— *Sed tempore festo*
Alterius populi rapienda occasio cunctis (l).

Et Dionysius Cato, vel potius distichorum, quibus illud nomen præmittitur, auctor:

Quam primum rapienda tibi occasio prima (m).

Eodem modo Paulus Jctus ait: *Rapienda occasio est, quæ præbet benignum responsum (n)*; patet itaque versibus Horatii & in verbis Pauli nihil mutandum esse, neque *capienda* pro *rapienda* legendum.

§ IV.

————— *Si quis*
Opprobriis dignum laceraverit, integer ipse,
Solventur risu tabulæ tu missus abibis.

Lib. II. Sat. I. vs. 84—86.

Teneretur tamen ille, qui, licet integer ipse, laceraverit aliquem dignum opprobriis, actione injuriarum, injuria enim est, si quis ad infamiam alicujus carmen composuit (o), dices, nocentem lacerat; atqui Paulus ait, *qui nocentem infamavit, non esse bonum æquum ob eam rem condemnari (p)*; sed debet tum is
 pro-

(l) Sat. XV. vs. 38 & 39.

(m) Lib. IV. distich. 45.

(n) L. 168. ff. de reg. Jur.

(o) §. 1. Inst. de injur.

(p) L. 18. ff. eod.

probare se non convicii consilio, aliquid injuriosum dixisse, atque id secundum rescriptum Diocletiani & Maximiani Impp. (q); atque tum necesse est, ut reipublicæ intersit, scire id, quod protulit, uti voluit Constantinus (r); de his autem quæstionibus videri possunt Cl. Voetius (s) & Brunemannus (t) ad Pandectas, & Perezius ad Codicem (u).

Horatius hoc non de stricto jure, sed ut poëta dixit, vultque indicare, carminis venusti vim tantam esse, ut, licet in contumeliam alterius sit compositum, judex se risu abstinere nequeat, sed tabulas juris solvat, missus abeat poëta.

§ V.

————— *Interdicto huic omne adimat jus*
Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.

Lib. II. Sat. III. vs. 217. & 218.

Ait Ulpianus: *L. XII. Tabl. prodigo interdiceret bonorum administrationem, solere autem prætores exemplo furiosi, cujus curam L. XII. Tabl. ad agnatos transire vult, prodigo curatorem dare (v)*, unde etiam Poëta noster:

Nec medici credis, nec curatoris egere
A prætore dati ————— (w).

Dixit

(q) L. 5. Cod. eod.

(r) L. 3. C. de off. rect. provinc.

(s) Ad Titul. de injur. num. 9. Tom. II. pag. 1017.

(t) Ad L. 18. de injur. pag. mihi 619.

(u) Ad Tit. de injur. num. 5. pag. mihi 639.

(v) L. 1. ff. de Curatorib. furioso.

(w) Lib. I. Epist. I. vs. 102 & 103.

Dixit autem hoc loco *tutelam pro cura*, non enim prodigus, vel furiosus in tutela, sed in cura esse dicitur (x), num autem *tutela* sensu juridico sæpius pro *cura* usurpetur, nescio, procul sensu juridico ita sumi, exemplum invenio apud Gratium:

*Quid dicam tussis, quid mœsti damna veterni,
Aut incurvatæ, si qua est tutela, podagræ (y).*

Ad quem locum Doctiss. Vlitius laudat Pollucis locum, quem sic interpretatur: *podagra non prorsus incurabilis est (z)*, vides *tutelam podagræ*, pro *cura podagræ* dici. Licet autem Horatius, certe non inscitæ, sed metri causa, has vocet miscuerit, merito tamen Vinnius dixit, *hoc bene & rationi juris convenienter ab Horatio dictum esse (a)*.

§ VI.

*Arrepe officiosus, ut & scribare secundus
Heres, & si quis casus puerum egerit orco,
In vacuum venias: perraro hæc alea fallit.
Abnuere, & tabulas a te removeere memento:
Sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo
Cera velit versu, multisne cohæres,
Veloci percurre oculo. ————*

Lib. II. Sat. V. vs. 49 & 50, 52—55.

Poëta,

(x) §. 3. Inst. de Curator.

(y) In Cynegetico vs. 477 & 478.

(z) In Venatione Novantiqua pag. mihi 291. Edit. Elzevirianæ an. 1645.

(a) Ad § 3. Inst. de curator. num. 1.

Poëta, hic insidiatores & captatores testamentorum describens, mentionem facit substitutionum vulgarium & pupillarium, substitutio vulgaris intelligitur illis verbis: *ut scribare secundus hæres*, est enim substitutio secundi vel ulterioris gradus hæredis institutio (b), substitutionem autem pupillarem Poëta his indicare videtur, *Et in vacuum venias, si quis casus puerum egerit orco*, substitutio enim pupillaris, est patris liberis impuberibus, quos proximo gradu mortis tempore in potestate habet, in casum secundum seu pupillarem, si hæres erit & intra pubertatem decesserit, institutio (c), ut ipse ait; *si quis casus puerum egerit orco*, id est, si casu quodam puer, scilicet ante pubertatem, mortuus erit; ita *dimittere orco* apud Maronem pro *interficere* (d), orcus enim pro inferis usurpatur, unde liberti, quorum patroni in inferis sunt, *orcini* dicuntur (e).

Poëta præterea monet, ut, *si testamentum tibi tradatur, limis oculis inspicias, quid prima cera secundo versu velit, solus, an multis cohæres scriptus sis*; Romani enim ceratis tabulis inscribere solebant, quod vide apud Hugonem (f), unde Marcianus Jctus dicit *tabulas cereas* (g); testamenti tabulas in primam, secundam &

(b) L. 1. pr. ff. de vulg. subst.

(c) L. 8. Cod. de impub. & aliis substit.

(d) L. IX. Æneid. vs. 527.

(e) L. 10. C. de testam. manumiss.

(f) De prima scribendi origine cap. X. pag. mihi 81 seq. & ad eum Trotzium:

(g) L. 1. § 4. ff. ad L. Cornel. de falsis.

& tertiam five ultimam ceram dividebant, ut etiam apud Suetonium legitur (b); Lambinus ad hunc locum dicit nomen testatoris primo, hæredis secundo versu scribi solere, unde hic de secundo loquitur non autem hic aliam, quam primam ceram, in qua hæredum institutorum nomina legebantur, mentionem facit, non de substitutione pupillari in ima cera, secundum optimum Justiniani consilium (i), scripta.

§ VII.

*Prudens emisti vitiosum, dicta tibi est lex:
Insequeris tamen hunc & lite moraris iniqua.*

Lib. II. Ep. II. vs. 18 & 19.

Elegantissime Horatius suam scribendi negligentiam apud Julium Florum defendit: *Mango, ait, servum vendit, antequam autem contractum ineat, vitia servi emptori non dissimulat, sed aperte prodit, emptor tamen servum emit, prudens itaque, id est sciens, minime ignarus, quia antea monitus vitiosum emit, insequitur hunc & lite moratur, sed iniqua lite, lex enim, id est pactum, (pacta enim dant legem contractui) dicta est; pergit Poëta, tibi quoque Flore proficiscenti me pigrum, talibus officiis prope mancum dixi, ne servus jurgares, quod nulla ad te epistola veniret, sed quid profeci? nibili, quæ dixi, æstimas, negligentiam tamen quereris, an non æque prave, ac emptor dolum mangonis infontis queritur. Pulcherrima certe comparatio & Jurisprudentiæ conveniens sententia.*

(b) In Cæsare cap. LXXXIII. Nerone cap. XVII.

(i) §. 3. Inst. de Pupill. sub.

tentia, tali enim emptori actio non datur, *remittentibus enim actiones suas non est regressus dandus, standum itaque est, teste Ulpiano (k), eo, quod convenit, se venditor ante exceperit morbum servi, si autem venditor sciens morbum reticuisset, danda esset de dolo malo replicatio.*

§ VIII.

*Si proprium, quod quis libra mercatur § ære,
Quædam (si credis consultis) mancipat usus.*

Lib. II. Epist. II. vs. 158 & 159.

Sic, ubi dominium acquisitum, *proprietas acquisita dicitur, ut Neratius Jctus ait, si procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eique sit tradita meo nomine, dominium mihi, id est proprietas, acquiritur etiam ignoranti (l). Usus quædam ex sententia Jctorum mancipat, ait Horatius, respiciens ad usucapionem, mancipari autem est mancipio ac legitimo jure acquiri, idque contra naturæ æquitatem, neminem enim cum alterius detrimento locupletari natura æquum est, ut Pomponius ait (m).*

§ IX.

Romani pueri longis rationibus affem

Discunt, in partes centum diducere: dicat.

Filius Albini, si de quincunce remota est

Uncia: quid superat? poteras dixisse, Triens: —

Redit:

(k) L. 14. §. 9. ff. de Ædilit. edicto.

(l) L. 13. pr. ff. de acquir. rer. dom.

(m) L. 14. ff. de condict. indeb.

————— ———— ———— *Redit uncia, quid fit?*

Semis. ————— ————— ————— —————

In Arte Poëtica vs. 325—330.

Horatius loquitur de asse, quem quoque Ulpianus (n), & Tribonianus (o) memorant: Hereditas plerumque, dividitur in duodecim uncias, quæ assis appellatione continentur; sed hæc tantum est solemnis divisio, paterfamilias enim, ut Ulpianus alibi (p) ait, distribuere hereditatem in tot partes potest, quot voluerit, indeque Poëta de divisione in centum partes loquitur, singulæ autem partes in uncias divisæ, propria nomina ab unciis habent: puta hæc: *sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as* (q).

Unde hic mentio fit quincuncis, id est: quinque unciarum, hinc si removeatur uncia, restat triens, id est: quatuor uncia, huc autem si redeat uncia, fit semis, id est sex uncia; de quibus plura apud Interpretes.

(n) L. 50. §. 2. ff. de hered. instit.

(o) §. 5. Inst. eod.

(p) L. 13. §. 1. ff. eod.

(q) L. 50. §. 2. ff. eod. & §. 5. inst. eod.

C A P U T III.

*Ex Ovidio, Phædro, Persio, Lucano
& Silio Italico.*

§ I.

Tempora digereret cum conditor urbis, in anno

Constituit menses quinque bis esse suo.

Per totidem menses a funere conjugis uxor

Sustinet in vidua tristia signa domo.

Ovidius Lib. 1. Fastor. vs. 27, 28, 35 & 36.

Poëta loquitur de tempore, quo vidua maritum lugere debebat, quod olim decem menses, quibus tunc annus solvebatur, fuisse narrat; sed postea illud tempus induodecim menses, idque integrum novi anni spatium, mutatum est, constituentibus, Gratiano, Valentiano & Theodosio Imperatoribus, hisce verbis: *siqua ex feminis, perdito marito, intra anni spatium alteri festinaverit nubere (parvum enim tempus post decem menses servandum adjicimus: tametsi id ipsum exiguum putemus) probrosis injusta notis honestioris nobilisque personæ decore & jure privetur (r).*

§ II.

Quippe relegatus, non exsul, dicor in illo:

Parcaque fortunæ sunt data verba meæ.

Lib. 11. Tristium vs. 137 & 138.

Hoc

(r) L. 2. C. de secund. Nuptiis.

Hoc modo saltem in vulgariis editionibus legitur, aliter tamen Burmannus aliter rursus doctissimus Wolbers, qui hic conferri meretur (s).

Sic etiam Poëta eleganter alibi canit:

*Fallitur iste tamen, quo iudice nominor exsul.
Mollior est culpam poena secuta meam.
Nec vitam, nec opes, nec jus mihi civis ademit;
Quæ merui vitio perdere cuncta meo.
Ipse relegati non exsulis utitur in me
Nomine ———— (t).*

Ovidius non exsul, sed relegatus dici voluit, exsulis itaque nomine pro deportato utitur; relegatio autem proprie secunda species exilii est, uti ex Marciani Jcti verbis (v) patet, quæ sic legenda esse Noodtius docet: *exsilium duplex est, aut certorum locorum interdictio, ut lata fuga, aut omnium locorum præter certum locum, ut insulæ vinculum, id est relegatio in insulam (w)*; Et sic quidem ipse Naso eo sensu se exsulem poenamque suam exsilium vocavit; uti:

*Vade, sed incultus, qualem decet exsulis esse,
Infelix habitum temporis bujus habe (x).*

Et

(s) Observation. cap. X.

(t) Lib. V. Trist. Eleg. XI. vs. 9, 10, 15, 16, 21 & 22.

(v) L. 5. ff. de interdikt. & relegat. & deport.

(w) Lib. III. Probabil. cap. 3. Tom. I. oper. pag. 58 & 59.

(x) Lib. I. Trist. El. I. vs. 3 & 4.

Et alibi; exsilium quoque ab Ulpiano pro relegatione sumitur, hisce verbis; *si mulierem visceribus suis vim intulisse, quo partum abigeret, constiterit, eam in exsilium præses provinciæ exiget (y)*; ibi enim deportationem intelligi non posse patet, quia hoc crimen, Marciano (z) & Tryphonino testibus (a), temporali exsilio puniendum est, *deportatio autem, testante Ulpiano (b), semper est in perpetuum, idque, quia deportatio mortem civilem infligat, neque quis magis civiliter, quam naturaliter, bismori potest; præterea præses provinciæ, qui eam in exsilium exigeret, neminem, nisi ex approbatione principis, in insulam deportare potuit (c); in insulam autem, si modo talem, quæ sub ejus potestate est, designat, teste Ulpiano (d), aliquem relegare potest: si vero exsulem nominas deportatum, Ovidius merito, se relegatum dici, maluit, deportatio enim, quæ, teste Ulpiano (e), in aquæ & ignis interdictionem successit, civitatem & bona adimit; relegatio neutrum tollit, ut idem Ulpianus ait (f), imo, Marciano testante, relegati liberos in potestate retinent (g),*
etiam

(y) L. 8. ff. ad. L. Cornel. de Sicariis.

(z) L. 4. ff. de extraord. crimin.

(a) L. 39. ff. de pœnis.

(b) L. 7. §. 2. ff. de interd. & releg.

(c) L. 1. §. 3. ff. de Legat. III., L. 2. §. 1. ff. de pœnis & L. 6. §. 1. ff. de interd. & releg.

(d) L. 7. §. 1 & 6. ff. eod. tit.

(e) L. 3. ff. ad L. Juliam peculat.

(f) L. 14. ff. de interd. & relegat.

(g) L. 4. ff. eod.

etiam liberi relegati in parentum potestate manent (b), Gajus quoque, testamenti faciendi jus illis non adimi, docet (i), merito itaque Poëta dixit, sibi nec vitam, nec opes nec jus civis adempta esse.

§ III.

*Fraudator nomen quum locat sponſu improbo,
Non rem expedire, ſed mala videre expetit.*

Phædrus Lib. I. Fabula XVI. vs. 1 & 2.

Hunc locum doctiſſimus Wieling optime ex jure illuſtravit (k); ſcilicet *locare nomen* putat ſignificare *nomen ſuum commodare, pro altero obligare*, quod per ſolemneſſimam ſponſionem fiebat, ideoque etiam ſponſus mentio fit, verba itaque de creditore accipit.

§ IV.

*Quid facies tibi,
Injuriam, qui addideris contumeliam.*

Lib. V. Fabul. III. vs. 4 & 5.

Musca momorderat calvi caput, quam opprimere cupiens, alepam ſibi duxit gravem, musca ei reſpondet: punctum volucris parvulæ voluiſti morte ulciſi, quid tibi facies, qui injuriæ addideris contumeliam; diſtinguitur itaque hic injuria a contumelia; Ulpianus autem ait, *injuriam ſpecialiter dici contumeliam*.

(b) § 2. Inſt. quib. mod. jus poteſtat. ſolvitur.

(i) L. 8. §. 3. ff. qui teſtam. facere poſſ.

(k) In lectionib. Jur. Civil. Lib. I. cap. 15. pag. 83—85. edit. Trajeſt. 1740.

contumeliam (l), Tribonianus docet, eam non solum, cum quis pugno pulsatus, sed etiam si cui convicium factum fuerit, fieri (m), Gro- novius, in notis ad dictum locum Apologographi nostri, putat injuriam referri ad dolorem ictus, contumeliam ad turpitudi- nem; posset quoque distingui, quod injuria sit omne id, quod fit sine jure, contumelia vero proprie dicta injuria, ut ex locis al- legatis patet. Optime autem Burmannus hunc locum expli- cavit (n).

§ V.

*Quid petis? ut nummi, quos hic quincunce modesto
Nutrieras, avidos pergant sudare deunces.*

Persius Sat. V. vs. 149—150.

Satyrographus ait, quid petis? vis nempe pecuniam majore cum quæstu exercere, solebas quinos pro centenis lucri facere, sed id avaritiæ tuæ non sufficit, jam undenos pro centenis num- mis ad sortem cupis adjicere.

Quincuncem modestum nominat, id est *mediocrem usuram*, idque merito; proponuntur enim quincunces semper a JCtis, ut solita usura; uti apud Paulum (o) & Ulpianum (p); nummos autem
de-

(l) L. 1. pr. ff. de injur.

(m) § 1. Inst. eod. Tit.

(n) In commentario ad hunc locum, ubi verba de Calvino & monita ad literarum sacrarum studiosos notatu digna sunt.

(o) L. 17. pr. ff. de usur. & fructib.

(p) L. 7. §. 10. ff. de administr. & peric. tutor.

deunces, id est *undecim uncias*, *fadare* dixit, ut opponeret, *usuris quincuncibus*, quæ sine ullo labore proveniebant.

§ VI.

*Illos terra fugit dominos : bis rura colonis
Accedunt, donante Pado.* —————

Lucanus Lib. VI. vs. 277. & 278.

Poëta hæc optime dixit, & conveniunt fere cum verbis Pomponii Jcti: *flumina censitorum vice funguntur, ut ex privato in publicum addicant, & ex publico in privatum (q).* Ager enim, quem occupat fluvius & alveum facit, fit publicus (r), adde etiam Gajum Jctum (s); contra alveum, quem linquit fluvius, privatum reddit, & fit eorum, qui prope ripam prædia possident (t), nisi limitatus sit ager, tunc enim fit alveus occupantis (v), terra itaque fluvio occupata dominos fugit, rura, quæ olim fluvii alveus erant, nunc a fluvio relicta, accedunt colonis.

§ VII.

————— *Mananti sanguine signat
In clypeo mandata patris : Fuge prælia Varro.*

Silius Italicus Lib. IX. vs. 174 & 175.

Eodem

(q) L. 30. §. 3. ff. de acquir. rer. domin.

(r) §. 23. Inst. de rer. divis.

(s) L. 1. §. 7. ff. de fluminib.

(t) L. 7. ff. §. 5. de acquir. rer. domin. & §. 23. Inst. de rer. divis.

(v) L. 1. §. 7. ff. de fluminib.

Eodem modo militis morientis litterisque sanguine suo scriptis hostibus direptam victoriam in sinum patriæ referentis exemplum Valerius Maximus profert (w).

Si quis autem miles testamentum in vagina aut clypeo litteris, sanguine suo rutilantibus, adnotaverit sub ipso tempore, quo in prælio vitæ sortem derelinquit, Constantinus Imp. ait, stabile esse oportere hujusmodi instrumentum (x); unde etiam G. Nicols versificator Anglo-Britannus canit:

*Quæ daret in clypeo moriturus sanguine miles,
Hæc priscae leges scripta valere jubent (y).*

C A P U T V.

*Ex Juvenali, Martiale, Ausonio
& Claudiano.*

§ I.

Collige sarcinulas dicet libertus & exi:

Juvenalis Sat. VI. vs. 147.

Satyrographus loquitur de divortio, quod per vocem liberti fiebat

(w) Lib. III. cap. 2. exemp. extern. 4.

(x) L. 15. C. de testamento milit.

(y) In carmine de Litteris Inventis Lib. III. num. 7. pag. mihi 60. editæ Londin. an. 1711.

fiabat, qui uxori nunciabat, ut colligeret farcinulas, & exirat; talem libertum in divortiiis semper fuisse adhibitum patet ex verbis Pauli Jcti dicentis: *nullum divortium ratum est, nisi septem civibus Romanis puberibus adhibitis, præter libertum ejus, qui divortium faciet (a).*

§ II.

————— ———— ———— *Nam codice sævo*
Heredes vetat esse suos ———— ————

Sat. X. vs. 236 & 237.

Juvenalis *codicem* pro testamento dixit, certe, quia *codicibus scribi solitum erat*, ut Justinianus ait: *sed & unum testamentum pluribus codicibus conficere quis potest (b)*, ubi tamen Grangæus ad hunc locum Juvenalis male ait: *Justinianum codice pro testamento uti*, tum enim Imperator dixisset unum testamentum pluribus testamentis confici posse, quod absurdum; *lignum* vero apud Tryphoninum Jctum pro testamento usurpatur (c), testamentum nimirum tanquam magis solemne instrumentum *codex* dicitur, *codicillus* diminutivo nomine appellatur; *codicillus* enim est declaratio voluntatis testati vel intestati minus solemnis, ideoque a brevioribus tabulis, quibus inscribi solebant *codicilli* dicti; referri huc quoque potest illud dictum Senecæ: *plurium tabularum*

com-

(a) L. un. ff. ad L. Jul. de ambitu.

(b) § 13. Inst. de testam. ordin.

(c) L. 16. ff. de bon. posses. contra tab.

contextus caudex apud antiquos vocabatur: unde publicæ tabulæ codices dicuntur (d).

§ III.

*Dicere vix possis, quam multi talia plorent,
Et quot venales injuria fecerit agros.*

Sat. XIV. vs. & 151 152.

Poëta hic agit de avaro, cui melior semper, majorque vicina seges videtur, qui ideo mercari & hanc cupit, sed dominus illius agri nullo pretio vincitur, neque agrum vult tradere, avarus, ut eum cogat, nocte mittit boves suos macros lassoque collo famelicos ad virides hujus aristas, neque inde prius domum redeunt, quam tota novalia in sævos abeant ventres, ut credas falcibus actum, hoc facinus avari injuriam vicino illatam merito nominat, non enim talis homo actionem directam ex lege Aquilia haberet, *de his enim, quæ per injuriam* (ajunt Impp. Diocletianus & Maximianus) *depasta contendis (e)*, *ex sententia legis Aquiliæ agere minime probiberis, ubi autem ex verbis legis actio non procedit, agendum est actione injuriarum (f); in factum itaque hoc casu* (inquit Ulpianus) *erit agendum (g).*

§ IV.

*Quod Cajetano reddis Polycarme tabellas,
Millia te centum num tribuisse putas?*

Debit

(d) De Brevitate vitæ cap. XIII. medio.

(e) § 6. C. de Lege Aquilia.

(f) L. 27. § 17. ff. ad L. Aquilliam.

(g) L. 14. § 3. ff. de præscript. verb.

*Debit hæc, inquis; tibi habe Polycarme tabellas,
Et Cajetano millia crede tuo.*

Martialis Lib. VIII. Epigr. 36.

Polycarmus creditor Cajetani debitum centum millium festeriorum, reddendo chirographum, quo Cajetanus debitum agnoverat, remiserat, Martialis rogat, num Polycarmus putaret, se hanc summam Cajetano tribuisse? affirmat ille, debuit enim inquit, respondet Martialis, tibi Polycarme habe illud chirographum, quo nimirum nihil unquam debiti recuperabis, & Cajetano millia tantum crede: idem jocus Poëtæ ad Phœbum legitur:

*Quadringentorum reddis mihi, Phœbe, tabellas,
Centum da potius mutua, Phœbe, mihi.*

Quære alium, cui te tam vano nomine jactes:

Quod tibi non possum solvere, Phœbe, meum est (b).

Malle se, ait, Phœbum sibi mutua dare centum, quam reddere chirographum quadringentorum, quod enim solvere non poterat, suum esse, affirmat; & hæc, quæ de remissione debiti reddendo chirographo narrat, juridice dixit, ait enim Paulus Jctus, *si debitori meo reddiderim cautionem, videtur inter nos convenisse, ne peterem (i)*; & Julianus docet, *hujusmodi conditionem, si tabulas chirographi mei heredi meo reddiderit, hanc vim habere, si heredem meum debito liberaverit (k).*

§ V.

(b) Lib. IX. Epigr. 105.

(i) L. 2. § 1. de pactis.

(k) L. 48. § 7. ff. de Legatis primo.

§ V.

Fur luscus soleas surripit ipse suas.

Lib. VIII. Epigr. 58. vs. ult.

Martialis hæc jocosè dixit, non enim rei suæ furtum fieri potest; dici posset, qui pignus, quod dedit creditori, surripit, committit furtum, pignus autem ejus est, ergo furtum rei suæ committit, sed committit furtum possessionis, quæ est creditoris; ita quoque, qui rem suam, cujus usufructum alius habet, usufructuario surripit, usufructus, non rei furtum committit; sed adhuc argumentari quis posset, ex verbis Diocletiani & Maximiani Imp., *servum fugitivum sui furtum facere* (1), sed servus fugitivus se quidem surripit, ut Stautius alio sensu ad Marcellum scribebat:

Exue curis

Pectus & assiduo temet furare labori (m).

Sed non se sibi, aut se domino surripit, servus enim est res domini, non res propria; nullum itaque furtum rei suæ esse potest, & sic in definitione addendum, furtum est contrectatio rei alienæ lucri faciendi gratia facta.

§ VI.

(1) L. 1. Cod. de serv. fugitiv.

(m) Lib. IV. Silvar. Carmine IV. vs. 28 & 29.

§ VI.

*Omnis habet sua dona dies, nec linea dives,
Cessat, & in populum multa rapina cadit:
Nunc veniunt subitis lasciva numismata nimbis,
Nunc dat spectatas tessera larga feras.*

Ibid. Epigr. 77. vs. 7—10.

Hic Poëta de missilibus loquitur, quorum etiam Statius memorat, quæque *imbres* vocat, canens:

Ducat nubila Jupiter per orbem,

Et latis pluvias minetur agris.

Dum nostri Jovis hi ferantur imbres (n).

Suetonius de missilibus Augusti (o), Caligulæ (p), Neronis (q) & Domitiani (r) Impp. loquitur; de hisce missilibus, atque eorum mirifica imo stupenda opulentia legi meretur Justus Lipsius, vir ille penitus eruditus (s); Justinianus quoque de illis ait, *voluntatem domini in incertam personam collatam interdum transferre rei proprietatem, veluti in missilibus, quæ jactant prætores & consules, volunt, quod quisque acceperit ejus esse, ignorant tamen quid eorum*

(n) Lib. V. Silvar. Carm. VI. 25—27.

(o) In Augusto Cap. XCVIII.

(p) In Caligula Cap. XVIII.

(q) In Nerone Cap. XI.

(r) In Domit. Cap. IV.

(s) Lib. II. de magnitud. Romana Cap. 11—14. pag. mihi 727—739. Tom. III. Oper. edition. Vefaliens. 1675. in 8.

eorum quisque sit accepturus (t); sparsiones autem pecuniæ, a consulibus factas, postea Theodosius & Valentianus Impp. venterunt, dicentes: *cessante ista spargendi vilitate amplissimi consules procedentes deinceps abstineant hoc errore perdendi, optimo consilio operi necessario proficiat, quod erat incompetenter projiciendum; quæ lex in Codicem Justiniani relata est (u); de hisce autem missilibus G. Majansii disputatio (v) & Consult. C. L. Wesenfeldii diatribe Antiquario-Juridica inauguralis (w) legi merentur. Ab hac autem missilium jactatione omnino distinguendæ sunt croci sparsiones in theatro, quarum Martialis quoque mentionem facit:*

Et Cilices nimbis hic maduere suis (x).

Cilices populi Asiæ minoris præstantissimum crocum habebant, quem tritum vino dulci miscebant, atque eo Romæ theatra aspergebantur; nimbos autem & missilium & croci in theatro sparsiones nominat, de his alibi quoque canit:

*Hoc, rogo, non melius, quam rubro pulpita nimbo
Spargere, & effuso permaduisse croco (z).*

§ VII.

(t) § 46. Inst. de rer. divis.

(u) L. 2. C. de Consul. & non Spargend. ab his. cet. Lib. XII. tit. 3.

(v) In Disputationibus Juris Disput. XV. Tom. 1. pag. 295.

(w) Quæ die 31. Martii. 1744. Trajecti Publico Examine exposita est.

(x) Lib. Spectacul. Ep. III. vs. 8.

(y) Lib. V. Ep. 26. vs. 7. & 8.

§ VII.

*Vitam, quæ faciant beatiorẽ,
 Jucundiffime Martialis, hæc sunt;
 Res non parta labore, sed relicta.*

Lib. X. Epigr. 47. vs. 1—3.

Res relicta est res a defuncto testamento vel codicillis data, ut etiam a Jctis usurpatur, sic ait Marcianus: *si quid relictum est civitatibus omne valet* (z), & Ulpianus de eo, qui bonis cessit, dicit: *si quid misericordiæ causa fuerit relictum, puta menstruum vel annuum alimentorum nomine, non oportere propter hoc bona ejus iterato vendi* (a).

§ VIII.

*Iusta quidem series patri succedere: verum
 Esse simul dominos gratior ordo piis.*

Ausonius. Edyll. III. vs. 5 & 6.

Ausonius ait justam quidem seriem esse filium patri succedere; hæc secundum rationem non civilem; sed naturalem, sic quoque Paulus loquitur, *de liberorum in bonis parentum debita successione* (b), naturaliter enim pater & filius sunt duæ personæ, & filius itaque patri mortuo succedit, licet jure civili pro una persona habeantur (c), unde filii vivo etiam patre quodammodo domini existi-

(z) L. 117 ff de legat. 1.

(a) L. 6 ff de cessione bonor.

(b) L. 7. pr. ff. de bonis damnator.

(c) L. 11. C. de impub. & alijs subst.

existimantur testibus Paulo (d) & Justiniano Imp. (e), eaque causa est, cur Aufonius dicat, ipsos simul esse dominos, unde etiam filii non dicuntur *adire hereditatem parentum*, sed *immiscere se hereditati*, testante Ulpiano (f), *non enim novam hereditatem, sed magis liberam* (ut ait Paulus) *honorum administrationem consequi* (g), ideoque non, ut alii, heredes simpliciter vocabantur, sed *sui heredes* (h), quo etiam referas, velim, locum Juvenalis supra laudatum (i), Lactantius, vel potius incertus auctor carminis, quod inscribitur Phœnix, illud eleganter Phœnici suo accomodavit, canens:

*Ipsa sibi proles, suus est pater, & suus heres,
Nutrix ipsa sui, semper alumna sibi (k).*

Galvanus de hac materia doctè & multa scripsit (l), quo cum jungi possunt doct. Voorda (m) & G. D'Arnaud (n).

§ IX.

*Juris idem tribus est, quod ter tribus omnis in istis
Forma hominis incipit, plenique exactio partus.*

Jus

(d) L. II. ff. de liber. & postum.

(e) § 2. Inst. de hered. qual. & differ.

(f) L. 6. §. 5. ff. de acquir. vel. omitt. hered.

(g) L. II. ff. de liber. & postum.

(h) L. I. §. 4. de suis. & legit. heredib. & innumeris aliis locis.

(i) Hoc capite § 2.

(k) Vs. 167. & 168.

(l) de Usufructu Cap. VIII.

(m) Interpretation & emendation. Lib. I. Cap. 4.

(n) Variar. Conjecturar. Lib. I. Cap. 25.

Jus triplex, tabulae quod ter sanxere quaternae,

Sacrum, privatum & populi commune, quod usquam est.

Triplex libertas, capitisque minutio triplex.

Edyll. XI. vs. 4, 5, 61, 62, & 65.

Varia, quae trium numero continentur, hic enumerantur, inter alia haec ex jure desumpta; primo: tempus legitimi parus humani ter tribus, novem itaque, mensibus coarctatum esse, quod Ulpianus JCIus statim falsi arguet (o), quippe qui intra decem menses statuit, de his autem egimus; secundo: jus quod tabulae ter quaternae, nimirum Lex. XII. tabl., statuerunt, esse triplex Publicum, Sacrum & Privatum; sed huic sententiae rursus contradicere videtur Ulpianus, dicens: *hujus studii positiones sunt duae: Publicum & Privatum (p)*, sed rursus jus publicum in sacris, sacerdotibus & magistratibus consistere addit, non itaque Aufonius adeo fallitur, sed tantum subdivisionem pro divisione primaria sumit; tertio: libertatem esse triplicem, scilicet, naturae civitatis & familiae, potest autem etiam dividi libertatem esse duplicem publicam civitatis, privatam familiae, quarto denique addit, triplicem esse capitis deminutionem, scilicet, maximam libertatis, mediam civitatis, minimam familiae, & haec quoque Paulus JCIus (q) & Justinianus Imp. (r) statuunt, atque ex verbis Ulpiani (s) colligi potest, eaque est vulgaris divi-

(o) L. 3. §. 11. ff. de suis & legit. hered.

(p) L. 1. §. 2. ff. de justit. & jure.

(q) L. 11. ff. de cap. minut.

(r) Pr. Inst. de. cap. demin.

(s) L. 63. §. 10. ff. pro socio.

diviso, de duplici autem tantum capitis deminutione magna & & minore Ulpianus loquitur (t), & tunc ita dividitur, partim esse naturalem, partim civilem, naturalem esse, quando libertas amittitur, civilem duplicem, civitatis amissionem eamque publicam familiæ amissionem eamque privatam.

§ X.

————— ———— ———— *Discrimina quædam*
Sunt famulis, splendorque suus maculamque minorem
Conditionis habet, domino qui vixerit uno.

Claudianus Lib. I. in Eutrop. vs. 29—31.

Discrimen quoddam inter servos esse Claudianus affirmat, exemplum proferens, maculam conditionis ejus, qui uno domino vixerit, esse minorem, idem colligi potest ex verbis Ulpiani Jcti (u), dicentis: *usufructuarium mancipio usufructus legato non debere abuti, sed secundum conditionem uti, eumque, qui librarium rus mittat, & qualum & calcem portare cogat, histrionem balneatorem faciat, vel de symphonia atriensem, vel de palæstra stercorendis latrinis præponat, videri abuti proprietate; & ex verbis Venuleii Jcti (v), de servis veteratoribus & noviciis loquentis, noviciumque non terocinio animi, sed conditione servitutis intelligi, affirmans, nec ad rem pertinere, latine sciat, nec ne, nam nec ob id veteratorem esse, si liberalibus studiis eruditus sit.*

Hac

(t) L. 1. §. 4. ff. de suis & legit. heredib.

(u) L. 15. §. 1. ff. de usufructu & quamadmod.

(v) L. 65. §. 2. ff. de ædilit. edicto.

Hac de re etiam agit Cl. E. Otto in commentario ad Institutiones (w).

Hoc autem non, nisi ex arbitrio dominorum profluit, qui unum, majore clementia & munere remunerant, quam alium, Marcianus enim ait (x), *servorum unam esse conditionem*, & Justinianus affirmat (y), *nullam esse differentiam in conditione servorum*; *servi nimirum omnes*, testante Ulpiano (z), *jure civile pro nullis habentur*, unde etiam *homines non personæ in liberos & servos dividuntur*, servis enim jure naturæ liberis hominibus sunt pares, licet mulier apud Juvenalem roget: *ita servus homo est* (a)?

(w) Ad. §. 5. Institut. de jure personar.

(x) L. 5. pr. ff. de statu hominum.

(y) §. 5. Inst. de jure personarum.

(z) L. 32. ff. de regul. jur.

(a) Sat. VI. vs. 223., videatur etiam de hoc loco Otto ad pr. Inst. de jure personar. & J. G. Estor in specimine antiquit. Jurispr. illustrant. ad tit. V. Lib. I. de statu homin. §. 300. & seqq.

Ex hisce Comitorum sententiis forsan Tryphoninus JCtus hæc desumfit: *Facti autem causæ infactæ nulla constitutione fieri possunt (c).*

§ II.

————— *Meus rex est potitus hostium.*

In Captiv. A. I. S. I. vs. 24.

Ergasilus parasitus hic ait, regem hostium potitum esse, non autem significat (ut solet) hostes in potestatem regis reductos esse, sed regem in hostium potestatem decidisse, ut Gronovius hunc locum egregie explicavit (d), de quo etiam agit Sanctius (e), & in notis ad ejus librum de étis. Perizonius (f). Idem genus loquendi JCI amarunt, sic Papinianus ait: *filium familias exinde sui juris fuisse videri, ex quo pater hostium potitus est (g)*; hic multa consarcinare supervacuum foret, viri doctissimi A. Alciatus (h), G. Regius (i), Scipio Gentilis (k), B. Bris-

(c) L. 12. §. 2. ff. de captiv. & postliminio.

(d) In Lektionib. Plautin. , ad hanc Plauti fabulam §. IV. pag. 66.

(e) Videatur ejus *Minerva* seu *commentarius de causis lingue Latinae*. Lib.

III. Cap. 3.

(f) Ad hunc locum pag. 371. & 372. edit. Amstel. 1714.

(g) L. 11. pr. ff. de captiv. & postlimin.

(h) Parergor. Juris Lib. I. Cap. 35. Tom. IV. Oper. pag. 262. edit. Francofurt. 1617. in fol.

(i) Lib. II. *ἐναρτιοφάνων* Jur. Civil. Cap. 20. Tom. II. Thesauri Juris Ottonis pag. 1509.

(k) Lib. I. Parergor. Cap. 42.

Briffonius (l) hanc dicendi formulam multis verbis illustrarunt, quos indicasse sufficiet.

§ III.

————— ———— ———— Ch. *Dos Pamphile est*
Decem talenta. Pe. Accipio. ———— ————

Terentius in Andria A. V. S. V. vs. 47 & 48.

Invenitur hic solemnns dotis dictio, sic quoque Chremes apud nostrum Comicum:

————— ———— ———— ———— *Cur non arcesis jubes*
Filiam, ut, quod dotis dixi, firmes (m). ———— ————

Et Ovidius huc respicit:

Si vir es i dictas exige dotis opes (n).

Loco autem nostro Pamphilus apte respondet, datum enim videri non potest, quod non est acceptum, ut adnotat Donatus, quod jure nostro quoque verum est, donatarius rei donatæ dominus non fit, si nescit rem sibi esse donatam, vel missam sibi non acceperit, ut ait Paulus (o); dos autem datur (p), vel promittitur vel legitur (q); promittitur tribus modis, vel stipulatione vel solemnns dotis dictione, vel simplici pactione, a lege tamen ita confirmata,

(l) De verbor. significat. ad vocem *Potiri*.

(m) In *Heautontim. A. V. S. V. vs. 3. & 4.*

(n) Lib. VI. *Fastor. vs. 594.*

(o) L. 10 ff. de donat.

(p) L. 58. §. 1. L. 77. de jure dotium.

(q) L. 29. eod.

mata, ut inde ad exemplum stipulationis efficax actio detur (r),
vide plura a Doctiss. Galvano congesta (s).

§ IV.

————— *Jus summum, sæpe summa malitia est.*

In *Heautontim.* A. IV. S. V. vs. 49.

Optime hæc Syrus servus dixit, atque verborum illorum Me-
nandri, quæ in fragmento ejus quoque ad eandem fabulam re-
lata, & sic ab interprete Latine reddita sunt: *pulcra res admo-
dum leges sunt, sed respiciens leges nimis accurate, calumniator mihi
videtur (t)*, sensum expressisse videtur, quibuscum non male
conveniunt, quæ Paulus Jctus, aliquem respondisse, narrat,
scilicet: *non oportere jus civile calumniari, neque verba captari,
sed, qua mente quid diceretur, animadvertere convenire (u)*; quo
etiam dictum Modestini Jcti referri potest: *Nulla juris ratio,
aut æquitatis benignitas patitur, ut, quæ salubriter pro utilitate ho-
minum introducuntur, ea nos duriore interpretatione, contra ipsorum
commodum, producamus ad severitatem (v)*; atque a Tuldeno
explicatur (w).

§ V.

(r) L. 6. C. de dotis promiss.

(s) De Usufructu Cap. XV. n. 4. pag. mihi 153 & 154.

(t) Fragm. ex *Heautontim.* VI. editionis, quæ cum notis Grotii &
Clerici Amstel. 1709 prodiit, pag. 56 & 57.

(u) L. 19. ff. ad exhibendum.

(v) L. 25. ff. de legib.

(w) Lib. III. de Jurisprud. Extempor. cap. 16. pag. 461 & 462.

§ V.

*Ego meum jus persequar;
Neque tu verbis solves unquam, quod mi re male feceris.*

In *Adelphis* A. II. S. I. vs. 9. & 10.

Conveniunt hæc Ienonis verba cum Celsi definitione actionis: *est jus persequendi in iudicio, quod sibi debetur* (x). Cum itaque Sannio Æschino ædibus ipsius vim inferenti minatur, se jus suum persecuturum esse, idem est, ac si diceret: actionem contrate movebo; quæstiones autem Jctorum, quid per vocem *jus* in hac definitione intelligatur, ne crambem centies repetitam offeram, omitto.

§ VI.

*Servum hominem causam orare leges non sinunt,
Neque testimonii dictio est.*

In *Phormione* A. II. S. I. vs. 61. & 62.

Optime Geta servus ait: servo non esse testimonii dictionem, id enim legibus prohibetur (y), *si autem alia probatio ad veritatem deficit, eorum responsioni credendum est*, Modestino (z) & Hermogeniano (a) Jctis docentibus, & Severo & Antonino Impp. idem rescribentibus (b).

§ VII.

(x) L. 51. ff. de oblig. & act. quam definitionem Tribonianus repetit in Inst. pr. de action.

(y) L. 11. & authent. C. si testis, de testib.

(z) L. 7. ff. de testib.

(a) L. 53. ff. de Judic.

(b) L. 1. C. de quæstionib.

§ VII.

Sin est, ut aliter tua fiet sententia,

Accipias puerum. ——— ———

In Hecyra A. IV. S. IV. vs. 15. & 16.

Phidippus, cujus filiam Philumenam Pamphilus uxorem duxerat, quæ puerum ipepererat, cujus pater Pamphilus habebatur, hic Pamphilo dicit, se velle, affinitatem inter se & Pamphilum esse perpetuam, scilicet Pamphilum uxorem Philumenam non repudiare, sin autem Pamphilus divortium faceret, ei tum esse accipiendum puerum; id juridice, pueri enim ex justis nuptiis procreati patrem, liberi vero vulgo quæsitim matrem sequuntur, ut Celsus (c) & Ulpianus (d) Jcti testantur.

C A P U T II.

Ex Tibullo & Virgilio.

§ I.

Non domus ulla fores habuit; non fixus in agris,

Qui regeret certis finibus arva, lapis.

Tibullus Lib. I. Eleg. III. vs. 43 & 44.

Utitur

(c) L. 19. ff. de statu homin.

(d) L. 24. eod.

Utitur hoc loco Poëta dicendi formula *fines regere*, eadem JCti usi sunt (e), unde etiam in Dig. (f) & in Cod. (g) tituli, quorum rubra, *finium regundorum*, inveniuntur, atque hoc olim erat argumentum Legis Mamiliae, de qua nuper eruditissime egit consult. C. Saxe (b).

§ II.

Pocula sunt fontes liquidi. — — — — —

Virgilius Lib. III. Georg. vs. 529.

Poëta ait, pecorum pocula esse fontes liquidos, Gratianum Valentianum & Theodosium Impp. eodem modo flumina *commune poculum*, nominasse (i) adnotavit Scipio Gentilis JCtus (k).

§ III.

————— *Moresque viris & mœnia ponet.*

Lib. I. Æneid. vs. 268.

Hæc Jupiter ad Venerem de fatiis Æneæ loquitur, moresque pro legibus, ut & alibi sæpius, merito adnotante Servio, usurpavit

(e) Vid. Heyne ad hunc locum in notis.

(f) Lib. X. Tit. I.

(g) Lib. III. Tit. XXXIX.

(b) In disputatione Juridica de hac materia die 30. Septembr. 1779. Trajecti ad disceptandum proposita. cujus Auctoris non tantum in rebus disponendis iudicium; sed etiam scribendi elegantiam miror.

(i) L. 12. C. de re milit.

(k) Lib. II. Parerg. cap. XVII.

pavit, quod etiam JCtis proprium, sic Modestinus ait, *pœnam paricidii more majorum esse institutam* (1).

§ IV.

—— *Dolus an virtus, quis in hoste requirat.*

Lib. II. vs. 390.

Vocem *dolus* in bonam partem hic sumtam esse, patet, idque eodem modo, ac JCti inter bonum & malum dolum distinguunt, & Ulpianus docet, *veteres per dolum bonum*, idem, ac Poëta noster, nimirum: *Solertiam, maxime, si adversus hostem, latro-nemve quis machinetur, intellexisse, ideo prætorem distincte de dolo malo locutum esse* (m).

§ V.

————— *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri sacra fames! ————

Lib. III. vs. 56 & 57.

Eodem modo Leo & Anthemius Impp. in rescripto suo dixerunt: *Si auri sacra fames in penetralia veneranda proserpat* (n), ut Scipio Gentilis optime notavit (o).

§ VI.

(1) L. 9. ff. ad L. Pompej. de parricid., vid. de hac lege J. F. Ramos Error. Tribon. de pœnis parric. Lib. III. pag. 55. seqq. edit. Lugd. Bat. 1752.

(m) L. 1. §. 3. ff. de dolo malo.

(n) L. 31. C. de episcop & cleric.

(o) Lib. II. Parerg. cap. XVIII.

§ VI.

*Solemnes tum forte dapes & tristia dona,
 Ante urbem in luco, falsi Simoëntis ad undam,
 Libabat cineri Andromache manesque vocabat
 Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespite inanem,
 Et geminas, causam lachrymis, sacraverat aras.*

Lib. III. vs. 301—305.

Æneas hic narrat se vidisse Andromachen, quæ tum forte in luco ante urbem ad undam fluvii, quem Simoënta vocarant, solemnes dapes & tristia dona libabat cineri & vocabat manes ad tumulum Hectoreum inanem (non enim in illo tumulo ossa Hectoris erant condita) quem viridi cespite & geminis aris sacraverat (Dii enim inferi numerum parem amabant) erat itaque locus, quem Andromache condiderat cenotaphium, quod Græci appellant, idque religiosum, adnotat enim ad hunc locum Servius, *Virgilium lucum nunquam ponere sine religione*, & alibi (p) ait: *ubicunque Virgilius lucum ponit, ibi sequitur consecratio*; licet enim nullus locus fiat religiosus, nisi in quem cadaver illatum est, tale tamen cenotaphium religiosum quoque stricto jure habetur, quia cadaver ibi esse fingitur, manes invocati eo venisse, ibique quiescere videntur; anima enim mortuorum in Deos manes conversæ versari circa corpora & ideo sedem corporum relictorum amare credebantur, testante Macrobio (q), inde, qui humana
 ossa

(p) Lib. I. Æn. vs. 44x.

(q) In Somn. Scipion. Lib. I. cap. 9.
 X

ossa effodiebat, Deos manes violabat, uti canis apud Phædrum (r), qui humana effodiens ossa thesaurum invenerat, & quia violavit manes Deos, divitiarum cupiditas illi ingesta est. Hunc locum Virgilio Marcianus]Ctus quoque indicasse videtur (s), dicens: cenotaphium quoque magis placet esse religiosum, sicut testis est Virgilius: non enim respexisse videtur ad illa verba Æneæ ad Palinurum in inferis:

*Et statuent tumulum, & tumulo solemnia mittent,
Æternumque locus Palinuri nomen habebit (t).*

Neque ad illa, quæ dicit Æneas ad Deiphobum:

*Tunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem
Constitui, & manes magna ter voce vocavi (u).*

Altero enim loco deest consecratio, altero deesse videtur id, quod tamen Florentinus]Ctus requirit (v), scilicet, ut sit monumentum memoriæ causa factum.

Marciani autem verbis in corpore juris Justiniani verba Ulpiani subjiciuntur (w); nempe: *sed Divi fratres* (nimirum M. Aurelius Antoninus & Lucius Verus) *contra rescripserunt*; quæ verba Ulpiani ex his sumpta sunt: *si cenotaphium sit, posse hoc venire,*

(r) Lib. I. Fab. XXVI. vs. 3—5.

(s) L. 6. §. 5. ff. de divis. rer.

(t) Lib. VI. Æn. vs. 380. & 381.

(u) Ibid. vs. 404. & 405.

(v) L. 42. §. 1. ff. de relig. & sumtib. funera

(w) L. 7. ff. de divis. rer.

venire, dicendum est, nec enim esse hoc religiosum Divi fratres rescripserunt; quæ alibi (x) invenias; licet autem Marcianus & Divi fratres de eodem cenotaphio locuti esse videantur, non tamen sibi invicem contradicunt, hic enim, uti JCtorum mos est, strictum jus; illi, sicut Imperat. in rescriptis solent, æquitatem secuti sunt.

Hæc secundum nostrum propositum sufficiunt, Virgilii auctoritatem apud JCtos satis magnam fuisse, hinc aperte patet; quæstionem autem hanc Vinnius (y) præter multos alios tractavit, sed egregie, ut mihi videtur, Galvanus hanc rem explicavit (z), quibus addi possunt Cl. van Vryhoff (a), Schrodërus (b) & Cannegieterus (c).

§ VII.

*Ipse pater dextram Anchises, haud multâ moratus,
Dat juveni, atque animum præsentis pignore firmat.*

Lib. III. vs. 610 & 611.

Valde proprie Maro dextram dare pignus nominat; pignus enim, quod a pugno dictum putant, significat id; quod in manus traditur, indeque pro omni re, quæ nobis cara est, & quam
quasi

(x) L. 6. §. 1. ff. de relig. & sumt. fun.

(y) In comment. ad §. 9. Inst. de. rer. divis.

(z) De usufructu cap. XXX pag 396—404.

(a) In dissertat. Philolog. Jurid. inaugur. die 31. Martii 1755. Lugd. Bat. eruditor. examini submissa.

(b) Observation. Jur. Civil. Lib. II. cap. V. pag. 120.

(c) Observation. Jur. Rom. Lib. III. cap. V.

quasi manu arcta complectimur, sumitur; sic Pan ad arborem Platanum apud Statium dicit:

Vive diu nostri pignus memorabile voti (d).

Denique pignus pro eo, quod creditori in securitatem traditur, dictum est; sic Gajus Iustus ait: *Pignus appellatum a pugno: quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur: unde etiam videri potest, verum esse, quod quidam putant, pignus proprie rei mobilis constitui (e);* videantur ad hunc locum opuscula de Latinitate Iustorum, a C. A. Dukero collecta, edita, & notis illustrata (e).

§ VIII.

*Visceribus miserorum & sanguine vescitur atro,
Vidi egomet, duo de numero dum corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum, sanieque adpersa natarent
Limina, vidi, atro cum membra fluentia tabo. Cæc.
Lib. III. vs. 622—626.*

Ex hisce versibus Poëtæ nostri procul ullo dubio Constantinus Imp. in rescripto ad Bassum (f) hæc verba desumpsit; *tabescentes artus atro sanguine permixta sanie defluentes*; quod merito Cæc.
V.

(d) Lib. II. silvar. carm. III. vs. 43.

(e) L. 238. §. 2. ff. de verb. signif.

(e) Pag. 231—237. edit. Lugd. Bat. 1711.

(f) L. un. C. de emendat. servor.

V. Vonckius adnotat (g), & dein doct. Putmannus (h) eum fecutus.

§ IX.

————— *Magicas invitam accingier artes.*

Lib. IV. vs. 493.

Scipio Gentilis Jctus observat (i), Constantinum Imp. verba (k): *qui magicis accincti artibus pudicos animos ad libidinem deflexisse, deteguntur*; ex hisce Virgillii mutuatum esse.

§ X.

Idem orans mandata dabit —————

Lib. VI. vs. 116.

Patet hinc verbum *mandare* esse precarium, orans enim mandata dabit, eodem modo Cynthia, seu potius ejus umbra, supplex Propertio suo mandata dat:

Sed tibi nunc mandata damus, si forte moveris.

Si te non totum Chloridos herba tenet (l).

Et quid ni precarium esset, originem enim ex officio & amicitia trahit, teste Paulo Jcto (m); habebant autem veteres dextram
ma-

(g) Observat. miscellan. cap. XXXII. pag. mihi 127.

(h) Probab. Jur. Lib. II. cap. 4. pag. 36.

(i) Lib. II. Parerg. cap. 18.

(k) L. 4. Cod. de malef. & math.

(l) Lib. IV. El. 7. prope finem.

(m) L. 1. §. 4. ff. mandati vel contra.

manum fidei sacram, unde: *en dextra fidesque* (n); & eleganter:

*Fata per Aeneæ juro dextramque potentem,
Sive fide, seu quis bello est expertus & armis* (o).

Ideoque dextram, tanquam signum fidei, sibi invicem in contractibus dare solebant, unde *mandare quasi manum dare*; sic Tyn-darus apud Plautum ait:

*Hæc per dextram tuam te dextra retinens manu
Obsecro.* ————— (p).

Cui Philocrates respondet: *mandavisti satis* (q).

§ XI.

*Sylvius Albanum nomen tua postuma proles,
Quem tibi longævo serum Lavinia conjux
Educat silvis regem.* —————

Lib. VI. vs. 763—765.

Patet Virgilium *postumum* quasi *postremum*, non quasi *post humatum patrem natum*, dixisse, sic Megadorus senex apud Plautum ait:

*Post mediam ætatem, qui mediam ducat uxorem domum,
Si eam senex anum prægnantem fortuitu fecerit,
Quid dubitas, quin sit paratum puero nomen Postumus* (r).

Atque

(n) Lib. IV. Æn. vs. 596.

(o) Lib. VII. vs. 234 & 235.

(p) In *captiv.* A. II. S. III. vs. 82. & 83.

(q) *Ibid.* vs. 85.

(r) In *Aulul.* A. II. S. I. vs. 40—42.

Atque eam ob causam postumi ab Ulpiano Jcto *posteriores* vocantur (s).

§ XII.

————— ———— *Primus qui legibus urbem*
Fundavit ————— ————— —————

Lib. VI. vs. 811 & 812.

Pomponium Jctum hæc verba imitatum esse, ubi ait: *placuisse constitui decemviros, per quos civitas fundaretur legibus* (t), Scipio Gentilis diu adnotavit (u).

§ XIII.

Tango aras, mediosque ignes & numina testor.

Lib. XII. vs. 201.

Hic mos tactis aris jurandi erat notissimus, nimirum, quia, quæ oculis conspiciuntur animos fortius movere solent, plurimæ gentes jurijurando externum cujusdam rei contactum addere solebant, unde etiam aris sublatis Christiani tactis sacrosanctis euangeliis jurabant, sic Justinus Imp. vult, *ut patroni causarum lite contestata sacrosanctis euangeliis tactis juramentum præstent* (v), & Justinianus Imp. loquitur *de jurejurando euangeliis ante judicem positis præstando* (w).

-
- (s) L. 3. §. 3. ff. de injusto rupto irritato facto testam.
 (t) L. 2. §. 4. ff. de origine Jur.
 (u) Lib. II. Parerg. cap. XVIII.
 (v) L. 14. §. 1. Cod. de. Judic.
 (w) L. 2. pr. Cod. de jurejur. propt. kalumna.

CAPUT III.

Ex Horatio, Ovidio & Manilio.

§ I.

*Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Præclaram ingrata stringat malus ingluvie rem.*

Horatius Lib. I. Sat. II. vs. 7 & 8.

Horatius hic optime describit prodigum, Terentius quoque talem depinxit, dixitque de illo: *patria abliguriebat bona* (x), videmus itaque Terentium, quod Horatius *rem* vocat, *bona* rominare, sæpe autem apud poëtas *res* eo sensu usurpatur sic: *rem tutari* (y), *avidus esse ad rem* (z), *rei operam dare* (a), cet. (b) apud Terentium; & apud satyrographum nostrum

Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior alga est (c).

Nec non alibi (d), eleganter quoque Juvenalis canit:

Haud

(x) In *Eun. A. II. S. II. vs. 1—15.*

(y) In *Andr. A. II. S. I. vs. 54.*

(z) In *Eun. A. I. S. II. vs. 51.*

(a) In *Adelph. A. I. S. II. vs. 15.*

(b) *Ibid. A. II. S. II. vs. 12, A. V. S. I. vs. 9, A. V. S. III. vs. 44. & 48.*

(c) *Lib. II. Sat. V. vs. 8.*

(d) *Lib. I. Ep. I. vs. 65. & 66.*

*Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi. ———— (e).*

Sic etiam apud JCtos hæc significatio invaluit, ex. gr. stricto jure, quod filius vel servus acquirebat, patri vel domino acquirebat, & itaque, si quis quid credidisset filio vel servo, illud repetere non poterat, quippe cum illis actio non erat, prætori tamen iniquum visum est, patrem vel dominum damno alterius locupletari, dedit ideo creditoribus filii vel servi actionem contra patrem vel dominum, si id, quod creditum est, versum sit in bona vel ad utilitatem patris vel domini, eamque actionem nominavit, *de in rem verso*; re, ut apud poëtas, pro bonis sive patrimonio sumpta.

§ II.

————— *Ne forte negoti
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum.*

Lib. II. Sat. I. vs. 80 & 81.

Merito poëta leges vocat *sanctas*, *sanctum* enim, Marcianus ait (f), *esse, quod ab injuria hominum defensum & munitum est*, & Ulpianus dicit (g), *sancta esse, quæ neque sacra neque profana sunt, sed sanctione quadam confirmata*, quo statim refert leges, *sanctione enim quadam sunt subnixæ, quod autem sanctione quadam subnixum est, sanctum est*, & Tribonianus notat eas partes

(e) Sat. III. vs. 164. & 165.

(f) L. 8. ff. de divis. rer.

(g) L. 9. §. 3. eod.

tes legum, quibus pœnæ constituuntur adversus eos, qui contra leges fecerint, sanctiones vocari (b). Papinianus loquitur quoque de sanctione legum, *quæ novissime certam pœnam irrogat iis, qui præceptis legum non obtemperaverint* (i).

§ III.

Et mihi dividuo findetur munere quadra.

Lib. I. Epist. XVII. vs. 49.

Vox *dividuus* hic sumitur pro eo, quod dividi potest, eodem sensu dicit Columella: *nihil conspiciebatur in domo dividuum, nihil, quod aut maritus aut femina proprium esse juris sui diceret* (k). Sic etiam apud Jctos usurpatur, uti, *legatum individuum est, quod divisionem non recipit* (l), quod totum ad legatarium pertinet sine deductione Falcidiæ, eo tamen remedio heredi relicto, ut, æstimatione facta legati, denuntiet legatario, ut partem æstimationis inferat (m); ita quoque nuptiæ dicuntur, *individuum vitæ consuetudinem continere* (n). Alio sensu dicunt Plautus: *talentum dividuum faciam* (o), pro *dividam*, & Terentius: *dividuum face* (p), pro *divide*, ubi Donatus notat, *dividuum a divisione, dimidium a dimen-*

(b) §. 10. Inst. eod.

(i) L. 41. ff. de poenis.

(k) Lib. XII. de re rust. in præfat. num. 8.

(l) L. 80. §. 1. in fine. ff. ad L. Falcid.

(m) L. 7. L. 22. §. 3. L. 26. §. 1. eod.

(n) §. 1. Inst. de patr. potest.

(o) In *Rudente* A. V. S. III. vs. 52.

(p) In *Adelph.* A. II. S. II. vs. 32 & 33.

dimensione dici; doct. Colvius putare videtur (q), voces *dividuum* & *dimidium* idem significare, quod ex loco Plauti laudato probat, quia ibi mox sequitur (r): *dimidium tibi sume, dimidium huic cedo*; id autem inde non sequitur, ait enim Dæmones fenex Labraci lenoni se divisurum talentum, scilicet in duas partes, dimidium Labraci, alterum dimidium Gripho piscatori cedere, apud Apuleium vero in verbis: *dividua pars dotis posteriori filio, reliqua prioribus cederet* (s), nihil aliud quam dimidium significare potest. *Dividuus* etiam pro *discretus* occurrit, uti apud Ovidium:

Candida dividua colla tegente coma (t).

§ IV.

*Signius irritant animos dimissa per aurem,
Quam, quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator* — — — — —

In *Arte Poëtica* vs. 180—182.

Verissima sententia Horatii, cui optime convenit dictum Triboniani Jcti, qui exhibiturus tabulam graduum, quæ periit, sed sæpius dilaniata in plerisque commentariis invenitur, se id facere ait, *quia veritas magis oculata fide, quam per aures animis hominum insigitur* (u).

§ V.

(q) In notis ad Apolog. II. Apulei pag. 268. edit. Plantin. an. 1588.

(r) L. L. vs. 53.

(s) In Apologia II. pag. 376. vs. 26. edit. Colvii. Lug. Bat. 1588. in edit. Elemenhorstii Francof. an. 1621. pag. 332. vs. 1.

(t) Lib. I. Amor. El. V. vs. 10.

(u) §. 9. Inst. de gradib. cognat.

§. V.

*Quid prohibetis aquas, usus communis aquarum est;
Nec solem proprium natura nec aëra fecit;
Nec tenues undas; ad publica munera veni.*

Ovidius Lib. VI. Metamorphos. vs. 349—351.

Hoc Latona ipsa sitiens, sitientesque liberos sinu fovens, dicit ad insolentes rusticos, quos, quia ei concedere nolunt, ut aquam puram bibat, postea in novam formam in ranas mutat. Confundit autem res communes & publicas, quarum usum enim modo communem esse dixit, postea munera publica nominat, aut publica contemplatione ejus reipublicæ, quæ est universi generis humani, ut quoque a Neratio Jcto usurpatur (v); usum autem aquarum communem esse dixit, sic etiam Justinianus Imp. *naturali jure communia sunt aër, aqua profluens, mare, littora maris* (w); sed Marcianus Jctus (x) & Imperator ipse (y) hisce verbis contraria dicere videntur: *sed flumina pæne omnia publica, Imp. omnia publica sunt*, uti etiam Danubius apud Aufonium ait:

Omnia sub vestrum flumina mitto jugum (z).

Ast flumen ab aqua profluente omnino distingui debet, ita,
ut

(v) L. 14. pr. ff. de acquir. rer. domin.

(w) §. 1. Inst. de rer. divis.

(x) L. 4. § 1. ff. eod.

(y) §. 2. Inst. eod.

(z) Epigr. IV. vs. 6.

ut aqua profluens sit communis, flumen publicum; eodem itaque modo Ovidius ac Jcti aquam, idque optime, communem dixit; solem autem nec aëra propria a natura facta esse, addit, idque, quia nullius dominio subiecta sunt, nemini in propriis bonis numerantur, sed *natura*, ut Ulpianus ait (a), *omnibus patent*; de hac autem materia multa consarcinavit V. Gaudius (b); omnino quoque de hisce versibus Ovidii legi meretur doct. Valkenaar in diatribe *de systemate Euripidis, de duobus rerum creatarum principiis* (c).

§ VI.

Ecce tibi faustum Germanice nunciat annum;

Inque meo primus carmine Janus adest.

Lite vacent aures; insanaque protinus absint.

Furgia. Differ opus, livida lingua, tuum.

Lib. I. *Fastorum.* vs. 63, 64, 71 & 72.

Naso hic agit de kalendis Januariis, quem festum diem pronunciat; sic etiam Valentinianus, Theodosius & Arcadius Impp. in.

(a) L. 13. pr. ff. commun. præd. tam. urban. cet.

(b) In dissertatione ad Q. Horatii Flacci *Art. Poët.* vs. 128—130. Laubaci in Westeravia an. 1760 edita.

(c) In diatribe *in Euripidis perditorum dramatum reliquias* Lugd. Bat. an. 1767. edita, cap. VI., ubi tamen elegantissimum locum ex *Pervigilio Veneris*, carmine, quod in *Baudii amoribus*, libello rarissimo a P. Scriverio Amstel. 1638 edito, invenitur. pag. 177—216. & pag. 431—468., & postea cum multis adnotationibus prodit Hagæ Comt. 1712, versus 59—67.

in constitutione sua ajunt: *Kalendarum quoque Januariarum consuetos dies otio mancipamus* (d).

§ VII.

*Navigat & steriles optando sortibus annos,
Dulcibus usuris æquo quoque tempore vendit.*

Manilius Lib. IV. vs. 175 & 176.

Poëta eleganter usuras nominat dulces, eodem modo, quo etiam Ulpianus Jctus eas dulces dixit (e), cum ait: *Si vero passi sunt necessarium heredem creditores, & quasi in creditum habuerunt nomen sejus, vel dulcitudine (f) usurarum, vel qua alia ratione secuti sunt.*

(d) L. 7. Cod. de feriis.

(e) L. 10. §. 10. ff. quæ in fraudem creditorum.

(f) Hæc vox *dulcitus*, licet multo minus, quam *dulcedo* obvia, non tamen est barbara, ipse enim Cicero, quo melior hac in re arbiter vix produci posset, ait: *gustatus sensus ex omnibus maxime voluptarius, quippe dulcitudine præter ceteros sensus commoretur, quam cito id, quod valde dulce est, aspernatur & respuit.* Lib. III. de Oratore cap. 25. addatur Dukerus de Latinis Jurisc. pag. 370.

C A P U T III.

*Ex Phædro, Persio, Lucano
& Statio.*

§ I.

*Vicini furis celebres vidit nuptias
Æsopus & continuo narrare incipit.*

Phædrus Lib. I. Fab. V. vs. 1 & 2.

Nuptiæ hic festivitatem nuptialem significant, eodem sensu ac apud Suetonium: *persolemne nuptiarum celeberrimum officium* (a); sic quoque Theodosius & Valentinianus, Imp. ad Bassum (b), *nuptiarum celebritate*, & Justinianus Imp. ad Senatum (c) voce *nuptiæ* utuntur.

§ II.

Sua quisque exempla debet æquo animo pati.

Lib. I. Fab. XXVI. vs. 12.

Optime hanc sententiam ad finem fabulæ, qua vulpes prius ciconiam, ciconia eodem modo postea vulpem eluserant, posuit, sic etiam Agamemnon apud Euripidem ait: *postquam inhonesta*
facere

(a) In Nerone cap. XXVIII.

(b) L. 22. C. de nupt.

(c) L. 24. eod.

facere ausus es, sustine etiam, quæ ingrata sunt (d), idem fere Seneca ait: *non est injuria pati quod prior feceris (e)*: & Ausonius:

————— *Sic vetus verbum jubet;*

Compedes, quas ipse fecit, ipse ut gestet faber (f)

Atque huc referri potest responsum Phalaris ad Perillum apud Ovidium:

————— *Pœnæ mirando repertor,*

Ipsæ tuum præsens imbue dixit opus (g).

Sic etiam Ulpianus: *quis aspernabitur idem jus sibi dici, quod ipse aliis dixit (h)*; & hac sententia totus titulus Pandectarum: *quod quisque in alterum statuerit, ut eodem jure utatur, nititur.*

§ III.

Et matronarum casta delibo oscula.

Lib. IV. Fab. XXIII. vs. 7.

Hic *delibare oscula* dixit, pro quo antea scripserat *carpere oscula (i)*, Suetonius dicit, Augustum *delibasse summarum acervos (k)*, alibi, *pudicitiam delibatam (l)*, & eodem sensu, quo Phædrus noster:

(d) In Hecuba vs. 1228 & 1229., sed his locis omnino adde Rhadamanthis judicium, quod vide apud Grotium de jure Bel. & Pac. Lib. I. Cap. II. § 5. num. 3. & ejus interpretes.

(e) Lib. II. de Ira cap. 30.

(f) In epistola ad Paulum pag. 340. editon Tollii.

(g) Lib. III. *Trist.* El. XI. vs. 51 & 52.

(h) L. I. pr. ff. quod quisque juris in alter. statuerit.

(i) Lib. III. Fab. X. vs. 12.

(k) In Augusto cap. LVII.

(l) Ibid. cap. LXVIII.

noster: *osculum delibatum digitis ad os referre* (m), ab hoc verbo vox *delibatio*, licet minus usitata, sine dubio orta est, qua Florentinus Jctus sensu, qui optime cum significationibus, quibus verbum *delibare* sumi vidimus, congruit, utitur (n); dicit enim: *legatum est delibatio hereditatis*, ubi tamen alii male legunt *deliberatio*.

§ IV.

An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam

Cui licet, ut voluit. ——— ——— ———

Persius Sat. V. vs. 83 & 84.

Persius hic, cum demum liberum esse, ait, cui vitam ducere licet, ut voluit, sic etiam Florentinus Jctus ait (o): *libertas est naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet*, sed addit idem exceptionem, *nisi quid vi aut lege prohibetur*; eandem exceptionem Persius agnoscit, addit enim postea:

*Cur mihi non liceat, jussit quodcunque voluntas,
Excepto, si quid Masuri rubrica vetavit.* (p).

Intelligit sententias Masuri Sabini Jcti, specie sic pro genere sumpta, dixit, excepto, si quid lege sit vetitum, optime itaque conveniunt hæ Persii & Florentini Jcti sententiæ.

§ V.

(m) Ibid. cap. XCIV.

(n) L. 116. pr. ff. de legatis primo.

(o) L. 4. ff. de statu homin.

(p) Vs. 90.

§ V.

Facere sorores

*In regum thalamis, sacrataque pignora matres,
 Damnat apud gentes sceleris non sponte peracti
 OEdiponionias infelix fabula Thebas:*

Cui fas implere parentem,

Quid rear esse nefas.

Lucanus Lib. VIII. vs. 404—407, 409. & 410.

Lucanus merito hæc scelera diris devovet, Parthos, qui talia perpetrabant, execratur, fabulam OEdipi satis notam allegans, scilicet OEdipus Lajum interfecerat, Jocastamque, Lai ante uxorem, ipse uxorem duxerat, postea intelligit se filium esse Lai & Jocastæ, ideoque Lucanus facinus sponte peractum esse negat, nam OEdipus Jocastam uxorem ducens illam matrem suam esse nesciebat, hoc tamen Thebas damnare apud gentes; talia autem scelera merito nefas appellat, *quis enim monstra tanta explicat*, ait Seneca (q), & alibi:

Versa natura est retro

Avo parentem (pro nefas) patri virum,

Natis nepotes miscui, nocti diem (r).

Sic quoque ait Justinianus Imp. de ejusmodi nuptiis: *si tales personæ inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur (s);* quod Paulus Jctus jam ante dixerat (t), sed hæc inter

(q.) In *Thebaid.* A. I. vs. 134—137.

(r.) In *Agamemn.* A. I. vs. 34—35.

(s) §. I. Inst. de Nupt.

(t) L. 39. §. 1. ff. de rit. nupt.

inter adscendentes & descendentes summo sensu incestæ nuptiæ dicuntur; observari præterea meretur, Lucanum distinguere videri inter illud, quod leges excipiunt, & quod nefas est, dixerat enim:

————— *Non ullos exceptos legibus horret*

Concubitus ————— (u).

Ad quos refert polygamiam, quippe legibus prohibitam, non autem natura nefariam; incestos autem concubitus nefas vocat, *si enim fas sit, incestum perpetrare, quid, ait, reus esse nefas (u)*; licet autem nuptias inter homines sibi invicem sanguine vel affinitate nimis arcte junctos societati majori sive reipublicæ valde noxias & severissimis pœnis puniendas esse haud negem, nullam tamen causam video, cur jure naturæ essent prohibitæ, quin nequidem ab hac generalitate matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis eximi posse videntur.

§ VI.

*Certe jam Latia non miscent jurgia leges,
Et pacem piger annus habet, messesque reversæ
Dimisere forum, nec jam tibi turba reorum
Vestibulo, querulique rogant exire clientes.*

Cessat centeni moderatrix judicis hasta.

Statius Lib. III. Silvar. Carm. IV. ad Marcellum vs. 39—43.

Loqui.

(u) Vs. 402 & 403.

(u) Adde Ciceronis orat. pro Milone cap. XVI, ubi ait: *nihil eum delectabat, quod per naturam fas esset, aut per leges liceret, ex quo loco differentia inter voces fas est & licet optime cognoscitur.*

Loquitur hic de feriis messium, quæ sunt feriæ solennes sive ordinariæ humanæ, de quibus etiam Suetonius agit, narrans, eo tempore, quo Julius Cæsar fastos corrigere incepit, illos adeo fuisse turbatos, ut neque messium feriæ æstati, neque vindemiarum autumno competere (v); Ulpianus ait, neminem adversarium cogere posse, ut messium tempore ad iudicium veniat (w); Paulus dicit, præfides provinciarum ex consuetudine cujusque loci messis causa tempus statuere solere (x); Valentinianus & Theodosius & Arcadius a diebus iudicis exceperunt dies æstivos fervoribus mitigandis (y).

C A P U T V.

*Ex Juvenali, Martiale, Ausonio,
Claudio & Prudentio.*

S. I.

*Quem præstare potest mulier galeata pudorem,
Quæ fugit a sexu.* —————

Juvenales Sat. VI. vs. 253 & 254.

Merito poëta damnat foeminas, quæ se vestimento virili induunt, id quoque Deus vetuit Israëlitis, ut & ne viri amictum mulier

(v) In Jul. Cæs. cap. XL.

(w) L. 1. pr. ff. de feriis,

(x) L. 4. ff. eod.

(y) L. 7. C. eod.

muliebrem induant (a), Ulpianus Jctus vestimenta in virilia, puerilia, muliebria, communia & familiarica dividit; virilia viris, muliebria fœminis propria esse, ait, solisque communibus virum pariter & uxorem sine reprehensione uti (b); patet itaque Jctum quoque damnare morem, quo fœmina virilibus, vir muliebribus vestibus se amiciant.

§ II.

At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ

Sed tamen & ferro. —————

Sat. VI. vs. 659 & 660.

Jungit hic ferrum & venenum, rubetam enim vetus scholiastes explicat: ranæ, cujus viscera venenosa sunt, quod etiam eodem sensu habet Juvenalis his versibus:

————— *Quæ molle calenum.*

Porrectura viro miscet sitiente rubetam (c).

Et Propertius:

Illum turgentis ranæ portenta rubetæ

Et lecta exseciis anguibus ossa trabunt (d).

Eleganter quoque Satyrographus noster ferrum & venenum junxit hoc modo:

Atque

(a) Lib. V. D. Mosis cap. XXII. §. 5.

(b) L. 23. §. 2. ff. de auro, argento, mundo. cet.

(c) Sat. I. vs. 69. & 70.

(d) Lib. III. El. V. 27. & 28.

————— *Atque omni ex crimine lucrum,*
Quæsitum & partes gladio vel pyxide nummos (e).

Ubi vetus Scholiastes, Grangæus, Britannicus, Lubinus gladium & venenum intelligunt, Cujacius (f) tamen magnus ille Jctus & Criticus pyxidem explicavit per fritillum, cujus Poëta noster etiam his verbis mentionem facit:

————— *Ludit & hæres*
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo (g).

Et significat illud instrumentum, ex quo aleæ mittuntur in alveolum, licet alii per fritillum ipsum alveolum intelligant; sed ex verbis Juvenalis patere videtur, esse illud instrumentum, quo aleæ excipiuntur, prius moventur, porro jaciuntur; si itaque Cujacii explicatio valeret, sensus esset, nummos, gladio velluta alearum partes, sed pyxis per instrumentum, quo venenum servatur, & itaque, continente pro contento posito, per ipsum venenum videtur explicanda, pyxis enim dici, quo aliquid servatur; uti apud Martialem:

Et jaceas centum condita pyxidibus (h).

Et Cicero dicit: *tradere pyxidem veneni (i)*; duobus itaque hisce locis, ubi sicarios & veneficos junxit, Juvenalis optime cum
 Jcti

(e) Sat. XIII. vs. 24. & 25.

(f) Grangæus ad d. 1. Juvenalis locum Cujacii male hoc modo allegasse videtur: *ad l. de aleatoribus. D.*

(g) Sat. XIV. vs. 4 & 5.

(h) Lib. IX. Epigr. 37. vs. 4.

(i) Pro Cælio cap. XXV.

Jctis convenit, sic Lex Cornelia sicariis veneficos adjunxit (k);
quia idem crimen est homines ferro & veneno interficere (l).

§ III.

*Sexte nihil debes, nil debes Sexte fatemur,
Debet enim, si quis solvere, Sexte, potest.*

Martialis Lib. II. Epigr. 3.

Eleganter Martialis ait, Sextum nihil debere, quia nihil habet, quod solvat, illum demum debere, qui solvere potest, sic etiam alibi:

Quod tibi non possum solvere Phœbe meum est (m).

Hoc etiam apud Jctos observatum, scilicet Paulus quæstionem proponit, si servus, qui alicui pignori datus erat, sit occisus dominusque servi, qui debitor est, debitum solvere nequeat, ideoque interfit creditoris, sibi actionem utilem ex lege Aquilia dari, propter inopiam enim debitoris, licet actio ei non pereat, via tamen, qua debitum recuperet, deest, nam qui non habet non debet solvere, ideoque dat creditori actionem utilem ex lege Aquilia ad modum debiti, domino directum, ad id, quod excedit debitum (n).

§ IV.

*Quid si me tonsor, cum stricta novacula supra est,
Tunc libertatem divitiasque roget?*

Pro-

(k) L. 1. pr. & §. 1. ff. adleg. Cornel. de sicar.

(l) §. 5. Inst. de publ. judic.

(m) Lib. IX. Epig. 103.

(n) L. 30. ff. ad L. Aquiliam.

*Promittam, nec enim rogat illo tempore tonsor,
 Latro rogat; res est imperiosa timor.*

Lib. XI, Epigr. 59.

Poëta hic eleganter justum metum, cujus causa si quid gestum sit, prætor edicto suo se in integrum restitutionem datarum promissit (o), describit; Ulpianus enim requirit (p), *ut metus sit præsens*, est autem hic sane præsens, cum stricta novacula supra est; *ut sit atrox & contra bonos mores* (q), satis ille atrox & contra bonos mores mihi videtur; Paulus adhuc addit, *ut sit majoris impetus, qui repelli non potest* (r), neque hocce requisitum hic deficit; nihil itaque hic desiderari patet, & Martialis, si quid tonsori dedisset, aut promississet, restitutionem in integrum rogare posset; sed aliud remedium sibi, vitæ periculo sublato, procuraturum ait:

*Sed fuerit curva cum tuta novacula theca,
 Frangam tonsori crura manusque simul.*

§ V.

*Quid prudentis opus? quum possit nolle nocere.
 Quid stulti proprium? non posse & velle nocere.
 Ausonius in sententiis septem sapientium (s).*

Hanc

(o) Tit. ff. quod met. causa gest. erit.

(p) L. 9. ff. eod.

(q) L. 3. §. 1. eod.

(r) L. 2. eod.

(s) In edit. Tollii Amstel. an. 1671. pag. 288.

Hanc sententiam Bias profert; idem fere Cleobulus:

Quanto plus liceat, tam libeat minus (t).

Putmannus huic sententiæ dictum Senecæ addit (u);

Id facere laus est, quod decet, non quod licet (v).

Et confert hæc cum verbis Ulpiani dicentis (w), *eum, qui, cum alterius vinum effundere posset, non effundit, laudandum esse*; & Pauli; *non omne quod licet honestum est (x)*, his addi posse videntur hi versus Senecæ:

*Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor,
Minimum decet libere, cui multum licet (y).*

Et illi Poëtæ incerti:

*Omnia cum posses, tanto tam carus amico,
Te sensit nemo velle nocere tamen (z).*

Ad quos vide P. Burmannum (a); certe hæc omnia bene conveniunt, & plus quam verisimile est, alterutrum Jctorum ex poëtis sententiam suam desumpsisse.

§ VI.

(t) Ibid. pag. 189.

(u) Lib. II. Prob. jur. cap. XVII. §. 3.

(v) In Oñav. A. II. vs. 455.

(w) L. 1. §. 3. ff. de per. & comm. rei venditæ.

(x) L. 144. ff. de regul. jur.

(y) In Troade A. II. vs. 332. & 334.

(z) Eleg. in Mecanatis obitum, in Anthol. veter. poëtar. Latinor. P. Burmanni Lib. II. Carm. CXIX. vs. 15. & 16.

(a) In Mantissa adnotation. ad h. l. Tom. II. Anthol. pag. 719.

§ VI.

*In commune jubes si quid censesve tenendum,
 Primus jussa sibi, tunc observantior æqui
 Fit populus, nec ferre negat, cum viderit, ipsum
 Auctorem parere sibi. Componitur orbis
 Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus.
 Humanos edicta valent, quam vita regentis,*

Claudianus de IV. Consulatu Honorii vs. 296—301.

Egregium Claudiani dictum, Principem ipsum legibus parere decere, melius enim (ut ait Plinius (b)), homines exemplis docentur, quæ imprimis hoc in se boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt, fieri posse; Jcti idem censuerunt, ait enim Paulus: decet tantæ Majestati (scilicet Imperatoriæ) illas servare leges, quibus ipse solutus esse videtur (c), quo etiam referri possunt verba, sive sint Macri sive Paterni: officium regentis exercitum non tantum indanda, sed etiam in observanda disciplina constitit (d), ad quem locum omnino videatur doctiss. G. Majansius (e). Idem quoque Impp. ipsi dicere haud dubitarunt, sic Theodosius & Valentinianus, digna vox est (inquiunt (f)) majestate regnantis, legibus allegatum se principem profiteri, adeo de auctoritate juris nostræ pendet

(b) In Parergyr. ad Trajan. cap. XLV. num. 7.

(c) L. 23. ff. de legat. III.

(d) L. 12. pr. ff. de re milit.

(e) In commentario ad triginta Jctorum fragmenta, Tom. II. ad fragm. Tarrunteni Paterni pag. 300 & 301, edit. Geney. 1764.

(f) L. 4 Cod. de legibus.

pendet auctoritas, & revera majus imperio est submittere legibus principatum; Alexander Imp. ait: licet lex imperii solemnibus juris Imperatorem solverit, nihil tamen tam proprium imperii est, quam legibus vivere (g); & denique Justinianus, optimus ille princeps, juris nostri egregius auctor, vel potius confarcinator, probat dictum Severi & Antonini Impp.: licet legibus soluti simus attamen legibus vivimus (h), una tamen lege, qua donationes inter virum & uxorem vetantur, se suamque conjugem plane solutos esse voluit (i).

§ VII.

*Sunt hæc barbaricis gentilia numina pagis,
Quos penes omne sacrum est, quicquid formido tremendum
Suaserit.* — — — — —

Prudentius Lib. I. contra Symmachum vs. 450—452.

Barbaricis pagis utitur pro paganis, eodem modo Justinianus Imp. in Institutionibus ait: & bellicos quidem sudores nostros barbaricæ gentes sub juga nostra redactæ cognoscunt (k); ubi per barbaricas gentes itidem, ut apud Prudentium pagani intelligendi videntur, pagi vero ab Isone Magistro, auctore glossarum in versificatorem nostrum, explicati legi possunt apud Weitzium (l).

§ VIII.

(g) L. 3 C. de testam.

(h) §. 8 quib. mod. testam. infirm.

(i) L. 26. de donat. int. vir. & uxor.

(k) In proëm. Instit. §. 1.

(l) In Sylloge annotation., scholior., observation. & notar. in Prudentium collecta ab J. Weitzio Hannoveræ an. 1613. pag. 887.

§ VIII.

— Conveniunt nunc per vadimonia ad unum.
 Et commune forum, nunc per commercia & artes
 Ad cœtum celebrem, nunc per genialia fulcra
 Externi ad jus connubii. —————

Lib. II. contra Symmachum vs. 613—616.

Optime Prudentius ait, inter cives Romanos esse commune forum, quo litigent, commune commercium, commune connubium; cives enim Romani inter se tantum justas contrahunt nuptias (m); liberos autem homines omnes, qui in imperio Romano sunt, cives Romanos constitutione Antonini Imp. factos esse, Ulpianus testatur (n); unde Modestinus Romam *communem* vocat *patriam* (o), & merito Prudentius alibi canit:

*Vivitur omnigenis in partibus haut secus, ac si
 Cives congenitos concludat mœnibus unis
 Urbs patria, atque omnes lare conciliemur avito* (p).

Nec non Rutilius Numantianus in itinere suo:

*Fecisti patriam diversis gentibus unam,
 Profuit injustis, te dominante, capi.
 Dumque offers victis proprii consortia juris,
 Urbem fecisti, quod prius orbis erat* (q).

(m) Pr. Inst. de nuptiis.

(n) L. 17 ff. de statu hominis.

(o) L. 23 ff. ad municip.

(p) Lib. II. contra Symmach. vs. 609—611.

(q) Lib. I. Itinerarii. vs. 63—66.

PARTIS PRIORIS
Supplementorum & emendationum
 ANALECTA.

C A P. I.

§ II. Pag. 6. J. G. Michaëlis in notis ad Roberti Lowth prælectiones *de sacra pœsi Hebræorum* de legibus carmine compositis quædam narrat, atque adnotat, leges Suëcicas hoc modo anno 1748. prodiisse (a).

§ VI. pag. 8. Legem, qua carmen infamandi alicujus causa compositum prohibetur, invenias apud Gothofredum in *quatuor fontibus juris civilis* (b), atque huc etiam referas, quæ ait Paulus Jctus: *Qui carmen famosum in injuriam alicujus, vel alia quælibet cantica, quo agnosci possit, composuerit, ex auctoritate amplissimi ordinis in insulam deportatur: interest enim publicæ, disciplinæ, opinionem uniuscujusque a turpi carminis infamia vindicare. Carmen facit non tantum, qui satyras & epigrammata, sed illegitimam insectandi alicujus causam, quidve aliud alio genere componit* (c).

Strucht.

(a) Ad prælect. I. num. 10 in edit. Oxon. pag. 13.

(b) Lib. IIJ. ad Tab. VII., Tom. III. Thesauri Jur. Ottonis pag. 118.

(c) Lib. V. receptar. sentent. Tit. IV. § 15., in Schultingii Jurispr. Ant. Justinian. pag. 444 & 445.

In Anthologia veterum Poëtarum Latinorum P. Burmanni Secundi (k) legitur egigramma Modestini cujusdam *de Amore*, cujus carminis auctorem forte Modestinum Jctum esse putat Cl. Saxius (l).

§ IV. pag. 16. His, quæ Scipio Gentilis de poëtis eorumque carminibus, a Jctis laudatis, adnotat, addi possunt, quæ doctiff. Budæus de auctoritate Homeri, aliorumque poëtarum (m), & Ludovicus Malquytius, sed minus accurate quam Gentilis, adnotarunt (n). In Germania anno 1775. opusculum prodiit, cujus titulus est: *Beyträge zu der Juristischen Litteratur in den Preussischen Staaten; erste sammlung*, in quo invenitur disquisitio de dignitate poëseos in jure, quæ recensetur in libro: *Allgemeine Deutsche Bibliothek* (o).

C A P VII.

§ IX. pag. 27. Hic quoque notari posset eandem superstitionem de lectione Poëtarum Ethnicorum etiam seculo XVIto. in Ba-

(k) Lib. I. Epigr. 31. pag. 16 & 17.

(l) In præfat. part. I. Onomastici pag. XXX.

(m) In adnotation. ad ff. ad L. 1. de contr. empt. vendit. pag. 554. sqq. edit. Lugd. 1561.

(n) Lib. II. *de vera Jctorum Philosophia*. cap. 24., qui libellus cum aliis duobus, titulo *Triga libellorum rarissimorum* a N. H. Gundlingio Jcto editus est Halæ Magdeburg. 1727. in 4.

(o) XXXVII. *Bandes erstes stuck* pag. 122. edit. an. 1778.

Batavia invaluisse; scilicet doct. H. Verheyk in oratione seculari *de antiquitate & vicissitudinibus scholæ Amstelædamensis* (p) memorat, legem quandam a Magistratu Amstelædamensi Scholarum Reclori præscriptam (q), quam in annotationibus totam descripsit (r); est autem hæc: *de rectoris zullen voort gehouden zyn de jongen te leeren poëtriam cristi & pauli ac aliorum apostolorum boven alle droomen en sichmenten der poeten quæ magis expedit oblivisci quam discere*; eaque lex lata est die 18 Novembris anno 1521.

(p) Hæc oratio edita est an. 1778. in 4.

(q) Pag. 21.

(r) Pag. 135.

 PARTIS ALTERIUS

Supplementorum & Emendationum
ANALECTA.

P R O L E G O M.

§ I. Pag. 31. Quantum animus Euripidis a forenfi disciplina abhorruerit, e Bibliotheca Critica discitur, atque eum in fabulis accerrime sæpius reprehendisse cauffidicorum genus (a), ut ex hoc loco patet:

*Ingratum vestrum genus, quotquot forenses
Seclamini honores, utinam non cognoscimini mihi (b).*

Ita enim vertit J. King (c).

§ IV. pag. 38. Testimoniis poëtarum de Jctis omnino addantur, quæ Manilius, singulorum Zodiaci signorum genituras enumerans, de genitura libræ canit:

Hic

(a) Parte IV. pag. 7., locum, quo cauffidicos carpit vide ibid. pag. 22.

(b) In *Hecuba* vs. 254. & 255.

(c) In editione, quæ cura T. Morelli prodiit Londini 1748. pag. 37. his addi potest Valckenaer diatribes in Eurip. perditor. dramat. reliq. cap. XXIII. de eloquentiæ abusu in Attica republica.

*Hic etiam legum tabulas, & condita jura
 Noverit, atque notis levibus pendentia verba;
 Et licitum sciet & vetitum quæ pœna sequatur,
 Perpetuus populi privato in limine prætor.
 Non alio potius genitus sit Servius astro,
 Qui leges proprias posuit, cum jura retexit (d).*

Ubi tamen alii legunt:

Qui leges potius posuit, quam jura retexit.

Et paulo post (e) de legislatoribus sub eodem signo natis etiam memorat.

S E C T I O N. I.

C A P. I.

§ III. pag. 50. Ad hunc locum Plauti inspiciatur quoque doct. J. H. C. de Selchow in *elementis antiquitatum juris Romani publici & privati* (f).

§ IV. pag. 54. Ad hanc materiam, scilicet de moechis ipso facto deprehensis, castrari solitis, omnino referendus est locus Plauti, ejusque ingenio lepidissimo dignus: scilicet Milphio rogat Synceratum: *quid agis?* respondet Synceratus:

Facio,

(d) Lib. IV. vs. 209—214., quem ad locum non nulla monuit Otto in *vita Serv. Sulp. cap. VI. §. 8. Tom. V. Thes. Jur. p. 1593. sq.*

(e) Vs. 549—553.

(f) Parte I. Lib. II. Cap. VII. Sect. III. §. 303.

————— *Facio, quod manifesto mœchi haud ferme solent.*

Rogat rursus Milphio: *quid id est?* respondet denique Synceratus: *refero vasa salva (g)*, nimirum membra virilia, quæ mœchi haud ferme salva referre solent, quia sæpius castrantur.

§ VI. pag. 54 & 55. Videatur de hoc loco Heineccii *commentarius ad Legem Juliam & Papiam Poppæam (h)*.

C A P. III.

§ III. pag. 70. De tempore partus humani addi possunt, quæ B. H. Reinoldus, Antecessor quondam Viadrinus, de hac materia profert (i).

§ VI. pag. 75. De magis legi meretur doctissimus H. Cannegieterus (k).

Pag. 79. Locum Sereni Sammonici tractarunt Claverius in *miscellis ad Claudianum (l)* & P. Burmannus in notis ad Valesii emendationes (m).

Pag.

(g) In *Penulo* A. IV. S. II. vs. 40 & 41.

(h) Lib. II. Cap. XII. § 3.

(i) *Varior. Cap. XXXVIII.* in opuscul. *Juridic.* curante J. F. Juglero, Lugd. Bat. an. 1755. editis, pag. 215—218.

(k) In *commentar. ad Fragmenta veter. Jurisprud. Franeq.* an. 1765. edito ibique Cap. XXII. pag. 291. f99.

(l) Cap. XVIII. eaque inveniuntur in edit. *Claudiani* a P. Burmanno *Secundo* Amstel. 1760. curata pag. 717.

(m) Ad Lib. I. cap. II.

Pag. 82. De lege Constantini Imp., qua omnis pœnæ metu liberat eos, qui remedium magicum ad salutem hominum quaesiverunt, videatur Matthæus *de criminibus* (n).

C A P IV.

§ VI. pag. 96 & 97. Ad illum versum Manilii & responsam Neratii Jcti etiam referri possunt hæc verba Rutilii:

Quid loquar aërio pendentes fornice rivus?

Qua vix imbriferas tolleret Iris aquas (o).

Et ad hunc locum omnino legendus est Sitzmannus in animadversionibus, qui ibidem correctionem Cujacii in verbis Neratii refutat (p).

C A P V.

§ VI. pag. 104 & 105. Broukhusium idem ad eundem locum Tibulli jam ante doct. Heyne observasse, postea didici, addantur autem versus Sillii Italici:

Concilium vocat augustum, castaque beatos

Paupertate patres. ————— (q).

Et.

(n) Ad Lib. XLVIII. D. Tit. V. cap. V. §. 7.

(o) In Itinerario vs. 97 & 98.

(p) Quæ in editione Rutilii, quæ ex museo Th. J. ab Almeloveen Amstel. 1687. in 12. prodiit. pag. 112. inveniuntur.

(q) Lib. I. vs. 609 & 610.

Et videatur ad illum locum Drakenborgius; adde quoque illum
versum D. Catonis:

Exiguum munus quum dat tibi pauper amicus (r).

Et vide Arntzenium ad eundem, ibi autem *paupertas* etiam pro
modico patrimonio sumitur: in illo vero versu:

Paupertatis onus patienter ferre memento (s).

Arntzenius pro *egestate* sumi putat.

S E C T I O N. II.

C A P. III.

§ VI. 130 & 131. Hunc locum etiam explicat J. H. C.
de Selchow (r).

§ VIII. pag. 133. Ad locum hunc Horatii legi possunt doct.
G. D'Arnaud (u) & G. Meerman (v).

C A P.

(r) Lib. I. distich. 20.

(s) Ibid. distich. 21.

(t) Antiq. Jur. Rom. Parte II. cap. IV. Memb. I. §. 698.

(u) Variar. conjectur. Lib. I. cap. 13.

(v) In dissertat. antiquario-juridica inaugurali *de rebus mancipi & nec
mancipi* Lugd. Bat. die 22 Julii 1741 publicæ disquisitioni exposita, nume.
292. pag. 178. sqq. & aliis locis.

C A P. IV.

§ II. pag. 136. Lectio Burmanni defenditur a celeb. J. de Rhoer (x), lectionem vero vulgarem contra consult. Wolbers defendit doct. Vonckius (y), quem tamen in adlato e Catonis distichis loco falsum fuisse, monuit Auctor opusculi, cujus titulus: *Nederlandsche geleerde fama* (z); quid autem verba dare significet, vide apud doct. Reizium (a), & Arntzenium (b).

C A P. V.

§ I. pag. 141 & 142. De versu Juvenalis allegato videatur J. H. C. de Selchow (c).

§ X. pag. 152. Idem de Selchow egit de loco Juvenalis quem in fine laudavimus (d).

(x) Feriar. Daventriens. Lib. I. cap. III. pag. 27.

(y) Observation. miscellanear. cap. XXXVII.

(z) Pag. 74. & seqq. edit. Zwollæ die 18. Martii 1758.

(a) *De ambig. med. & contrar. ad vocem verbum.*

(b) Ad Arator. de actib. Apostolor. Lib. II. vs. 41. edit. Zutph. 1769.

(c) Antiquit. Jur. Rom. Par. II. cap. II. Sect. I. §. 490.

(d) Ibid. Sect. III. § 548.

T A N T U M.

T H E.

T H E S E S.

- I. *Lectio veterum poëtarum Fcto utilissima est.*
- II. *Consobrinorum nuptiæ Jure Justiniano sunt licitæ.*
- III. *Tutoris datio est extraordinariæ jurisdictionis.*
- IIII. *Jus de tutore suspecto cognoscendi pertinet ad jurisdictionem ordinariam.*
- V. *Tutor ob latam culpam remotus non fit infamis, nisi in rebus suis fuerit diligentior.*
- VI. *Testator cautionem fructuariam in testamento remittere non potest.*
- VII. *Positi in conditione non sunt positi in dispositione.*
- VIII. *Pacta contractibus stricti juris adjecta non insunt contractibus a parte actoris.*
- IIII. *Mutui datione fit alienatio.*
- X. *Mulierem, quæ partum sibi abegerat, temporali tantum exilio Jure Civili punitam fuisse verosimilius est.*
- XI. *Præsides non habuerunt jus deportandi, nisi illis specialiter concessum esset.*
- XII. *Status naturalis hominum, oppositus statui civili, non est fictio duntaxat, sed & existit ante civitates constitutas, & existit, ubi nulla civitas est, & inter gentes diversas.*
- XIII. *Non autem illo statu brutis omnino similes homines ac feri statuendi sunt, quales olim sinxerunt, atque pinxerunt Lucretius & Horatius, & , nostra ætate Ruffavus.*
- XIII. *Laudandæ sunt leges, quibus actio denegatur aleatori vincen-
ti, atque repetitio soluti conceditur.*

XV. *Fidejussionem pro criminis capitalis reo, neque alius suscipere neque judex aut legislator jure permittere potest.*

XVI. *Incestus quid sit Jure Naturæ dici non potest.*

XVII. *Neque enim ullum matrimonium ob illam solam rationem, quod contrabentes sanguine vel affinitate jungantur, prohibitum est lege Naturali.*

XVIII. *Quin ne quidem hic eximi possunt matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis.*

XVIII. *Attamen ratio jubet, ut, in qualibet societate majore illi, penes quos arbitrium & imperium est, ejusmodi nuptias prohibeant.*

XX. *Connubium inter sanguine vel affinitate junctos non prebiberetur aliquo pudore, horrore, vel metu naturali.*

TER BEVORDERING

Van mynen hooggeachten vriend

DEN WEL E D. HEERE

WILLEM CORNELIS ACKERSDYCK,

Tot Doctör in de Regten.

Geluk, myn vriend, dat gy, in 't lofelyk spoor getreden
Van uwe vaders, nu door uwe noefte vlyt,
Door vaardigheid van geest gevoegd by reine zeden,
Tot dezen hoogen trap van eer geklommen zyt.
Het heilig regt, dat gy uyt Romes puikpoëten
Zo fraai hebt toegeligt, is over u verheugd,
Justinianus wil u zellef welkom heeten
In Themis tempel, daar 't alom weergalmt van vreugd:
De gantsche dichtrenschaar verheft haar dankbre klanken
Voor uwen arrebeid aan hun geschryf besteed:
Virgil, Ovidius, Lucanus moet u danken,
Elk hunner heeft voor u een laurenkrans gereed.
Zal ik myn heefche stem met zulke helden menglen,
Zal ik — maar zagt, ik zwyg, uw groote needrigheid
Verbiedt my naar verdienste een laurenkroon te strenglen
Voor u, wien Pallas zelf ten wysheid tempel leidt.

Welmeenend wensch ik u, 't geen ooit een vriend kan wenschen
Aan hem, wien hy, gelyk een' andren zich bemint:
Wees steeds een voorspraak van verongelykte menschen,
Help de onderdrukte weeuw, en 't ouderlooze kind,
't Bestuur der stad, die uw geslacht zo lang zag bloeien
In aanzien, eer en roem, worde U ook toevertrouwd,
Zy zie, gelukt myn wensch, uw' roem geduurig groeien
In weerwil van den yd, die yder onheil brouwt.
Kan u de zachte band des huwlyks ooit bekooren,
Een kuische maagd, wier deugd, wier vriendlykheid en leest
U tot genoegen strekt, zy U ten deel beschooren,
Geen onheil, geen verdriet kwel ooit Uw' blyden geest
De oprechte vriendschap, die ons samen heeft verbonden,
Groei, zo ze groeien kan, nog daaglyks meer en meer,
De vriendschap blyv, zo lang wy leeven, ongeschonden,
Ja de eeuwigheid herstel na onzen dood haar weer.

P. VAN EYK,
Scholar. Sylvaducenf. Præcept.

AAN

A A N D E N

W E L E D E L E N H E E R

WILLEM CORNELIS ACKERSDYCK;

*By gelegenheid dat zyn Wel Ed. bevorderd
werdt tot Meester der beide rechten.*

Myn Ackersdyck! na zulk een taai geduld
Ziet gy uw wensch vervuld,
Uw vlyt en zweet betalen,
Vrouw Themis lacht U aan
En dekt uw schedel in haar grootfche tempel zaalen
Met groene lauwerblaën.

Hoe juist dan vat myn kunstelooze hand
Het speeltuig van den wand!
De blydschap doet my zingen
Voor Pallas grootfte vreugd,
Voor Themis welluft, voor de bloem der jongelingen,
Het effen beeld der deugd.

Gelukkig land! waar in de onnozelheid
Getrouw wordt voorgepleit,
Een tedre wees zyn vader,
Een weeuw haar gade vindt
In zulk een regter, die en straf en loon te gader
Aan regt en wetten bindt.

Gy boogt met regt van zulk een edel pand,
Myn dierbaar Vaderland!
Hier biedt U 't Stichtsch Atheenen
Den schoonsten Jongling aan,
Die zal aan weeuw en wees geduldig 't oor verleenen,
Daar zult gy wel by staan.

Zy juichen reeds op 't hooren van uw naam,
Myn Ackersdyck! uw Faam,
Zal zelfs haar regt beschermen.
Zy wachten uur op uur;
Ja uwe vaderstad wacht reeds, met open armen,
U binnen haaren muur.

Wat taal helaasch! moest dat nootlottig woord,
Ach was het nooit gehoord!
Myn veege mond ontglippen,
Gy rooft myn besten vriend
O losberaade tong! o onbedachte lippen!
Waar heb ik dat verdiend:

Dan

Dan zacht: zou ik myn vriend! om uw gemis
Myn bittre droeffenis
Den loffen teugel vieren
En de onschuld achter staan?
Neen Ackersdyck gy moet, bekransf met eerlouwrieten
Het regt bepleiten gaan.

XXX

Ga vrolyk dan naar uwe Hertogstad,
Uw wieg en bakermat,
De welvaart volge uw treden
't Genoegen aan uw zy,
Bemin altyd de deugd, leeft met uw lot te vreden
En denk daar by aan my.

Jbs. VAN BOSVELT,
S. Th. St.

A A N M Y N

ZEER WAARDEN EN HOOGGEACHTEN VRIEND

WILLEM CORNELIS ACKERSDYCK,

*Ter gelegenheid van zyn Edel. bewordering
tot Doctor in beide Regten.*

Geluk ó Letterheld, gy ziet uw vlyt betaald:
Gy moogt de vruchten van uwe oeffeningen plukken,
Nu gy in 't letterperk den lauwerkrans behaalt,
Die Themis eigen hand op uwe kruin zal drukken.
Ga naar uw vaderstad, bemin het deugden spoor,
Leef vrolyk, vergenoegd, en sta daar de onschuld voor.

J A N V A N B O S V E L T,
J. U. Stud.

BY

B Y G E L E G E N H E I D

*Der openbaare Bevordering van mynen
waarden en hooggeachtten Neef*

WILLEM CORNELIS ACKERSDYCK,

Tot Meester der beide Rechten.

Zo zien wy uwe vlyt beloonen,
Myn waarde Neef! myn Boezemvriend!
En uwen jongen schedel kroonen
Met de eerkroon, die Gy hebt verdiend.
Kom, laaten nu Apollo's helden
Uw' welverdienden lof vermelden,
Dit voegt myn laage Zangster niet,
Daar zelf uw hart, met my verbonden
Door banden, die wy nimmer schonden,
My allen zegenzang verbiedt.

Doch

XXXXX

Doch wilt ge, o bloem van 't sichts Atheenen!
Aan eene bée, van 't Hemelhof
Gesmeekt, een luistrend oor verleenen,
Zo zing ik zelf de schoonste stof.
De Bron van Heil stort' haaren zegen,
Gelyk een milden zomerregen,
Op U en uwe noeste vlyt.
Toon de onderdrukte weeuw en weezen,
Die voor het schreeuwend onrecht vreezen,
Dat Gy hun trouwe Schutsheer zyt.

XXXXX

Laat zo het weldoen U behaagen,
Bewandel steeds het deugden pad,
Zo wordt U eerlang opgedraagen.
't Bestuur van uwe Vaderstad,
Zo zien wy U op 't raadhuis treden
Waar 't Recht, met Bilykheid en Reeden
Gepaart, de hooge vierschaar spant;
Dan juichen alle Bosschenaaren,
De blydschap speelt door ziel en aëren,
Als ze U aanschouwen in dien stand,

En

X S X X S X

En wilt ge in 't echtverbond eens treden,
Vind dan een lieve bedvriendin,
Die door heur deugd en tederheden,
Uw hart ontvonke in reine min,
Zo flyt Ge in gulle vreugd uw jaaren,
Zo moet U altyd heil wêervaaren,
Tot dat Gy oud en afgeleefd,
Wanneer Ge 't levenslicht zult derven,
Den loon ontvangt van wel te sterven,
En juichend naar den Hemel streeft.

A. B O W I E R,

S. Theol. Stud.

Dd

AAN

A A N D E N

W E L E D E L E N H E E R E

WILLEM CORNELIS ACKERSDYCK,

*Op het Aanvaarden van het Meesterschap
der beide Rechten.*

Zie thans, o Ackersdyck! uw noesten arbeid loonen:
De blydschap lacht U aan;
'k Zie Themis zelf uw kruin, uw blanken schedel kroonen.
Met groene Lauwerblaên.

Triumph, myn Vriend! Triumph! Gy smaakt alrêe 't genoeg:
Op dezen blyden dag,
En toont aan 't Stichts - Atheen, wat uw gestadig zwoegen,
Wat nyvre vlyt vermag.

Vaarvoort, — uw schandre geeft doe U ten top - punt klimmen
Van Achtbaarheid en Eer:
Zo wordt myn wensch vervuld, hoe ook de nyd mag grimmen,
En woeden keer op keer.

Zo volge U steeds 't geluk tot in uw' laatste stonden,
Dan deel ik in uw' vreugd,
Zo zie 'k eerlang uw hart aan eene Maagd verbonden,
Het sieraad van de deugd.

E. D E M A N,
J. U. & Philos. Stud.

MYNEN

M Y N E N V R I E N D
D E N W E L E D E L E N H E E R
W I L L E M C O R N E L I S A C K E R S D Y C K ,

*Toen zyn Wel Ed. openlyk tot Meeſter in de beide
Rechten ingehuldigd wierd.*

Aſtrea's heilig koor praalt ſchooner dan voorheen,
Nu ze in den braven ſtoet van haer geliefde zoonen
Den wakkren Ackersdyck met lauerloof ziet kroonen,
En op den drempel van haer marmren Rechtzaal trêen.
Dit blinkend eereloon door zyne vlyt verdiend
Voorſpelt een grooter heil, de voorspoed volgt zyn ſtappen
En haast beklint zyn jeugd veel hooger eeretrappen,
Geluk de oprechte wensch van zyn getrouwen vriend.

A 542247

E R R A T A.

Pag.	7.	Lin.	4.	necessaria	lege necessaria.
—	9.	—	4.	notitiam	notitiam.
—	9.	—	9.	plurimum	plurimum.
—	9.	—	16.	ant	ant.
—	14.	—	9.	Petr.	Petri.
—	15.	—	12.	digestis	Digestis.
—	47.	—	4.	Gendeville	Gueudeville.
—	81.	—	ult.	Corneliad amnari	Cornelia damnari.
—	112.	—	4.	iste	isti.
—	136.	—	1.	vulgarius	vulgaribus.

